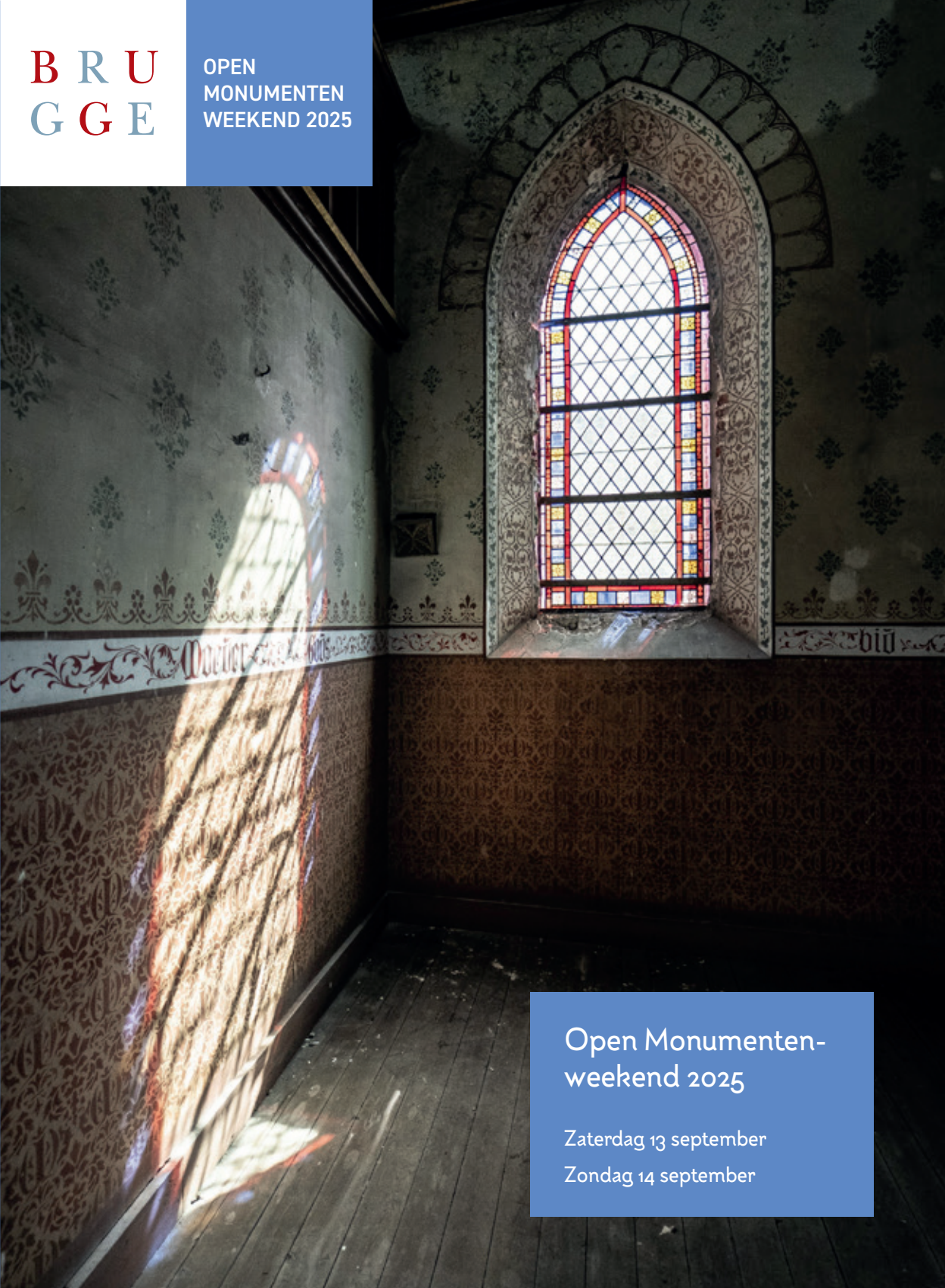

BRU
GGE

OPEN
MONUMENTEN
WEEKEND 2025

Open Monumenten-
weekend 2025

Zaterdag 13 september

Zondag 14 september

In stijl!

**Open
Monumenten-
weekend
Brugge**

Zaterdag 13 september 2025
Zondag 14 september 2025

→ **Mathijs Goderis**
Schepen bevoegd
voor Monumentenzorg

→ **Dirk De fauw**
Burgemeester

Voorwoord

Tijdens de 37ste editie van Open Monumentendag zijn opnieuw talloze locaties in Brugge te ontdekken. Sommige klinken u wellicht bekend in de oren. Maar wedden dat maar weinigen ooit de stijlvolle kamers van de Civiele Griffie op de Burg of van kasteel Bloemenoord in Sint-Michiels hebben bezocht? Of het neogotische interieur van de voormalige bibliotheek in de Westmeers?

Het programma van dit jaar toont dat Brugge veel meer is dan enkel een middeleeuwse stad. Het Europese thema van Open Monumentendag legt de nadruk op een grote diversiteit aan architectuurstijlen en Brugge heeft op dat vlak heel wat te bieden. Wat dacht u van een van de belangrijkste renaissance-kunstwerken in de Nederlanden, salons in pure rococostijl, interieurs in art nouveau- of art deco-stijl, een Egyptische tempel als kader voor de Brugse vrijmetselaars of kloosterkapellen in modernistische architectuur? Stuk voor stuk unieke plekken met een sterk verhaal, gevoed door het ondernemerschap en de creativiteit van mensen.

De architectuur in Brugge is altijd in beweging gebleven. Gelukkig zet die eeuwenlange evolutie zich vandaag voort, met ruimte voor kwaliteitsvolle, nieuwe ingrepen. De nieuwe tentoonstellingshal en kunstsite BRUSK, in het hart van de historische binnenstad zijn daar het bewijs van. Tegelijk vieren we 800 jaar Begijnhof, waarvoor een ambitieus masterplan in de steigers staat. Het toont ons blijvend engagement als stadsbestuur. Dit jaar ontving Stad Brugge trouwens nog internationale erkenning voor de manier waarop we erfgoed verbinden met duurzaam toerisme, klimaatadaptatie en stadsvernieuwing.

In het nieuwe Beleidsprogramma 2025-2030 bouwen we voort op de sterktes van Brugge. Tegelijk leggen we nieuwe accenten om de uitdagingen van vandaag en morgen aan te gaan. Behoud van historisch erfgoed blijft een prioriteit, maar we zoeken ook actief de wisselwerking met ruimtelijke en architecturale kwaliteit. We beschermen onze open ruimte en koesteren natuurlijke landschappen. Leegstaand erfgoed verdient een nieuwe invulling.

Wonen in een werelderfgoedstad als Brugge is een voorrecht dat we voor iedereen toegankelijk en betaalbaar willen houden. Het ruime programma in deze brochure is daar een weerspiegeling van.

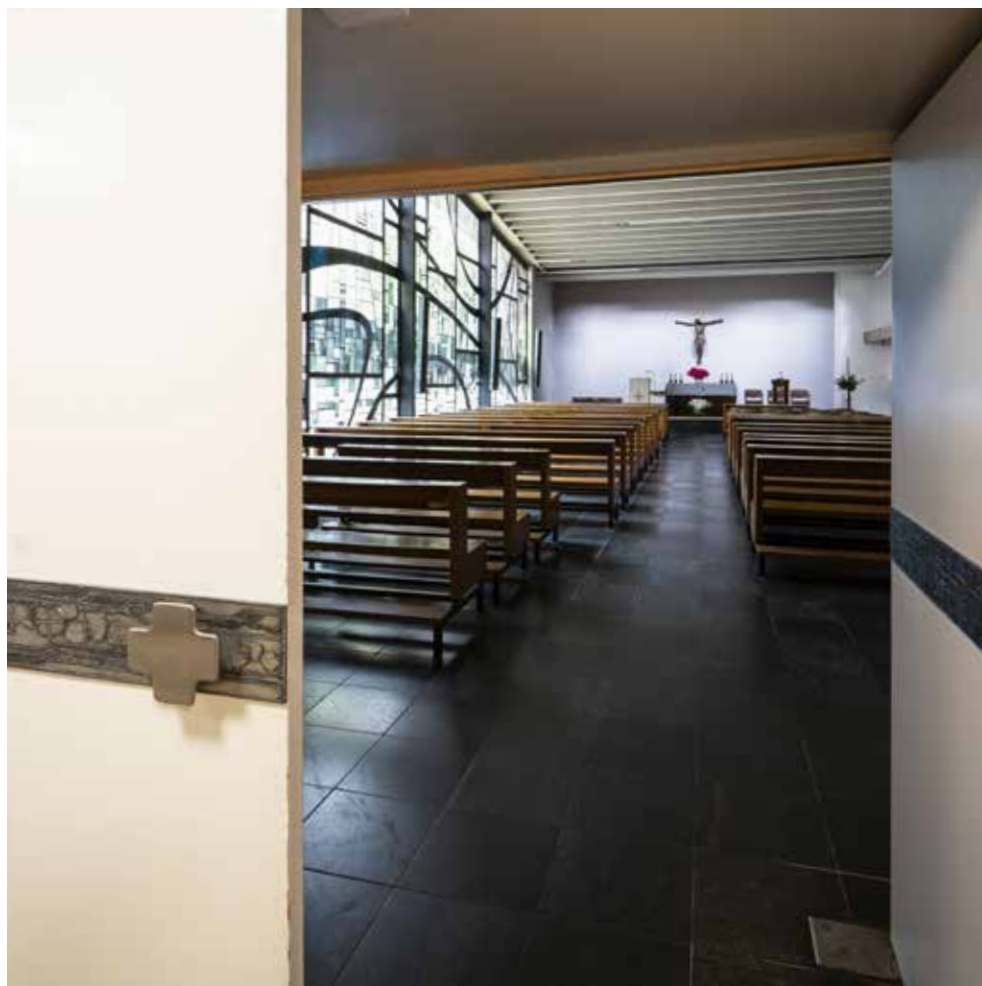
We wensen u veel leesplezier en een stijlvolle ontdekkingstocht!

Voorwoord	3
Inleiding	6
Opengestelde locaties Open Monumentenweekend 2025	10
1. Albert Serreynstraat 1, Administratief Centrum Sint-Andries	12
2. Beenhouwerstraat 2, Logegebouw La Flandre	18
3. Begijnhofsite, Begijnhof De Wijngaard	26
4. Burg 11A, Renaissanceschouw in het Landhuis van het Brugse Vrije	38
5. Burg 11B, Burgerlijke Griffie	46
6. Ezelstraat 2, Burgerhuis naast de Ezelbrug	52
7. Groenerei 8, Godshuis De Pelikaan	60
8. Hoogstraat 4, Havenhuis De Caese	66
9. Julius en Maurice Sabbestraat 42, Directeurswoning van de Marmerij Campers	72
10. Keersstraat 1, 't Keerske, Sint-Pieterskapel en ambachtshuis	80
11. Kleine Kerkhofstraat 62, Centrale Begraafplaats	86
12. Koningin Elisabethlaan 8, Art nouveau-woning	92
13. Naaldenstraat 17, Kapel van Hof Bladelin	98
14. Oude Zak 34-38, Kapel van de Zusters Maricolen	102
15. Pelderijnstraat 14, Kapel van de voormalige Sint-Trudoabdij	108
16. Peperstraat 3, Adornesdomein met Jeruzalemkapel en godshuizen	114
17. Rijselstraat 71, Gemeenteschool met directeurswoning	122
18. Rijselstraat 98, Kasteel Bloemenoord, voormalig Administratief Centrum Sint-Michiels	128
19. Stationsplein 4-5, Stationsgebouw	136
20. Stijn Streuvelsstraat 3-49, Godshuizen Elisabeth Zorghe, Paruitte en de Schippers	144
21. Verversdijk 16, Europacollege, voormalig Jezuïetenklooster	152
22. Westmeers 33-35, Gebouw van de Mariacongregatie, voormalige bibliotheek Lode Zielens	158
Activiteiten	165
1. 800 jaar Begijnhof: voorleessessies voor kleuters, workshops technisch tekenen, informatiestand Masterplan, tentoonstellingen op en rond het begijnhofterrein	166
2. Lezing Restauratie Schouw Brugse Vrije door conservatiearchitect Benoît Delaey	167
3. Lezing De begijnenbeweging door Rita Fenendael	167
4. Demonstratie Lemen Merovingisch huis Sint-Andries	168

5.	Het Provinciaal Hof: demonstraties en speelse activiteiten	169
6.	Themawandeling 'In het spoor van Delacenserie' ism. Provinciaal Hof	171
7.	Themawandeling 'Groen-blauw Noord-Brugge' ism. Openbaar Domein	171

Toegankelijkheid en praktische informatie	173
--	------------

Notities	181
-----------------	------------

Inleiding

Open Monumentenweekend 2025: In stijl!

Dit jaar vieren we het jaarlijkse openmonumentenfeest *in stijl*. De focus ligt daarbij op de veelheid aan stijlen die het architecturale erfgoed kenmerken en die overal te zien zijn in het straatbeeld: van het historische centrum van Brugge tot in de dorpskernen. Sommige gebouwen behoren tot het oeuvre van een bekende architect, maar het merendeel werd gebouwd door onbekende meesters.

Stoet aan stijlen

De geschiedenis van de westerse bouwkunst maakt deel uit van de algemene kunstgeschiedenis, die graag met stijlen en tijdsvakken werkt. Realisaties in de gebouwde omgeving krijgen op die manier een stempel, worden met elkaar vergeleken, genieten een waardering of verdwijnen na verloop van tijd. De beoordeling en indeling is gebaseerd op een samenspel van vormen, (bouw)materialen, kleuren, schaal, inplanting, decoraties en allerlei andere elementen die een opeenstapeling van materie onderscheiden van echte architectuur. Soms glashelder, soms vaag.

Behalve archeologische vondsten uit oudere periodes is de romaanse architectuur de oudste aanwezige stijl in Brugge. Het gaat dan steevast om voorbeelden in religieuze context, zoals de 12de-eeuwse Sint-Blasiuskapel als getuige van de grafelijke dubbelkapel op de Burg. Ook de funderingen van het romaanse koor van de afgebroken Sint-Donaaskerk op hetzelfde plein zijn nog te bewonderen. Over woningen uit die periode is maar weinig geweten, hoewel er ook in Brugge nog sporen aanwezig zijn. Tijdens het Open Monumentenweekend vorig jaar werd het oudste gedateerde woonhuis van Vlaanderen opengesteld: huis 'De Oude Steen' in de Wollestraat. De eiken balken in de kelder werden tussen 1177 en 1205 gekapt.

Na de romaanse periode volgden van de 14de tot de 17de eeuw realisaties in gotische stijl. Het versteningsproces in de bouw vanaf de 15de eeuw versnelde het succes van de Brugse gotische architectuur. Unesco vermeldt bij de erkenning als werelderfgoed dat het centrum getuigt van een *"aanzienlijke uitwisseling van invloeden op de ontwikkeling van de architectuur"*

© Matthias Desmet

en in het bijzonder de gotische baksteenarchitectuur, over een lange periode.” Talrijke religieuze, publieke en private gebouwen uit deze periode bleven bewaard. Ook de renaissance- en barokarchitectuur leverden mooie, versteende getuigen op. Vanaf de 18de eeuw volgden de stijlen elkaar veel sneller op: laatbarok, zware rococo en strak classicisme. Franse modelboeken zorgden voor de nodige inspiratie, ook in de Brugse kunstacademie. Sporen van de elegante empirestijl uit de overgang van de 18de naar de 19de eeuw zijn hier en daar terug te vinden op gevels en in interieurs. Nadien trad opnieuw een verstrakking op met het laatclassicisme, tijdens de Napoleontische, Hollandse en vroege Belgische periode.

Nieuwbouw met oude vormen

Vanaf de jaren 1840 werd bewust ingezet op historiserende stijlen. Brugge werd een centrum van de neogotiek onder invloed van de bekende ontwerpers Jean-Baptiste Bethune en nadien Louis Delacenserie. Grote, beeldbepalende neogotische complexen zoals de Rijksnormaalschool, de Minnewaterkliniek en het Provinciaal Hof verschenen in het stadsbeeld. Een monumentaal neogotisch station domineerde 't Zand tot aan de sloop in 1947-48.

Vanaf de jaren 1870 werd bij verbouwingen, nieuwbouw en 'kunstige herstellingen' vaak bewust gekozen voor een zogenaamde 'Brugse

stijl', met trapgevels in baksteen, gevelversieringen en kruiskozijnen. Na de Eerste Wereldoorlog evolueerde dit tot een neo-Brugse stijl, met naweeën tot in de jaren 1960. Naast neogotiek zijn ook neo-(Vlaamse) renaissance, neorococo en allerlei eclectische realisaties te vinden, tot en met de vrijmetselaarsstempel in neo-Egyptiserende stijl.

Innovatie in stijl

De meeste ontwerpers genoten een architectuuropleiding met veel studie van de klassieke en gotische vormtaal. Een aantal onder hen ontwikkelde gaandeweg nieuwe, creatieve ideeën. Dat was het geval met art nouveau, die in Brugge met een vergrootglas te zoeken is.

Dit jaar staat er uitzonderlijk een art nouveau-interieur op het programma.

In de periode tussen beide wereldoorlogen – het interbellum – sloegen art deco en modernistische architectuur aan. De Brugse architect Huib Hoste groeide uit tot de belangrijkste Vlaamse vertegenwoordiger van de Moderne Beweging in België. Zijn gemeenteschool in Sint-Michiels was een vernieuwende realisatie en is te bezoeken.

Brugge wordt niet meteen geassocieerd met modernistische architectuur uit de jaren 1960 en 1970. Die is nochtans goed vertegenwoordigd in de private woningbouw in een aantal deelgemeenten. De dienst Monumentenzorg & Erfgoedzaken startte daarom met de opmaak

van een inventaris van het bouwkundig erfgoed voor deze specifieke stijl, in functie van behoud en waardering.

Wegen en waarderen

Een stijl waarop tot voor kort werd neergekeken, is het zogenaamde regionalisme. Deze traditionalistische architectuur is qua vormen, kleuren en materiaalgebruik gebaseerd op regionale bouwtradities en haalde haar inspiratie uit Franse neostijlen. Klassieke voorbeelden zijn wederopbouwarchitectuur, vakantie-woningen en villa's. Grondig onderzoek moet de aanwezigheid in het Brugse ommeland en de waarde ervan nog in kaart brengen.

Het wikken en wegen van architecturale interventies is ook nodig bij onderzoek naar vaste waarden – of althans wat tot nu toe als vaste waarde werd beschouwd. Voor de opmaak van een masterplan voor het Brugse Begijnhof werd nieuw bouwhistorisch onderzoek gevoerd. Over de grote historische waarde van het begijnhof bestaat geen twijfel. Onderzoek toont nu aan dat in de 20ste eeuw een aantal welgemikte ingrepen plaatsvonden om het Begijnhof een pittoresker karakter te geven. Een grote neogotische woning werd gesloopt en op enkele strategische plaatsen werden nieuwe gevels toegevoegd om een 'authentiek' beeld te creëren.

Een eeuw later wordt anders omgegaan met begrippen als authentiek of *fake*, renovatie, restauratie en nieuwbouw. De omgang met architectuur(stijlen) maakt 100% deel uit van het Brugse DNA. Sinds de 19de eeuw is er immers veel aandacht besteed aan zowel de geschiedenis als de architectuur van de stad. In het kielzog daarvan ontstonden uitgebreide discussies over restauratie en behoud. De opeenvolgende historische lagen zijn nog steeds zichtbaar in de stedenbouwkundige structuur en architectuur en ze vormen het huidige straatbeeld.

Ook Unesco erkende dat Brugge het resultaat is van eeuwenlang bouwen en verandering:

"Brugge wordt gekenmerkt door een continuïteit die tot uiting komt in de relatieve harmonie van veranderingen. [...] De geschiedenis van de stad is goed vertegenwoordigd in de stedenbouwkundige en architectonische structuren die alle perioden van de geschiedenis sinds het ontstaan van de stad harmonieus verenigen."

Locaties

Administratief Centrum Sint-Andries

1

Zaterdag 14u-18u
& zondag 10u-13u en 14u-18u

Vrij bezoek, gidsen aanwezig

Albert Serreynstraat 1

Historiek

Het eerste gemeentehuis van Sint-Andries is een eenlaags breedhuis op de *Platse*, dat ook dienst doet als herberg. Al gauw wordt het uitgebreid met het huis links daarvan. De aansluitende gebouwen op de *Platse* situeren zich links van het huidige gemeentehuis. Beide gebouwen zijn ondertussen afgebroken om plaats te maken voor de huidige cafés op de *Platse*.

Het gebouw op de hoek van de (toenmalige) Dorpsstraat en de Gistelsesteenweg gebouw komt in fasen tot stand. Er is al een woning in 1835 op die plaats, eigendom van rentenier Henry Berney. Dat woonhuis wordt afgebroken en vervangen door een ruimer woonhuis met tuin in 1872. In het laatste kwart van de 19de eeuw kent het huis verschillende uitbreidingen met onder andere een 'broeikas'. Tegen 1900 is het woonhuis deel van een tuinbouwbedrijf en twee jaar later vestigt er zich de brouwerij "De Roos".

De administratieve diensten van de gemeente Sint-Andries zijn er sinds 1921 ondergebracht. Op oude prentbriefkaarten is te zien dat het huis een ruime voortuin heeft en aan de straat is afgesloten met een ijzeren hekken tussen bakstenen pilasters. De brouwerijgebouwen liggen aan de linkerzijde, los van het herenhuis. Na de aankoop van de gebouwen in 1921 zijn de naastliggende brouwerijgebouwen afgebroken en is de linkerzijde met zes traveeën uitgebreid. Daardoor staat de grote toegangspoort nu centraal in de voorgevel, terwijl die oorspronkelijk de meest links gelegen travee innam. Links en rechts van het nieuwe hoofdvolume is het gebouw symmetrisch uitgebreid met een lagere aanbouw. De conciërgewoning links is door de recente bouwfase opgeheven. Het bibliotheefiliaal rechts kreeg een renovatie en uitbreiding in 2015.

Het neoclassistische breedhuis telt zeventien traveeën en twee en een halve bouwlaag. Het schilddak is voorzien van Vlaamse pannen en vier sierlijke *oeils-de-boeuf* dakramen. Het

foto Stadsarchief Brugge

→ De twee oudere gemeentehuizen van Sint-Andries op 'De Platse'

foto Stadsarchief Brugge

→ De oude kern van het Gemeentehuis: Brouwerij 'De Roos'. Het balkon en de koetspoort zijn nu centraal geïntegreerd in het gebouw

gebouw is volledig bepleisterd en witgeschilderd. Centraal in het gebouw is de poorttravee uitgewerkt als risaliet, afgelijnd door geblokte pilasters. Erboven rust een balkon met ijzeren leuning op zware consolestenen met acanthusbladeren. Cordons en kroonlijsten op houten klossen zorgen voor een horizontale belijning, de lagere traveeën links en rechts zijn bovenaan afgewerkt met balusterleuning. De gevels zijn opengewerkt met rechthoekige muuropeningen in geprofileerde omlijsting waarbij de schrijnwerkindeling is bewaard.

Het herenhuis kreeg een administratieve functie in 1921, toen de gemeente het aankocht en als een echt stadhuis inrichtte, met een zaal voor de zittingen van de gemeenteraad, een kamer voor het college van burgemeester en schepenen en loketten en bureaus voor de administratie.

Achter het imposante breedhuis vatte de politie post in de oude delen van de toenmalige brouwerij. Aan de achterzijde werden tussen 1957 en 1961 verschillende uitbreidingen gerealiseerd.

De pomp op het voorplein is een ontwerp van architect Antoine Dugardyn en dateert van 1938. Het smeedwerk is gerealiseerd door Charles Maertens uit Sint-Andries.

In 2025 is het bestaande administratief centrum van Sint-Andries Brugge gerenoveerd en uitgebreid. In het zopas gerealiseerde project zijn deze latere toevoegingen gesloopt en een nieuwe constructie aan de achtergevel toegevoegd.

De lokale afdeling van de politie en de lokale afdeling van het Huis van de Bruggeling vinden er een nieuwe thuis. Samen met de bestaande bibliotheek vormt ze één gebouwenensemble.

→ De oude inrichting van de kantoren

Renovatie

Het bestaande breedhuis en flankerende bijgebouwen aan weerszijden zijn gerenoveerd volgens moderne bouwnormen. De achterliggende aanbouwen zijn gesloopt. De gebouwschil is geïsoleerd: voorzetwanden isoleren de buitenmuren met minimale visuele impact en het schrijnwerk is vernieuwd. Het dakvolume dient voor de installatie van technieken. Zo zijn technische voorzieningen niet zichtbaar vanaf de platte daken.

Het gebouw zelf heeft een rijke geschiedenis en is vastgesteld bouwkundig erfgoed. Bij het project is verder rekening gehouden met verscheidene erfgoedelementen na overleg met de erfgoedconsulent van Stad Brugge. Zo zijn de plafonds, het haardmassief en de deuroplijstingen van de oudste lokalen behouden. De bestaande toegangsdeur is gerestaureerd en teruggeplaatst.

Nieuwbouw

De nieuwe uitbreiding is visueel afgestemd op het bestaande gebouw. Het bestaande gebouw is sober met wit gepleisterde gevels, grijze plinten en arduinen lijsten. In de nieuwbouw komen deze elementen terug met sterk geritmeerde raamopeningen in aluminium schrijnwerk en een gevelbekleding van licht grijze betonelementen op een antracietkleurige betonnen sokkel.

Op een tweede gevelrij worden geperforeerde metalen voorzetpanelen geplaatst in variërende dichtheden per verdieping. Toegangsdeuren worden in oxide rood (AC) en grijsblauw (politie) uitgevoerd als subtiele verwijzing naar de stadskleuren van Brugge en als herkenningpunten.

Uitdagingen

De renovatie van het administratief centrum vormde een uitdaging op twee vlakken.

De twee hoofdgebruikers hadden hun eigen wensen en behoeften. De stadsdiensten streven naar een open en toegankelijk gebouw met maximale dienstverlening voor de Bruggelingen. De politie daarentegen heeft nood aan een eigentijdse infrastructuur met strikte veiligheidsmaatregelen en gecontroleerde toegang. Door de afdeling Burgerzaken op het gelijkvloers te integreren, is samen met de bibliotheek en de erfgoedruimtes een open, uitnodigende ruimte gecreëerd die het publieke karakter van het gebouw versterkt. Aan de achterzijde van het AC is een tweede toegang gemaakt, bereikbaar via een centraal wandelpad vanaf het parkeerplein.

De toegang tot de politie is strategisch op de eerste verdieping ondergebracht. Een open vide zorgt voor visueel contact met het publieke gelijkvloers, terwijl de werking van de politie voldoende afgeschermd blijft.

Een andere uitdaging is de uitbreiding van het bestaande, historische pand geweest. De bestaande gevels zijn zorgvuldig geanalyseerd en karakteristieke elementen uit het bestaande gebouw verwerkt in het ontwerp van de nieuwbouw. Het ritme en de statische opbouw van de historische architectuur zijn vertaald naar een hedendaagse vormtaal. Verfijnde aluminium gevelpanelen met verschillende perforatiegraden vormen, samen met betonnen elementen en ritmische glasvlakken, een gelaagde en dynamische gevelcompositie. Bovendien varieert de transparantie per verdieping: van een eerder gesloten gelijkvloers tot een steeds opener en lichtere bovenste verdieping.

Met dit ontwerp streven we naar een harmonieuze dialoog tussen oud en nieuw, waarbij zowel functionaliteit als esthetiek centraal staan.

Omgeving

De achterliggende parking is opnieuw aangelegd met waterdoorlatende materialen en volledige opvang van regenwater op eigen terrein. Er zijn voldoende parkeerplaatsen (waarvan 4 voor mensen met een beperking) en er is een fietsenberging geïntegreerd in een parkpaviljoen. De nieuw aangeplante vleugelnootbomen, bekend om hun zeer brede kruin, zorgen voor natuurlijke schaduw en koel parkeren in de zomer. De extra ruimte tussen de vernieuwde achtergevel en de parking is uitnodigend ingericht met zitbanken. De bestaande doorsteek langs de conciërgewoning is versmald tot een voet- en fietspad, gemotoriseerd verkeer is er niet langer mogelijk.

Pilootproject duurzaam renoveren

Deze renovatie is een pilootproject voor Stad Brugge, gesteund door de Provincie West-Vlaanderen via de subsidie voor 'Lokale Klimaatprojecten'. In de aanbesteding stonden

energiezuinigheid, ecologisch verantwoord gebruik van materialen en energie en duurzaamheid centraal. Het gebouw wordt volledig fossielvrij verwarmd.

Deze tekst is gedeeltelijk gebaseerd op de projectfiche van Laagland Architecten (Gino Debruyne)

© Linde Stellamans

→ De nieuwe inrichting met behoud van de originele interieurelementen

Logegebouw La Flandre

2

Zondag 10u-18u

Op reservatie met gids

Beenhouwerstraat 2

→ Een van de geschilderde boerentaferelen in het bureau van het 18de-eeuwse huis langs de Speelmansrei

Het gebouwencomplex van de Loge 'La Flandre' aan de Sleutelbrug, omvat een vermoedelijk 16de-eeuws gebouw aan de Beenhouwersstraat en verschillende bijgebouwen uit de 17de en de 18de eeuw, gelegen langs de Speelmansrei. De gebouwen naast de Reie en de geschilderde gevel aan de Beenhouwersstraat zijn in oorsprong aparte woonhuizen, mogelijks gescheiden door een brandstraatje. Op de eerste kadasterplannen van 1811 zijn de gebouwen als 1 complex aangeduid met het nummer 909. Wellicht is het brandstraatje dan al ingenomen door een hall en vestibule die alle gebouwen met elkaar verbindt. De rechthoekige deur, een ontwerp van architect Ernest Callebout van ca. 1923, markeert vandaag die dichtgemaakte brandstraat.

De geelgeschilderde gebouw aan de Beenhouwersstraat telt twee verdiepingen en een zolderverdieping. De huidige benedenverdieping is half verzonken ten opzichte van het straatniveau. Korf- en Tudorbogen kragen afwisselend de gevelmuur van de eerste verdieping. De zolderverdieping wordt verlicht dankzij twee dakkapellen en een venster in de zuidelijke zijtrapgevel. Dichtgemetselde rondboognissen in de trapgevel verraden dat aan de huidige vensteropeningen anders geplaatste vensters voorafgaan.

Langs de Reie staan verschillende gebouwen achter elkaar. De 17de-eeuwse trapgevel naast de Sleutelbrug telt twee traveeën en heeft vensters met geblokte ontlastingsbogen met maskerkop in de sluitsteen en een zolderluik

met rondboogopening met geblokte omlijsting. In dit gebouw is een kelderpoortje naar de Reie te vinden. In het verlengde van dit 17de-eeuwse volume ligt een 18de-eeuwse gevel van drie traveeën onder een barokke dakkapel met rondboogopening, voluten en fronton en daarachter twee lager gelegen traveeën. Daarachter tenslotte is een achterbouw van twee/vier traveeën over twee bouwlagen. Opvallend is dat deze reiehuizen georiënteerd zijn op de Speelmansrei.

Vanaf de 18de eeuw is de tuin ingenomen door de blauwververij van Philippe Vanden Berghe. Vanden Berghe koopt het huis in 1707 van Judocus Van Damme en begint er een blauwververij. Daarvoor is het pand goed gelegen, want de (grond)stoffen moeten gewassen worden voor ze kunnen worden geverfd. In 1722 wordt de blauwververij verkocht aan de familie

Van Loo. Bij het overlijden van Lucas Van Loo wordt een staat van het goed opgemaakt, met de volgende omschrijving: '...een notabel huys ende erfve, wesende eene blauwververie met diversche cuypen en de diversche cooper ketels ... staende ... aen den voet van de sloterbrugghe ten noortsyde van de straete ...'. Verschillende generaties Van Loo volgen elkaar op. François-Jacques Van Loo, zoon van Lucas, zijn zoon Josse-François Van Loo en diens zoon François-Josse oefenen ook het beroep van blauwverver uit gedurende de 18de eeuw en tot in het begin van de 19de eeuw. François(-Josse) komt in aanraking met de vrijmetse-laars in Brugge via het verenigingsleven, bij de Société Littéraire en de Sint-Jorisgilde. Sinds 1803 is de vrijmetse-laarsloge 'La Réunion des Amis du Nord' in Brugge actief. François(-Josse) wordt in 1813 ingewijd in de loge, die samenkomt in het voormalige ambachtshuis van de kleermakers aan de Steenhoudersdijk nr. 13 (nu Hotel Die Swaene). Maar de overgang van de Franse naar de Hollandse periode en uiteindelijk de onafhankelijkheid van België zorgt voor financiële zorgen en de Brugse Loge 'La Réunion des Amis du Nord' wordt ontbonden in 1831. De archieven van deze vroege maçonnieke activiteit in Brugge zijn bewaard in het Bisschoppelijke Archief. Pas in 1846 krijgt de nieuwe Brugse Loge 'Les Vrais Amis' haar constitutiebrief. Achtbare Meester op dat moment is, jawel, François(-Josse) Van Loo, die overlijdt voor de brief in Brugge aankomt. 'Les Vrais Amis' is maar enkele jaren actief in Brugge, tot 1852, maar verschillende leden blijven als vrijmetse-laar actief en worden uiteindelijk lid van 'La Flandre' als die in 1881 wordt opgericht.

Na Van Loo's overlijden komt het huis met de blauwververij in de Beenhouwersstraat in handen van de familie Hubené. Muziekleraar Louis Hubené en zijn echtgenote Adèle Maignien kunnen het complex kopen tussen 1866 en 1867. Hun woonhuis in de Koornbloemstraat is immers onteigend voor de bouw van de stadsschouwburg. De dochters Hubené

©Eva Tahon

→ Rechthoekige toegangspoort met symbolen van de vrijmetse-larij

geven er pianolessen tot hun moeder in 1901 overlijdt. De openbare verkoop van het huis op 30 maart 1901 vermeldt 'une belle maison avec grand jardin'.

Honoré Deswarte uit Nieuwpoort en Alfred de Brouckère uit Roeselare kopen het goed gelegen gebouw in eigen naam aan, met het doel er hun Loge 'La Flandre' onder te brengen. Het ligt immers op wandelafstand van het treinstation dat sinds 1844 op 't Zand staat. De leden van de Loge zijn duidelijk niet allemaal Bruggelingen.

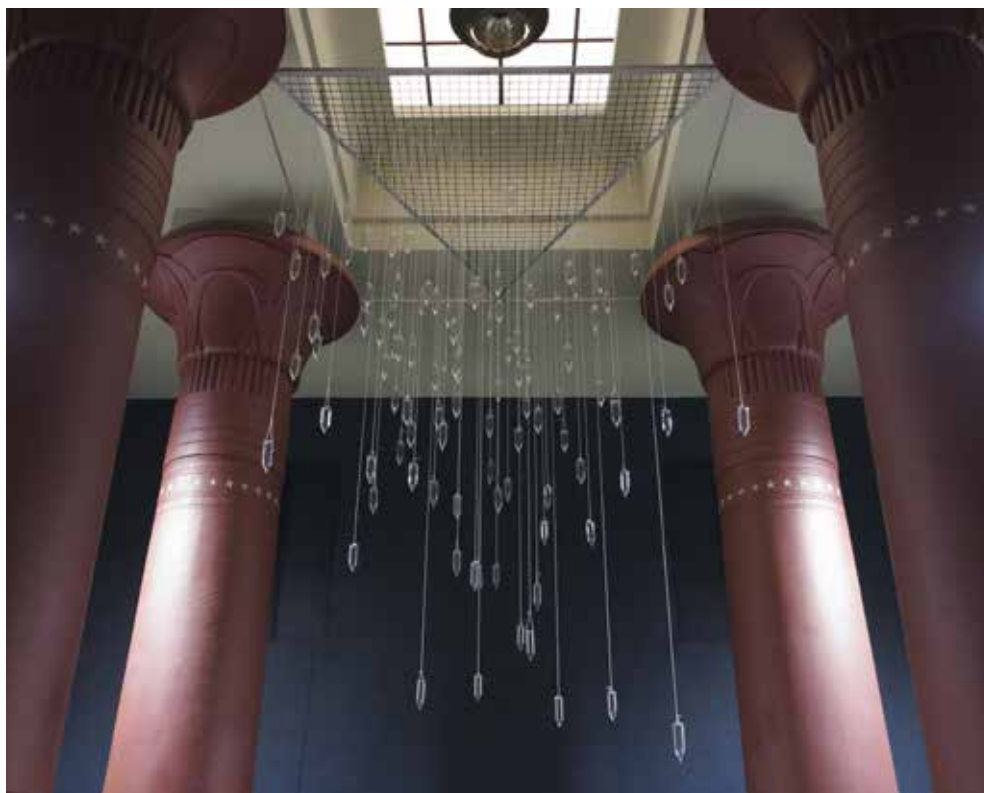
Amper is het gebouw gekocht, of de bouwaaanvraag wordt ingediend voor 'het bouwen eener nieuwe feestzaal, alsook het verrichten van

inwendige veranderingen in hunnen eigendom...'. De vergunning wordt verleend maar wellicht niet uitgevoerd tot 1911. Architect Ernest Callebout begeleidt de werken voor het verbouwen van de bestaande baksteenconstructie van de ververij naar 2 bouwlagen, waarin segmentbogen in de muren worden vervangen voor verluchtingsopeningen. Het gebouw is in 1912 in gebruik genomen.

De restauratie aan de straat- en Reiegevels onder begeleiding van Fernand Sohier en het herschilderen van de Tempel dateren van 1984-1987. In 2000-2002 volgt de consoliderende restauratie van de achtergevel van vleugel aan Beenhouwersstraat.

→ De Tempel van de Loge 'La Flandre' Brugge

→ De vier monumentale papyruszuilen voor de ingang naar de Tempel

Het gebouw parallel aan de Speelmansrei omvat een vestibule met bewaarde balklagen met sleutelstukken en een in het oog springend salon-bureau in het 18de-eeuwse breedhuis met beschilderde wandbespanning. De drie boerentaferelen dateren van het laatste kwart van de 18de of het eerste kwart van de 19de eeuw. Ze zijn niet gesigneerd of gedateerd en worden toegeschreven aan (een kunstenaar uit de omgeving van) Paulus De Cock of Jan Beerblock.

Het grondplan van het gebouw aan de Beenhouwersstraat omvat een hall, traphal, vergaderruimte en doorgang naar de eetzaal of refter op de gelijkvloerse verdieping. Daar ver-

trekt achter een schijnwand aan weerszijden een trap die centraal samenkomt voor de Tempel op de bovenverdieping. Vier geschilderde papyruszuilen flankeren het centrale trapgedeelte. De beneden gelegen refter is eenvoudig afgewerkt in een Egyptisch aan-doende neo-stijl. De muren zijn versierd met reliëfvariaties naar oude Egyptische muurschilderingen, vervaardigd door de Brugse schilder Robert Lierman. Ze dateren van na de Tweede Wereldoorlog.

De Tempel op de eerste verdieping is naar het ontwerp van Ernest Callebout van 1911 uitgevoerd. Het uitzicht refereert naar het model van de tempel van Salomon, met telkens vijf

papyrusbundelzuilen met gesloten kapiteel en blokvormige abacus, onderling verbonden met een lage tussenmuur en bovenaan afgesloten door een hollijst. Gestileerde papyrus- en lotusstengels vormen de wandversiering. In de oostelijke- en westelijke muur zijn rechthoekige nissen. De ingang met imitatiebronzen poort tussen twee zuilen waarop een vruchtenkorf staat en de nis voor de troon van de Achtbare Meester staan in het verlengde van elkaar. De Hebreeuwse letters op de zuilen verwijzen naar Jachin en Boaz, de namen van de twee bronzen zuilen uit de tempel van Salomon.

Tijdens de Eerste Wereldoorlog wordt een noodhospitaal ingericht in de gebouwen van La Flandre, die haar activiteiten moet staken van de Duitse bezetter. Tijdens de Tweede Wereldoorlog worden de vrijmetselaars vervolgd, net zoals 'bolsjewieken' en Joden. De gebouwen van La Flandre worden tijdens die periode gebruikt door DeVlag, de Duits-Vlaamse Arbeidsgemeenschap, die er in februari 1942 een 'Tentoonstelling tegen de vrijmetselarij' organiseert. Na de oorlog herneemt de Loge de bijeenkomsten, maar er zijn herstelwerken nodig aan het gebouw en aan het in 1911 ontworpen meubilair van de werkplaats. Toch dateren de spreekgestoeltes, tafels en stoelen van logebroeders, alle met Egyptische motieven, grotendeels van het begin van de 20ste eeuw.

Meer lezen?

W.P. Dezutter en E.J. Trips, *Van blauwververij tot logegebouw*, in: *Brugs Ommeland* 1994/2, p. 67-86.

<https://willydezutter.be/>, diverse subpagina's over de vrijmetselarij in het algemeen en de geschiedenis van de Brugse Vrijmetselarij.

Het Natiehuis La Flandre met vrijmetselaarstempel is in twee aparte besluiten beschermd als monument: de gebouwen van de 16-18de eeuw in 1983, de neo-egyptiserende vrijmetselaarstempel in 1998.

©Eva Tahon

→ Ingebouwd tussen de muren van de traphal naar de Tempel kan de kandidaat-vrijmetselaar zich voorbereiden op de toetreding

De Vrijmetselaarstempel van de Brugse adogmatische maçons spreekt reeds sinds zijn ontstaan tot de verbeelding. Achter de 16de eeuwse gevels komen vrijmetselaars sinds het begin van de 20ste eeuw samen om te “arbeiden” – lees: te vergaderen. Omdat de vrijmetselarij een besloten genootschap is waar de naam van de leden discreet wordt gehouden, hult het gebouw zich in een zekere geheimzinnigheid. Nochtans is de geschiedenis van dit gebouw verre van mysterieus.

De vrijmetselaarsloge “La Flandre” werd opgericht in 1881 en is daarmee de oudste loge in West-Vlaanderen. De Tempel wordt officieel ingehuldigd op 17 november 1912. In 1930 biedt ze onderdak aan nog een tweede loge: de gemengde (i.e. voor mannen én vrouwen) Aurore. Vandaag komen in de Tempel in de Beenhouwersstraat acht verschillende loges samen uit vier verschillende obediënties (koepelorganisaties). Slechts één hiervan heeft een strikt mannelijk karakter. In de andere werken mannen en vrouwen samen aan een betere en rechtvaardigere maatschappij – want dat is de doelstelling van de vrijmetselaars.

De vrijmetselarij is immers geen esoterische groep en ook geen sekte of religie. Het is een groep mensen die graag over filosofische en maatschappelijke thema's debatteert en waar nodig ook actie onderneemt. Ze doet dit in een kosmopolitische en progressieve geest en steunt op vrijheid, verdraagzaamheid en vrij onderzoek. Ze aanvaardt geen enkel dogma en roept er ook geen in. Hierbij werkt ze van oudsher met symbolen en rituelen die het denkproces en de discussie in goeie banen moet leiden. Zo zijn passer en winkelhaak traditioneel de symbolen van de vrijmetselaar, terwijl ook de symboliek van licht en duisternis een belangrijke rol speelt.

Ontdek deze symbolen in de unieke neo-Egyptische tempel in de Beenhouwersstraat en verdiep je in zijn rijke geschiedenis en zijn hedendaagse invulling. Kom te weten welke turbulente gebeurtenissen in het gebouw plaats vonden tijdens de twee wereldoorlogen en verrijk je blik op de Brugse loges en op de vrijmetselarij in het algemeen.

Op zondag 14 september stellen de Brugse vrijmetselaars éénmalig hun gebouw open voor een beperkt publiek.

Begijnhof De Wijngaard

3

© Gel Creatie Stad Brugge, Matthias Desmet

Zaterdag 14u-18u
& zondag 10u-13u en 14u-18u

Diverse activiteiten,
workshop en voorleessessies
op reservatie

Begijnhofsite

De opkomst van de Begijnenbeweging

Wanneer precies de begijnen opduiken, is niet te achterhalen. In Luik is er voor het eerst sprake van begijnen in 1173. Rond Nijvel in het Hertogdom Brabant, groeperen vrouwen zich al vroeg om een onafhankelijk leven van dienstbaarheid en devotie te leiden, onder de invloed van vrouwelijke mystici als Marie d'Oignies en Ida Van Leuven. De begijnen worden in die tijd omschreven als *mulieres*

religiosae vulgariter beghinae dictae (vrome vrouwen, gewoonlijk begijnen genoemd). Overal in verstedelijkte gebieden in Europa ontstaan gelijkaardige vrouwengroepen: begijnen in de Nederlanden, papelarde of béguine in Frankrijk, humiliata in Lombardije, coquenunne in Duitsland. De vrouwegemeenschappen worden gedoogd, maar toch met enige argwaan bekeken. Tijdens het Concilie van Vienne (1311-1312), waar de Tempeliersorde wordt afgeschaft, staat ook de begijnenbeweging ter discussie. De begijnen krijgen het voordeel van

... triginta & tribus mensuris terrae vel circiter quas tenebat a nobis juxta mansum Beghinarum Brugensium ... Qua terra, per ipsum Balduinum in manu nostra reportata ad legem, ipsam postmodum dictis Beghinabus vendidimus & concessimus pro ducentis Libris Flandrensibus, nobis ab eisdem Beghinabus plenarie persolutis.

... drieëndertig gemeten land of daaromtrent die hij van ons had nabij het verblijf van de Begijnen van Brugge ... Welk land, door Boudewijn zelf in onze handen teruggebracht, verkochten we daarna en gaven we in concessie/ droegen we over aan de genoemde Begijnen voor tweehonderd ponden Vlaams, volledig aan ons betaald door dezelfde Begijnen.

→ Charter van 1264 over de verkoop van 33 gemeten land aan het Begijnhof, Archief Begijnhof Brugge

foto Stadsarchief Brugge – OCMW archief

→ Plattegrond van het Begijnhof met de bleekweiden in 1837.

de twijfel, op voorwaarde dat ze zich nog meer terugplooiën op een omsloten site, 'weg van de wereld'.

De begijnenbeweging is geen kloosterorde. Begijnen leggen wel geloften van gehoorzaamheid en kuisheid af, maar niet de gelofte van armoede. De eerste begijnen wonen verspreid in de stad, soms in kleine groepjes, soms helemaal alleen. In de eerste helft van de 13de eeuw groeperen deze vrouwen zich meer en meer in besloten hoven, op gronden geschonken door een vorstelijke weldoener, zoals in Brugge, Gent en Kortrijk door gravin Johanna van Constantinopel.

In 1998 worden 13 (van de 26) Vlaamse begijnhoven erkend als Unesco Werelderfgoed. Maar in Europa zijn nog meer begijnhoven en begijnhofkerken bewaard gebleven.

Begijnhoven in Brugge

In Brugge zijn 8 verschillende begijnengemeenschappen actief in de buurt van het Sint-Janshospitaal, het Heilige Geesthuis en het klooster van de Minderbroeders-Franciscanen. De meeste van hen veranderen in de 14de of de 15de eeuw van statuut en worden godshuizen of reguliere kloostergemeenschappen. De begijnen die op De Wijngaard wonen, zijn vanaf de stichting beschermd en vrijgesteld van belastingen. Ze blijven als enige begijnengemeenschap over en evolueren tot het Prinselijk Begijnhof afgescheiden met grachten en muren.

Het grondgebied van Begijnhof De Wijngaard

Vandaag is de oppervlakte van het Begijnhof 41 831m² (= 4 ha), waarvan 2,2 ha groene ruimte is. Bij de stichting, zo'n 800 jaar geleden, is het grondgebied eigendom van gravin Johanna van Constantinopel. Bij testament schenkt zij De Wijngaard aan de begijnen. Op dat moment is dat buiten Brugge gelegen, ten zuiden van de eerste omwalling en naast het grondgebied van het Sint-Janshospitaal.

Na de dood van Johanna van Constantinopel in 1244, bevestigt haar zus Margareta die testamentaire schenking aan de *'mulieres religiosae quae beghinae vocantur'*. Tegelijk regelt ze het overbrengen van een kapel op de Burg en de bijhorende kapelanie. Zo wordt het Begijnhof een op zichzelf staande parochie

met een eigen priester en kerkhof. Snel breidt het grondgebied van het Begijnhof uit tot ruim 22 ha. Daarnaast beheert het begijnhof heel wat eigendommen, zowel huizen als landbouwgrond, in Brugge en daarbuiten. De huurinkomsten komen ten goede aan de Infirmerie, die daardoor de zorg en opvang van behoeftige begijnen kan opnemen.

Tegen 1270 is Brugge gegroeid tot buiten de eerste omwalling. Om grip te krijgen op dat randgebied, krijgt de stad toestemming van de gravin om het grondgebied verder uit te breiden. Onder meer het land dat de begijnen amper 6 jaar voordien kochten van de gravin, neemt de stad over voor exact het aankoopbedrag: 200 ponden. Op dat land realiseert de stad Brugge 30 jaar later het gedeelte van de tweede omwalling dat tot vandaag bekend staat als de Begijnenvest.

"De Wijngaard"

In Brugge is de plaatsnaam 'Wingarde' al in de 12de eeuw in verschillende varianten in documenten te vinden. Het woord is een samenstelling van 'win, wain of wein', wat lager gelegen betekent en 'gaard', een omsloten gebied.

Het lager gelegen en afgebakend meersengebied wordt in Latijnse en Franse documenten vertaald als 'Vinea' en 'le Vigne'. Heel toepasselijk in de christelijke religieuze context waar een wijngaard symbool staat voor het Rijk Gods op aarde, maar etymologisch absoluut niet correct. Druiventrossen als ornamenten verschijnen snel en de kennis over de oorspronkelijke betekenis van de plaatsnaam vervaagt.

© Jan Darthet

→ Binnenhof van het museumhuisje

“Boudewijn van Assebroek en de tweede omwalling”

Boudewijn van Assebroek, een leenman van gravin Johanna, komt voor in verschillende documenten over het grondgebied van het Begijnhof. Boudewijn, die woont in de waterburcht middenin de cirkels van de Assebroekse Meersen, heeft gronden naast De Wijngaard in leen van gravin Johanna. In 2023, tijdens archeologische opgravingen in de verdwenen Eekhoutabdij, wordt Boudewijns beschilderde graf met loden kist teruggevonden.

De man speelt die leengrond naast de Wijngaard kwijt na een conflict met gravin Johanna. Van Assebroek wordt vermeld in het document van 1261, dat het grondgebied van het begijnhof beschrijft. Boudewijns naam verschijnt ook in een document uit 1264, waarin Margareta expliciet laat optekenen dat ze in nagedachtenis aan haar zus die grond (die voordien behoorde aan Boudewijn, maar is verbeurd verklaard en teruggegeven aan de gravin) aan het Begijnhof verkoopt: 33 gemeten land*, voor een bedrag van 200 ponden groot Vlaams.

* 1 Brugs gemet = 4423,68 m², dus een gebiedsuitbreiding van 145981,44 m² of 14,5981 hectare (!!!)

© Jan Darthet

→ De Wijngaardbrug en -poort van 1776 met het opschrift SAUVE GARDE

De gebouwen van Begijnhof De Wijngaard

Vanaf 1270 blijft het grondgebied van het Begijnhof eeuwenlang ongewijzigd.

Het stadsplan van Marcus Gheeraerts van 1562 toont een nog steeds herkenbaar Begijnhofdomein. Het huis aan de overzijde van de Wijngaardbrug (de pastoorswoning) wordt al in 1251 aan het Begijnhof geschonken. De kerk aan het Hofplein neemt opvallend veel plaats in. De huizen zijn rondom het Hofplein en langs de Steert en de Koegatstraat gebouwd. De Fontainehouc in de Steert verwijst naar de

waterput op het plein. De straat maakt daarna een hoek naar het westen en loopt verder in de Koegatstraat. Het Koegat (of de Koepoort) is de andere toegangspoort die toegang geeft tot de huidige de Oostmeers.

Drie grote blekerijen palmen vanaf de late 17de eeuw de lage meersen tussen de Koegatstraat en de vesten in. Een blekerijhuis staat tegen de Oostmeers aan, een ander helemaal tegen de afscheidingsmuur met het Minnewater, een derde blekerij is gelegen langs de Koegatstraat. Het vierde blekershuis in de Zonnekemeers wordt in de 18de eeuw toegevoegd.

→ Binnenzicht in een woning ca. 1972-1975, voor de eerste restauratiecampagne van de Stad

Die Koegatstraat is door de bouw van het Sint-Antoniusgesticht (de latere Minnewaterkliniek) verdwenen. De huidige Prof. Dr. Sebrechtsstraat volgt grotendeels het tracé van de straat.

Plattegronden van het einde van de 18de en de 19de eeuw tonen de meeste huizen die vandaag nog op het terrein te vinden zijn. De blekerijen verdwenen, net als enkele huizen in de Steert. Sommige huizen dateren van de 19de en zelfs de 20ste eeuw, ook de huidige Saspoort. Die poort en de lange scheidingsmuur langs het Minnewater is in 1893 ontworpen door Louis Delacenserie na de bouw van de Minnewaterkliniek.

Wonen in het Begijnhof De Wijngaard

Het Begijnhof heeft vandaag een uniform uitzicht dankzij de witgeschilderde bakstenen huizen met rode dakpannen of grijze leien. Maar geen enkel begijnhofhuis is gelijk. Ze verschillen van elkaar door hun grootte, oppervlakte en indeling. De bakstenen huizen zijn vooral tussen de 16de en de 18de eeuw gebouwd, met integratie van een oudere kern en later verbouwd en aangepast.

Iedere begijn koopt of huurt een kamer of woonst, die ze ook zelf moet onderhouden. Als ze uit het Begijnhof vertrekt om te huwen, als ze sterft of intreedt een klooster, gaat het gebouw terug naar de Begijnengemeenschap, die het opnieuw verkoopt of verhuurt. Zo financiert het Hof de zorg voor de behoeftige begijnen in de Infirmerie.

Hoeveel begijnen in het Begijnhof wonen, is sterk wisselend. In het midden de 15de eeuw schommelt het aantal begijnen in De Wijngaard rond de 145. In die tijd groeit het aantal conventen van 7 naar 11. Daar wonen begijnen in gemeenschap, onder de leiding van een 'Juffrouw'.

Honderd jaar later etst Marcus Gheeraerts zo'n 20 gebouwen rondom het begijnhofplein en een 30-tal in de Steert en de Koegatstraat. Sommige gebouwen zijn als convent geïdentificeerd, maar de meeste zijn afzonderlijke woonsten, gehuurd of gekocht door een goeide alleenstaande vrouw, of door verschillende zussen samen, eventueel zelfs met (vrouwelijk) huispersoneel.

Het huis nr. 30, het huis van de Grootjuffrouw, valt op door de natuurstenen omlijsting van de ingang, negblokken aan de vensters en de beeldnis boven de voordeur. Dat gebouw staat op de plaats waar voorheen de Infirmerie is gevestigd, de aparte stichting voor de opvang

van arme en behoeftige begijnen. De Infirmierie heeft vanaf het begin een eigen kapel. Die kapel wordt in 1642-1645 geïntegreerd in het huis van de Grootjuffrouw, maar behoudt haar structuur en aankleding tot rond 1898, als Grootjuffrouw Van Hamme in functie treedt. Op haar vraag (en gedeeltelijk op haar kosten) wordt het interieur van huis nr. 30 grondig gerenoveerd. Het dak en de gewelfsleutels van de kapel worden vervangen. Zeker een 15de-eeuwse gebeeldhouwde houten gewelfsleutel is bewaard gebleven.

De vijf godshuizen van de stichting Dops, de oudste nog overgebleven stichting op de site, bieden telkens onderdak aan een behoeftige begijn.

Beschermd en geborgen, een Masterplan voor een integrale en geïntegreerde aanpak voor de Begijnhofsite

De laatste 200 jaar is het Begijnhof ingrijpend veranderd. Vanaf de 19de eeuw worden behoeftige vrouwen die geen intentie hebben om begijn te worden, ook gehuisvest op de site. Zij worden de fotogenieke kantklossende begijntjes op postkaarten die de wereld worden rondgestuurd. Alleen zijn ze geen begijn, een hardnekkige misvatting!

In 1922 wordt Rodolphe Hoornaert rector van het Begijnhof. Hij is cruciaal voor het behoud van religieuze aanwezigheid en de doorstart

→ Binnenzicht in een woning na de eerste restauratiecampagne van de Stad

Een bouwovertreding in 1735, de zaak Dorothea Philippine Bervoet.

Het oude reglement van 1300 beschrijft vooral de religieuze activiteiten en dagbesteding van de begijnen. Over de fysieke samenwoonvorm is weinig te achterhalen, behalve ... dat ze hun huis moeten onderhouden:

“Van suvercheden. Si sullen houden suver al hare dinc, kerke ende huus, cleder ende allame ende al hare officie bedi huus here minnet God van binnen ende van buten.”

(Je materiaal, de kerk en je huis onderhouden is ook een manier om God te eren).

Het Stadsarchief van Brugge bewaart de processtukken van het Begijnhof tegen juffrouw Dorothea Bervoet. Ze is begijnchoriste en raadvrouw van het Begijnhof als ze in 1735 “contraires à tout usage” het dak van haar huis laat herstellen met rode gegolfde dakpannen, terwijl vlakke daktegels of blauwe leien de norm zijn. Er waren dus (ongeschreven) regels over hoe de gebouwen moeten worden onderhouden, inclusief welke dakbedekking is toegelaten. Er wordt vermeld dat ze dit, zoals gebruikelijk, op haar eigen kosten heeft laten doen, maar dat ze weigert de bouwovertreding te herstellen. Het escaleert en een dwangsom van 3000 guldens wordt opgelegd. Hoe het Dorothea Bervoets verder is vergaan, moet nog verder worden onderzocht.

van het Begijnhof in 1927. Hoornaert installeert de “Filles de l’Eglise” uit Nîmes als kloostergemeenschap, Grootjuffrouw Geneviève de Limon Triest wordt priorin, de overgebleven begijnen treden in het klooster.

Hoornaert engageert architect Viérin om een nieuw klooster met een pandgang te bouwen gelegen achter de nummers 24-28. Het gebouw wordt net voor de Tweede Wereldoorlog in gebruik genomen, net als het museum-huisje waar een typisch 19de-eeuws interieur met een binnentuin en waterput wordt geënsceerd. De inkomsten ervan dragen bij aan de bouwwerken die op stapel staan. De kloostergemeenschap is immers beheerder van de site en moet instaan voor de verhuur en het gewone onderhoudswerk.

In 1972 koopt de Stad Brugge de gebouwen van het Begijnhof over van de C.O.O. en beginnen de renovatiewerken, maar de VZW Prinselijk

Begijnhof behoudt het beheer van de site tot 2020.

Het eerste beheersplan voor het Begijnhof is opgemaakt in 2016. Daarbij zijn de noden voor het goed beheer van het onroerend erfgoed met zijn inherente erfgoedwaarde(n) in kaart gebracht. Maar een dergelijke site heeft nood aan een allesomvattende en geïntegreerde aanpak.

Daarom beslist de Stad in 2023 om een Masterplan te laten opmaken, waarbij de roerende, onroerende, archeologische, landschappelijke en immateriële erfgoedwaarden van het Begijnhof worden onderzocht en opgelijst. Het is de bedoeling om de historische context, alle erfgoed en de levende gemeenschappen verbinden, vanuit de 2 Unesco erfgoedconventies (Werelderfgoed (1972) en Immaterieel Cultureel Erfgoed (2003)).

Een eerste traject dat de roerende voorwerpen op de gehele site beschrijft en inventariseert, is afgerond.

In 2023-2024 liep het onderzoek rond de gebruiken en rituelen, het immateriële erfgoed van het Begijnhof. Van daaruit zijn vijf kernbegrippen gedefinieerd.

Die vijf kernwaarden van het Begijnhof vormen de handvatten voor de verdere stappen in het Masterplan, inclusief de opmaak van het Onroerenerfgoedbeleidsplan.

- Veilige haven voor vrouwen
- Luwteplek met eigen ritme
- Zorgzaamheid en solidariteit
- Ambacht en ondernemen
- Spiritualiteit en rituelen

In mei 2025 keurt de Gemeenteraad het nieuwe Bewonerscharter goed. De bewoners engageren zich hiermee om zich aan de basisregels te houden, een zorgzame en solidaire gemeenschap te vormen en de rust en serene uitstraling van het Begijnhof te respecteren.

Het afgeronde Masterplan zal in 2026 worden voorgelegd aan het stadsbestuur.

Tijdens Open Monumentenweekend kan de tentoonstelling “800 Jaar Begijnhof” worden bezocht. Daarnaast zijn er voorleessessies voor kleuters, ism. de Openbare bibliotheek (reservatie nodig), workshops technisch tekenen voor volwassenen (reservatie nodig), kan je genieten van de rust in de boomgaard, een lezing over de begijnenbeweging meevolgen (reservatie nodig) en je informeren over de stand van zaken van het Masterplan.

Voor het volledige programma van het feestjaar in het Begijnhof, zie: 800jaarbegijnhof.be

Het Prinselijk Begijnhof De Wijngaard is beschermd als cultuurhistorisch landschap, en de kapel en de gebouwen

als monument bij K.B van 20-02-1939, het geheel wordt aangeduid als beschermd monument op 04-07-1996 en maakt deel uit van de Unesco werelderfgoed kernzone sinds 02-12-1998.

Renaissanceschouw in het Landhuis van het Brugse Vrije

4

Burg 11A

© Remmen BV

Zaterdag 14u-18u &
zondag 10u-13u en 14u-18u

Vrij bezoek en bezoek met
gids, geen reservatie nodig

↑ De schouw voor behandeling. [p.38]

→ De anoxiebubble in de vierschaar.

In 2024 kon de leeggemaakte Schepenzaal van het Brugse Vrije worden bezocht tijdens Open Monumentenweekend. De beelden waren gedemonteerd en er stond een enorme anoxie-bubble in de ruimte ervoor. Daarin werden alle losgemaakte onderdelen van de schouw, het meubilair en de schilderijen behandeld tegen de houtborende insecten die er waren ontdekt.

Vanaf 5 april 2025 is de monumentale pronkschouw uit de 16de eeuw opnieuw in al zijn glorie te bewonderen. Alle ongedierte is bestreden en het gebouw is beter gewapend tegen vochtinsijpeling, die een belangrijke oorzaak was van die insectenaantasting.

Een bewogen historiek

Tijdens de ontmanteling vinden de restauratoren verschillende opschriften terug, waarvan niet altijd duidelijk is welke ingreep hiermee wordt aangeduid. Zo is er op een muurbalk met stippels ingeslagen DM 1956 CA te lezen en op een kroonlijst GVDB 1937. Verder zijn op

de achterkant van het kleinere snijwerk verschillende markeringen teruggevonden. Daarbij zijn ingekerfde cijfers en letters teruggevonden, stempels, potloodmarkeringen, aanduidingen in rode verf en opgekleefde aanduidingen.

Wellicht hebben sommige markeringen te maken met de demontage in 1839 voor het Atelier des Moulages van het Musée du Trocadéro in Parijs, en opnieuw tegen het einde van de 19de eeuw voor het Koninklijk Museum van België.

Foto's van beide afgietsels hebben de restauratoren gediend als referentie, want in de 19de eeuw ondergaat het beeldhouwwerk van de schouw verschillende ingrepen. Die starten eigenlijk al vroeger, als naar aanleiding van de Franse Revolutie alle vorstenbeelden worden gedemonteerd en verborgen op de zolders van 't Vrije. Pas in 1824 worden de beelden herontdekt door (de latere stadsarchitect) Jean-Brunon Rudd. De beelden worden onmiddellijk teruggeplaatst, maar in

1847-1850 zal de schouw en de schepenzaal een grondige restauratie ondergaan, uitgevoerd onder de leiding van Charles Geerts. De achterwanden worden dan vernieuwd, zeker 25 kronen worden vervangen en tussen de 10 en de 20 linten en rozetten.

Op dat moment is er al sprake van vochtproblemen, verkleuring door waterinsijpeling, en wordt ook gezegd dat de valk in de hand van Maria van Bourgondië hand is verdwenen (er is verwarring of die op haar rechter- of de linkerhand staat). De vloer wordt dan ook vernieuwd, en het podium aan de zuidzijde opgebouwd, deels met recuperatiemateriaal van de achterwanden.

Klopkeveralarm!

De aanleiding voor deze recente werken was een aangetast element in de decoratieve omlijsting in het plafond. Al gauw blijken niet alleen de eigenlijke schouw, maar ook de Schepenkamer zelf en de zolders erboven aangetast door de klopkever (*Xestobium rufovillosum*). De larve van deze kever vreet zich letterlijk een weg door het eikenhout, waardoor boorgangen ontstaan. Daarbij maken ze geen onderscheid of het hout is van massieve balken in een dakgebinte, van planken of in eeuwenoude en beschermde beeldhouwwerken.

© Remmen BV

→ De vorstenbeelden wachten tot ze in de bubbel worden geplaatst

© Remmen BV

→ De schouw na ontmanteling van het losse snijwerk.

Constructie en preventie

Het werkenplan en de opvolging van de werken is begeleid door conservatiearchitect Benoît Delaey. De bouwkundige restauratiewerkzaamheden zijn uitgevoerd door de firma Arthur Vandendorpe nv. Tijdens deze restauratiefase is de zolder boven de schepenkamer aangepakt. Alle aangetaste houten balken van de dakstructuur zijn geheel of gedeeltelijk vervangen. De moerbalken tussen deze zolder en de schepenkamer kunnen niet worden vervangen zonder schade toe te brengen aan de onderliggende schepenkamer. Daarom zijn ze opgehangen aan stalen liggers, die boven op de opgaande zijmuren zijn geplaatst.

De planken van de zoldervloer zijn brandbestendig vernieuwd. Aanpassingen aan de daken zorgt dat waterinfiltratie niet langer mogelijk is. Daarnaast is in de schouwpijp een waterdichte vloer aangebracht om ook daar vochtproblemen te voorkomen. Waterinfiltratie is namelijk de voornaamste oorzaak van schade

aan de houten structuren door insecten. Om lekkage te voorkomen, zullen de dakwerkers van de Stad de daken regelmatig inspecteren.

Verdelging van insecten

De restauratie van het hout in de schepenkamer werd toegewezen aan de firma Remmen bv uit Vorselaar. Deze firma stond in voor de verdelging van de insecten in alle hout van de schepenzaal en voor de restauratie van de monumentale schouwsculptuur en de wandbetimmeringen.

De eikenhouten sculpturen, waaronder ook de grote beelden, zijn door anoxie ontsmet. Deze techniek bestaat erin om de stukken luchtdicht te verpakken. Daarna wordt alle zuurstof die in de verpakking en sculptuur aanwezig is gedurende een zestal weken weggezogen en vervangen door een gas, zodat de insecten stikken.

→ Een van de bandenrollen voor verlijming.

Om de kunstvoorwerpen zo weinig mogelijk te manipuleren en hun gebruikelijke klimatologische omstandigheden te behouden, is ervoor gekozen om de behandelingstent op te bouwen in de grote voormalige gerechtszaal van het Stadsarchief.

Bij de aanvang van de werkzaamheden werd met Musea Brugge beslist om de schilderijen uit de Schepenzaal eveneens aan deze behandeling te onderwerpen. Een schilderij op doek heeft natuurlijk ook een houten constructie en een gesculpteerde lijst, waar insecten zich kunnen ophouden.

De houtwormaantasting is voor en tijdens de werken uitvoerig gedocumenteerd. Die situatie zicht vooral aan de rechterkant van de schouwboezem, maar bleek toch eerder 'oud'. Met andere woorden, behalve een kleinere zone van mogelijks actieve houtworm, bleken de uitvlieggaatjes sporen van aantasting uit een ver verleden. Vergelijkingen met de historische foto's van 1928 en 1946 lijkten er relatief

weinig 'verse' boorgaatjes. Een hele opluchting! Zorgwekkend waren wel de recent ontdekte grotere, ovale uitvlieggaatjes, veroorzaakt door de staalblauwe kever *Korynetes caeruleus*. Deze roofkever voedt zich met houtwormlarven. Dat betekent dat er toch ergens actieve houtworm aanwezig was in het eikenhout.

De vaste onderdelen en de houten draagconstructie zijn behandeld met microgolfsralen. Deze behandeling leidt ertoe dat alle hout tot in de kern wordt verwarmd tot een temperatuur van 55 graden Celcius gedurende 60 minuten. Dat zorgt ervoor dat de eiwitten van alle stadia van de insecten (van larve over pop tot kever) worden afgebroken, waardoor deze afsterven. Diezelfde microgolfbehandeling is toegepast op het constructiehout in de zolder boven de Schepenkamer.

Tegelijk is van de gelegenheid gebruik gemaakt om de schouwconstructie dendrochronologisch te onderzoeken door Van Daalen Dendrochronologie uit Nederland. Hierdoor weten we nu zeker dat het onderzochte eikenhout afkomstig is uit de Polen, Litouwen of het westen van Belarus. De velddata van de bomen is tussen 1466 en 1505 gesitueerd. De schouw bestaat dus voornamelijk uit Baltische eik en is voor heel wat onderdelen nog steeds authentiek. Die authenticiteit is ook te vinden in de vergaringen. De onderdelen zijn traditioneel met houten deuvels en pen en gat verbindingen aan de constructie vastgemaakt. De grotere beelden zijn samengesteld uit verschillende blokken aan elkaar gelijmd hout. Opvallend is dat die segmenten ook zijn verbonden door dwars verlijmd eikenhouten deuvels, een ook bij paneelmakers gebruikelijke methode om verschillende houten onderdelen te verbinden. Wellicht is Adriaan Rasch, die in de archieven is vermeld, de vervaardiger van deze structurele versterkingen. Dankzij deze restauratie zijn dus bijkomende inzichten verworven in verband met de authenticiteit van alle eikenhouten onderdelen van de schouw en de ruimte.

In 2000 werd er al insectenaantasting vastgesteld in de monumentale Keizer Karelschouw in het Brugse Vrije. Het vooronderzoek dat toen werd uitgevoerd, dient als basis voor het in 2025 afgevoerde restauratieproject van de schouw.

De bovenbouw van de schouw bestaat volledig uit eikenhout van hoge kwaliteit. Tijdens het eerdere vooronderzoek werd vastgesteld dat de aantasting in het hout voornamelijk berokkend is door de bonte knaagkever *Xestobium rufovillosum*, een houtwormkever die gespecialiseerd is in de aantasting van (vochtig) eikenhout.

Om dit insect te bestrijden, demonteren we allereerst het grootste deel van het kwetsbare snijwerk. Enkele stukken waarbij demontage mogelijk schade zou berokkenen, behouden we ter plaatse op de pronkschouw.

De losse vorstenbeelden en stukken snijwerk plaatsen we vervolgens in een op maat gemaakte bubbel, die ter plekke wordt opgebouwd in de naburige Vierschaar. In deze luchtdichte bubbel blazen we gedurende een periode van bijna 4 maanden stikstofgas als curatieve behandeling tegen houtborende insecten. Hierdoor wordt een zuurstofarme omgeving gecreëerd, waardoor de insecten na enkele weken sterven.

De stukken die niet ontmanteld zijn en sporen van een mogelijk actieve aantasting door houtborende insecten tonen,

behandelen we in situ met microgolflstraling. Een of meerdere microgolffbronnen worden op de te behandelen zone gericht, waardoor het hout binnen enkele minuten tijd tot in de kern opgewarmd wordt om zo de insecten plaatselijk en doeltreffend te bestrijden.

Na het insectenprobleem onder handen te nemen, komt de effectieve restauratie aan bod. We hanteren voor dit waardevolle snijwerk een terughoudende werkmethode, waarbij enkel herstellingen worden uitgevoerd maar geen andere aanvullingen worden gedaan. Alle ingrepen worden uitgevoerd met historische materialen en technieken. Breuken en gefaalde, oude lijmnaden verlijmen we opnieuw met behulp van huiden- en beenderlijm.

Origineel zat alle snijwerk aan de achterwanden bevestigd met behulp van eikenhouten deuvels. We plaatsen de ontmantelde stukken op dezelfde manier terug, waarbij de originele gaten zoveel als mogelijk hergebruikt worden.

Alle stukken, de achterwanden en het plafond zijn grondig gereinigd, waar nodig verwijderen we het surplus aan boenwas dat zich gedurende de jaren/eeuwen heeft opgestapeld. Om het hout tegen stof en verkleuring te beschermen, wordt een dunne, nieuwe laag microkristallijne was aangebracht en opgeboend.

Saar Van Hove, Remmen BV

Restauratie van het textiel

De Koninklijke manufactuur De Wit nv uit Mechelen heeft de restauratie van het textiel op zich genomen. De wandtapijten zijn grondig ontsmet, gereinigd en na restauratie teruggeplaatst. De bekleding en de polstering van alle banken en het tafelkleed is vervangen door onbrandbaar textiel dat bovendien ongevoelig is voor insectenaantastingen. Ook de oude belkoord onderging een restauratie. Een nieuw belkoord is aangebracht, het oude exemplaar wordt in depot bewaard.

© Remmen BV

→ Een van de snijwerken tijdens verlijming.

Restauratie, reiniging en herstelling

Enkel de onderdelen die gebroken zijn of ontbreken, zijn hersteld en bijgewerkt. Vroegere 'verbeterende' herstellingen zijn opnieuw gedaan, gebaseerd op de oudste visuele bronnen en met omkeerbare materialen zoals collageenlijm. Alle onderdelen zijn zacht ontstof, de ophopingen van oude boenwas verwijderd, druipsporen van vroegere waterinsijpeling zijn weggewerkt en de schouw is opnieuw in de was gezet.

Voor de montage is zoveel als mogelijk gebruik gemaakt van verlijmd deuvelformen. Voor de zwaardere constructieve onderdelen zijn ook weggewerkte inox schroeven gebruikt. De gehele restauratie is nauwgezet gedocumenteerd door de aannemer, wat toekomstige interventies zal vergemakkelijken.

De Pronkschouw van het Brugse Vrije is nu helemaal klaar voor haar 5e eeuwfeest!

Deze tekst put deels uit het restauratieverslag van Remmen BV en het dendrochronologisch onderzoek door Van Daalen Dendrochronologie.

De volledige Landhuis van het Brugse Vrije is als monument beschermd sinds 25-03-1938. Daarnaast maakt het deel uit van het historisch stadscentrum dat sinds 1998 aangeduid is als Unesco werelderfgoed en is het gelegen in het sinds 15-03-2017 beschermde stadsgezicht 'Markt, Burg en omgeving'.

Meer weten?

Brochure OMW 2024, p. 34-41.

Devliegheer, Luc, Kunstpatrimonium van West-Vlaanderen, 10: De Keizer Karelschouw van het Brugse Vrije, Tielt 1987.

Devliegheer Luc, De vijf vorstenbeelden van de Keizer Karelschouw van het Brugse Vrije, Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis, 1998 (jg. 135), p. 131-141.

Burgerlijke Griffie

5

© Mathias Desmet

Zaterdag 14u-18u
& zondag 10u-13u en 14u-18u

Enkel bezoek met gids,
geen reservatie nodig

Burg 11B

Amper enkele jaren na de realisatie van de pronkschouw van het Brugse Vrije, in 1534, realiseert het stadsmagistraat een opmerkelijk 'modern' nieuw gebouw ernaast. De Burgerlijke Griffie is het nieuwe stedelijke gerechtsgedebouw dat als een soort politiecommissariaat dienst doet. De gevels behoren tot de vroegste voorbeelden van de renaissancearchitectuur in Vlaanderen. Het is behoorlijk veelzeggende dat de stedelijke overheid breekt met de gotische traditionele bouwstijl voor Brugge. De realisatie van de renaissanceschouw in 1531, in het Landhuis van het Brugse Vrije, net links van de Griffie, zal niet vreemd geweest zijn aan die keuze. Waarschijnlijk is het stadsbestuur onder de indruk van dit monumentaal pronkstuk in renaissancestijl, ontworpen door Lanceloot Blondeel in opdracht van het bestuur van het Brugse Vrije.

Stadsbouwmeester Christiaan Sixdeniers leidt de werken naar ontwerp van steenhouwer Jan Wallot. Over Wallot is verder weinig bekend. Hij is mogelijk uit Wallonië of Frankrijk afkomstig en woont tot rond 1552 aan de Dijver. Wallot krijgt 23 ponden groten uitbetaald voor het ontwerp. Sixdeniers verdient 283 ponden groot.

De natuursteen is (vaak te laat) geleverd door de groeve-uitbater Liévin van Male. Als meester-timmerman vinden we in de stadsrekeningen vanaf 1535 de naam van Liefart van der Biest terug. Simoen de Schilder, Simoen Pieters, *woonende up Sint-Jansplaetse*, is op 16 augustus 1536 betaald voor ontwerpen van de beelden (*zyne loon van de patroonen vande beelden ende personaigen die up de greffe civile staen zullen*). Nog andere ambachtslieden laten sporen na in de stadsrekeningen. Adriaan de Vos uit Dordrecht die voor de leienbedekking zorgt, schipper Jacob de Witte voor het leveren van de schaliën en meester-timmerman Antoon van Lombrouck die deuren en vensters uitvoert. De door Simoen Pieters ontworpen beelden worden gehouwen door de meester-steenhouwer Willem Aerts. Op 16 februari 1537

beslist het stadsbestuur de afgewerkte gevel te laten polychromeren door Jan Zutterman: *dat men de beilden die staen up de nieuwe greffe deser stede zal stofferen ende scilderen, mets-gaeders ook de ghevele*.

De Burgerlijke Griffie is twee bouwlagen hoog en telt vijf traveeën op de Burg en één over de doorgang naar de Blinde-Ezelstraat. Bij de restauratie in 1875-1883 hernam stadsarchitect Louis Delacenserie de originele kleurstelling. Het huidige (en in het begin letterlijk oogverblindende) eindresultaat benadert de restauratie van 1881 met inbegrip van de kleurafwerkingen. De verdiepingen zijn horizontaal en verticaal strak geordend dankzij een hoge

Stadsarchief Brugge

→ De gevels van de Burgerlijke Griffie in een kopergravure van Philippe Calaber, ca. 1711

plint met leeuwenkoppen en diamanten, gecanneleerde halfzuilen tussen de vensters en doorlopende friezen op de verdiepingen. In het bovenste vlak van de centrale topgevel is het wapen en het devies van Keizer Karel geïntegreerd. Verder is de volledige gevel versierd met bladerslingers, gerechtigheidsstaferelen, médaillons met de mythologische figuren en de beeldhouwde portretkopjes van Keizer Karel, Isabella van Portugal en hun voorouders, die ook op de renaissanceschouw van het Brugse Vrije voorkomen. De vergulde beelden op de geveltoppen stellen Mozes, Vrouwe Justitia en Aaron voor. Op de getorste zuilen tussen de geveltoppen staan vrouwelijke verpersoonlijkingen van de Deugden Wijsheid,

Sterkte, Matigheid, Goede Trouw. De grote vergulde bronzen beelden, ontworpen door Henri Pickery, vervangen de oorspronkelijke stenen exemplaren van Willem Aerts uit de 16de eeuw. Die zijn al verdwenen als Octave Delepierre in 1837 zijn *Album Pittoresque de Bruges* uitgeeft. De beelden van Aerts ondergaan in 1792 hetzelfde lot als de beelden in de nissen van het Stadhuis ernaast: ze zijn verwijderd en vernield. Ook de portretkopjes en de reliëfs met gerechtigheidsstaferelen in de topgevel zijn dan onherroepelijk beschadigd.

De portretkopjes stellen dezelfde genealogie voor als de renaissanceschouw van het Vrije ernaast: Keizer Karel en zijn vrouw Isabella

Stadsarchief Brugge

→ De hoorzaal met imposante schoorsteenmantel van de Burgerlijke Griffie, een ontwerp van Louis Delacenserie

© Matthias Desmet

→ De hoorzaal vandaag in gebruik als kantoorruimte

→ De zolder met het dakgebinte, vernieuwd in de 19de eeuw

van Portugal, Filips de Schone en Johanna de Waanzinnige, de ouders van Keizer Karel. Koning Ferdinand II van Aragon en Isabella van Castilië, de ouders van Johanna de Waanzinnige, en Maximiliaan van Oostenrijk en Maria van Bourgondië, de ouders van Filips de Schone.

Onder de ramen van de eerste verdieping loopt een fries van wapenschilden waaronder die van Brugse ambachten: timmerlieden, smeden, bakkers, kleermakers, makelaars.

Aan de achterkant van de passerelle over de Blinde Ezelstraat is het decoratieve programma door Delacenserie verder doorgezet. Op de topgevel staat Koning Salomon, geflankeerd door de vrouwelijke personificaties van de Vrede en de Voorspoed *'die heerschten tijdens de regering van Salomon, en een gevolg zijn van de toepassing der wet met Wijsheid, Sterkte, Matigheid en Goede Trouw'*.

Deze kleurrijke renaissancegevel verbergt natuurlijk een verrassend interieur. Net als de voorgevel is dit interieur tussen 1877-1883

gerestaureerd naar het ontwerp van stadsarchitect Louis Delacenserie. Weinig 16de-eeuwse structurele elementen zijn bewaard. De ruimte aan de Burgzijde, die tot de ingreep van Delacenserie door de politie wordt benut, wordt Vredegerecht. Muren worden weggebroken en het balkwerk vernieuwd. Delacenserie voorziet bovendien een luxueuze afwerking van de zoldering met spreidseel (dat is kwartiersgezaagd eikenhout, dat de bovenvloer verstopt). De ruimte krijgt een houten lambrisering, met erboven een geschilderde fries met florale motieven.

De arduinen schouw in neorenaissancestijl is gedateerd '1881'. De schouwmantel is versierd met een reliëf met het Oordeel van Salomon, beeldhouwd door Pieter De Wispelaere en de schilden van Stad en 't Vrije. De glas-inloodramen zijn versierd met de wapenschilden van de gemeenten, ontworpen en uitgevoerd door Henri Dobbelaere, de 3 lusters zijn geleverd door het huis Brondel.

De renaissance-deuren en renaissance-elementen in het tochtportaal zijn authentiek, maar niet eigen aan het gebouw op de Burg. De stad kan ze in 1881 aankopen van de kerkfabriek van Sint-Salvator. Die deurvleugels uit 1544 kunnen niet meer dienen in de kathedraal, maar men wil ze in Brugge bewaren. De deal tussen kerkfabriek en Stadsbestuur is snel geklonken. De gemeenteraad beslist unaniem 2000 frank te bieden voor deze deuren: *les vantaux, qui datent de l'année 1544, seraient tout-à-fait à leur place à l'ancien greffe*. Nog in hetzelfde jaar wordt meubelmaker Bernard Goethals aangesteld voor de installatie van de deuren en het maken van een eikenhouten tochtportaal.

Het huidige buiten- en binnenaanzicht is dus een interpretatie van Delacenserie, met toevoegingen aan het interieur, herindeling van de ruimtes en vernieuwen van de daken.

De opvallende, kleurrijke gevels van de Griffie zijn in 2001 hersteld. Eigenlijk is het de res-

tauratie van de 19de-eeuwse restauratie die onder leiding van Louis Delacenserie is gerealiseerd. Aan die restauratie gaat twintig jaar studie vooraf. In het kader van het autovrij maken en herwaardering van het Burgplein neemt het Stadsbestuur eind de jaren 1970 het initiatief om de erg vervuilde gevel van de Griffie te reinigen en te consolideren. Dit gebeurt in 1980 nadat het jaar ervoor de stadshuisgevel een reinigingsbeurt had ondergaan. In het verlengde van de reiniging en de eerste proefrestauratie worden in 1987 de bronzen beelden gedemonteerd, in het atelier van Paul De Wispelaere met bladgoud verguld en opnieuw op de gevels geplaatst.

Volgens het verslag van het vooronderzoek tussen 1993 en 1996 door Eddy De Witte en Luc Maes van het Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium in samenwerking met Prof. Dr. R. Nijs van het laboratorium voor Mineralogie, Petrografie van UGent, was de toestand van veel versieringselementen bedroevend. Er was afbrokkeling en erosie van de natuursteen door zure regen, ernstige vervuiling door roet, algen en mos. De gevel oogde vervuild en verwaarloosd. Maar bij een eerste schoonmaak kwamen de resten van de polychromie tevoorschijn. Onderzoek kon ook gebeuren op de gebeeldhouwde gebouwdelen die Delacenserie liet vervangen. Deze kwamen in de collectie van de Société Archéologique terecht, en zo in

het Gruuthusemuseum, waar ze decennia lang onder de loggia van het zgn. Steenmuseum te bewonderen waren.

Bij de reconstruerende restauratie zijn de door sulfatie aangetaste natuursteen uit de 16de en 19de eeuw deels vervangen door nieuwe steen of reparatiemortel. Eerder gemaakte afgietsels, 19de-eeuwse gravures en oude foto's zijn als referentie gebruikt om de decoratieve elementen te herstellen en om ze daarna te polychromeren en te vergulden.

Enkele zwaar beschadigde ornamenten, zoals het portretkopje van Karel V, zijn helemaal gereconstrueerd. De zachte zandsteen was totaal verweerd en kruimelde af. Met oude gravures en foto's als referentie is de kop plastisch hersteld. Andere verweerde en verpoederde decoratieve elementen zijn weggekapt tot op de gezonde steen en aangevuld met kalkmortel. De canelures van de halfzuilen waren volledig vergaan en met matrijzen opnieuw aangebracht.

Voor deze meest recente restauratie van de Griffiegevel heeft Stad Brugge in 2001 de Vlaamse Monumentenprijs gekregen.

De Burgerlijke Griffie is beschermd als monument bij Koninklijk Besluit van 3 juli 1942.

→ Een decoratieve fries versiert de wanden van de hoorzaal

Burgerhuis naast de Ezelbrug

6

Ezelstraat 2

© Mathias Desmet

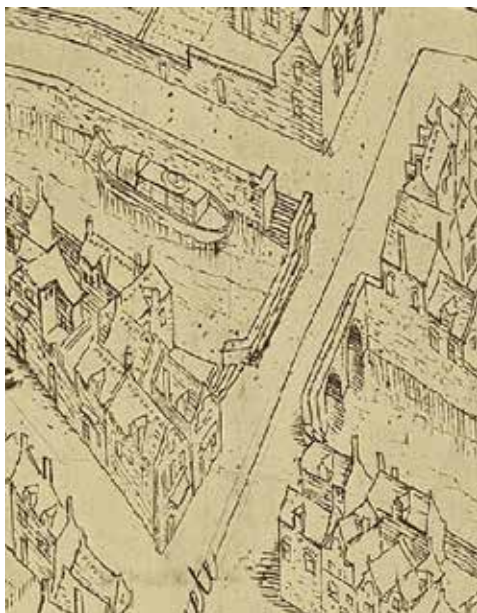
Zaterdag 14u-18u
& zondag 10u-13u en 14u-18u

Op reservatie met gids

Ezelstraat 2 is een complex ensemble van een diephuis met trapgevel aan de Ezelstraat en een tweedelig achterhuis met twee tuitgevels langs de Speelmansrei. Het L-vormig perceel strekt zich uit tot de Pottenmakersstraat waar het toegankelijk is via een brede poort.

De burgerwoning heeft een zestiende-eeuwse kern, maar krijgt zijn huidige vorm grotendeels in de 18de eeuw, met het verbouwen van een aantal dwarse volumes met tuitgevels aan de reiegevel, waarvan het centrale gedeelte later is verhoogd. Van eind 18de eeuw tot ca. 1990 zijn er opeenvolgende handelszaken gevestigd. De kelderverdieping en enkele aanbouwen langs de Pottenmakersstraat worden gebruikt als atelier: een bakkerij (drie generaties, 1780-1850), een kruidenierswinkel (1850-1862), drukkerijen (drie generaties, 1862-1920), opnieuw een bakkerij (1920-1923) en een meubelmakerij (twee generaties, 1923-ca. 1990).

collectie Musea Brugge

→ De gebouwen aan de Ezelbrug op het Plan van Marcus Gheeraerts (originale koperplaten), 1562

Verschillende verbouwingen van de straatgevel, het interieur en van de vensteropeningen in de reiegevels zijn terug te voeren op het gebruik van deze ruimtes als werkplaatsen (kelder-verdieping) en winkelruimte (gelijkvloers aan straatzijde). Vooral de laatste verbouwing van de winkelpui van de voorgevel in 1964 en de restauratie van de reiegevels in 1995 geven het gebouw haar huidige uitzicht.

Het houchuys beneden de Ezelsbrugge

Het hoekhuis bevindt zich op een uitgesproken beeldbepalende locatie aan de Ezelsbrug en de Speelmansrei en is de eerste woning net buiten de eerste stadsversterking van 1127. Aan de overzijde van de Reie, aan stadszijde dus, staat tot begin 14de eeuw één van de zes stadspoorten, de Sint-Jakobs- of Ezelpoort, waarvan de resten nog aanwezig zijn onder de waterspiegel. De brede trappenpartij naar de Speelmansrei wordt al in 1287 vermeld.

Het bouwblok tussen de Pottenmakersstraat en de Speelmansrei is door zijn directe toegang tot water vooral in trek voor artisanale activiteiten met een noodzaak aan water, zoals de straatnaam Pottenmakerstraat vanaf begin 14de eeuw suggereert. In een renteverkoop van 1369 worden al huizen vermeld 'bij de Ezelsbrug op de hoek van de Pottenmakersstraat'.

Op de kaart van Marcus Gerards van 1562 is de typische parcellering loodrecht op het water nog grotendeels herkenbaar. De bebouwing ter hoogte van Ezelstraat 2 bestaat op dat moment uit een hoekpand met twee achterliggende volumes naast een brede trap aan de zijde van de Speelmansrei. Bij een eerste registratie in de zestendelen in 1580 zijn de panden eigendom van Jan Scapelync. Hij bezit ook het links aanpalende hoekpand Ezelstraat 4, 'Den Arent' genaamd, het achterliggende gebouw in de Pottenmakersstraat en de woning die vroeger 'Sint-Christoffels' wordt genoemd.

foto Stadsarchief Brugge

→ De toestand van de gebouwen in 1985, met de ondertussen verdwenen schoorstenen

Deze werden ook effectief samen gebruikt want bij de overdracht in 1594 worden uitgebreide voorwaarden opgenomen om de fysieke afsplitsing op een correcte manier te regelen. De nieuwe eigenaar mag geen bijkomende vensters maken en de *'vrijen osendrop'* moet gerespecteerd worden.

In 1603 bestaat het eigendom uit *'eene huise wylent twee, met datter toebehoort by de ezel-brugghe naest de caye ende reye [...] achter waerts streckende met eene plaetse van lande, met zyne boye, muere ende poorte commende in de potmakersstr'*.

Ondanks de eerdere afsplitsing was het achterhuis van nr. 4, sinds 1691 omschreven als bakkerij, gedurende verschillende periodes toch deels in gebruik bij nr. 2. De daarna volgende aktes bieden weinig inzicht in verbouwingen of fysieke wijzigingen aan de gebouwen.

In 1781 wordt de woning aangekocht door bakker Joseph Pickery, stamvader van een beroemd Brugs bakkersgeslacht. Mogelijk zijn de ruime kelders vanaf dat moment gebruikt als bakkersatelier. In 1850 verschijnt in de *Gazette van Brugge* een aankondiging van een *"Openbare verkooping bij uitscheiding en verandering van woonste"* in bakker Henri Pickery's woning in de Ezelstraat 2, waarbij allerlei meubelen worden verkocht: schouwspiegels, meubels, lijnwaad, kunstwerken, tapijten en ook de winkelindeling met schappen, werktafels, winkelbakken, schalen en gewichten. Een week later wordt ook het bakkersgereedschap openbaar verkocht. Pickery verkoopt de woning aan Joseph Van Iseghem, een winkelier die in het pand vervolgens 12 jaar lang een kruidenierszaak uitbaat.

Daarna vestigde er zich het echtpaar Clementine Maignien en Alphonse Bogaert, telg uit de

beroemde Brugse drukkersfamilie Bogaert en uitgever van *L'Impartial de Bruges*, een radicaal-liberale krant. Na het vertrek van Bogaert komt de woning in het bezit van een andere Brugse drukkersfamilie, meestersteendrukker Jean De Jude. Ook het aanpalende huis Ezelstraat 4 is zijn eigendom. Hij laat in 1865 trouwens nog de trapgevel verbouwen tot het huidige lijstgevel.

In 1873 pakt hij ook de voorgevel van Ezelstraat 2 aan: de puntgevel wordt omgevormd tot een trapgevel en de openingen op de begane grond worden vergroot en voorzien van een omlijsting. In de muur aan de Potten-

makersstraat wordt een tweede deuropening toegevoegd, wat mogelijk te maken met het voorzien van een tweede ingang naar woonvertrekken die onderverhuurd werden. In de ruime kelders van de woning vinden vermoedelijk zowel bij de uitbating door Bogaert als door De Jude de drukpersen onderdak. Daarop wijst ook een bouwaanvraag uit 1891, voor werken aan de reigeveld van de kelderverdieping. De weduwe De Jude vraagt toestemming om *"drie vensterkens"* in de zijgevel van de woning te mogen openmaken in functie van de lichtinval in de kelderverdieping. De bouwaanvraag maakt echter duidelijk dat het niet gaat om nieuwe muuropeningen, maar om *"kasijnen te openen welke tijden toegemetseld zijn geweest"*.

Het huis vandaag

Het karkas van Ezelstraat 2 is een samenstel van drie afzonderlijke volumes die elk hun originele moermuren en balkenroosteringen hebben weten te bewaren. In het achterste salon van de begane grond is nog spreidsel aanwezig. 'Spreidsel' zijn dunne, kwartiersgezaagde eiken plankjes die op de kinderbalken worden gelegd om de naden van de daarop liggende houten vloer aan het oog te onttrekken en om het neervallend stof van de bovenliggende verdieping tegen te houden. Spreidsel is een indicatie van de status van de bewoner en van de ruimte: het wordt enkel aangetroffen in rijkere gebouwen. De dakconstructie van het voorhuis is een eikenhouten sporenkap met fliering op schaargebintes voorzien van telmerken. De kappen van de twee achterhuizen zijn bij hun samenvoeging ingrijpend verbouwd, weliswaar met hergebruik van heel wat originele elementen. Dit valt ook af te lezen van de twee topgevels van het middelste achterhuis die een duidelijke aftekening van de originele, veel steilere dakhelling tonen. De twee imposante schouwen tussen de daken zijn gesloopt in de jaren 1980.

© Matthias Desmet

→ De centrale trap verbindt alle verdiepingen van het huis Ezelstraat 2

Het geheel is onderkelderd door zes gekoppelde ruimtes onder bakstenen kruis- en tongewelven en is toegankelijk dankzij de reie-trap en grote openingen aan de Speelmansrei én de drie binnentrappen.

Tijdens de recente ontmantelingswerken zijn heel wat historische interieurelementen ontdekt. In het plafond van een van de kamers op de begane grond is een fragment van een 17de-eeuws stucwerkplafond met fruitguirlandes en druiventrossen op de moerbalken en volumineus lijstwerk op de spiegels teruggevonden. In dezelfde ruimte is achter een voorzetwand een imposante zwartmarmeren

barokke schouwmantel aangetroffen, weliswaar in gedemonteerde toestand. Op de verdieping is uit dezelfde periode een houten tussenwand van verticaal gepotdekselde en geprofileerde planken bewaard.

Uit de 18de eeuw resten twee brede schouwen met afgeschuinde gestucte boezems en houten mantels en een aantal binnendeuren met hun omlijsting. Een elegante slingertrap uit de 19de eeuw bedient de eerste verdieping en de zolder.

© Matthias Desmet

→ De achterste kamer aan de Speelmansrei met imposante schouw ligt enkele treden hoger

Restauratievisie: herinrichting voormalige woning met handelsruimte en werkplaats naar drie meergezinswoningen

Op de hoek van de Ezelstraat en de Pottenmakersstraat staat een voormalige burgerwoning met een rijke, gelaagde geschiedenis. Het pand heeft een laatmiddeleeuwse kern en kende doorheen de eeuwen heel wat eigenaars en functies. De kelder en het gelijkvloers fungeerden onder meer als bakkers-atelier, kruidenierszaak, drukkerij en meubelmakerij. Die opeenvolgende functies lieten hun sporen na, zichtbaar in verschillende bouwsporen en aanpassingen. Zo werd de voorgevel in de Ezelstraat in de 19de eeuw grondig verbouwd in functie van een drukkerij: vensteropeningen werden verbreed en verlaagd, en de puntgevel maakte plaats voor een trapgevel. Latere aanpassingen, onder meer tot de huidige winkelpui, zijn het gevolg van nieuwe noden en functies.

Ook de combinatie van wonen en werken, met gedeelde toegang en onderverhuring, is historisch gegroeid en typisch voor dit pand.

Aan de Pottenmakersstraat is destijds een tweede toegang aangebracht voor de verhuurde woonvertrekken, wat wijst op de kamergewijze verhuur en het gedeeld gebruik van het gebouw.

Vandaag vormt die historische gelaagtheid het vertrekpunt voor een nieuwe

herbestemming. De woning verkeert in slechte staat en blijkt als ééngezinswoning financieel en praktisch niet langer haalbaar. Het pand wordt nu heringericht tot drie ruime woonentiteiten, waarvan één met kantoor- of praktijkruimte. Die invulling sluit aan bij het verleden van het gebouw en maakt tegelijk een duurzame toekomst mogelijk.

De structurele toestand van het pand vereist een ingrijpende aanpak. Jarenlange waterinsijpeling en aantasting door houtworm en schimmels maken een grondige restauratie noodzakelijk. In het huidige project wordt de bestaande structuur daarom onderzocht, behandeld en verstevigd, met maximaal behoud van authentieke elementen. Ook de gevels aan de Ezelstraat en aan de koerszijde van de Pottenmakersstraat worden met zorg gerestaureerd en waar nodig gereconstrueerd.

De restauratie en herinrichting gebeuren in nauw overleg met het Agentschap Onroerend Erfgoed, de dienst Monumentenzorg & Erfgoedzaken van Stad Brugge en een erkend archeoloog. De visie en aanpak zijn verder onderbouwd in een goedgekeurd beheersplan en een archeologienota. Dit project toont hoe erfgoedzorg en herbestemming elkaar kunnen versterken – met respect voor het verleden én oog op de toekomst.

Architect Laurence Dugardyn

→ Restant van vroegere afwerking van een plafond in een kamer op de gelijkvloerse verdieping, ontdekt tijdens de huidige verbouwingswerken

Godshuis De Pelikaan

7

© Mathias Desmet

Zaterdag 14u-18u
& zondag 10u-13u en 14u-18u

Vrij bezoek en bezoek met
gids, geen reservatie nodig

Groenerei 8

→ Grondige renovatie van de binnenruimte

→ Zicht op de binnenplaats van Godshuis De Pelikaan ca. 1895

Godshuizen

Vanaf de veertiende eeuw verrezen in steden godshuizen als onderkomen voor bejaarde en hulpbehoevende mannen en vrouwen. Deze initiatieven kwamen niet voort uit overheidsbeleid, maar waren het resultaat van particuliere giften. Ambachtsgilden stichtten godshuizen om hun oudere en zorgbehoevende leden te ondersteunen, terwijl welgestelde burgers dit deden uit liefdadigheid, prestige en het streven naar zielenheil. Aan elk godshuis was immers een bescheiden bedehuis verbonden, waar de bewoners geacht werden te bidden voor het zielenheil van hun weldoeners.

Ook Brugge kende in deze periode de eerste godshuizen. Tot in de twintigste eeuw bleven dergelijke instellingen verrijzen, waaronder de godshuizen Roussel in de Hendrik Conscienceaan. Gedurende meer dan vijfhonderd jaar bleef dit sociale woonmodel nagenoeg onveranderd.

De oprichting van Godshuis De Pelikaan

De geschiedenis van Godshuis De Pelikaan begint in 1691, toen Frans van Beversluys en zijn echtgenote Maria-Magdalena van Westveldt de woning 'De Gouden Pellicaen' in de Predikherenstraat (nr. 25) aankochten. Naast deze woning kochten zij ook de aanpalende en achterliggende eigendommen, waaronder het huis met de tuitgevel uit 1634, dat later onderdeel werd van het godshuis.

In 1707 werd de naastgelegen woning(en) verworven, waarna beide gebouwen verbouwd werden tot godshuis. De officiële stichtingsakte van het godshuis werd pas in 1714 ondertekend, hoewel de gedenksteen in de kapel het jaartal 1708 vermeldt. De oprichters noemden het godshuis naar de huisnaam van hun woning in de Predikherenstraat.

De bouwgeschiedenis van het godshuis kan je aflezen van de gevels. De rechtergevel uit 1634 oogt laatgotisch, terwijl het linkergedeelte met de barokke toegangspoort vermoedelijk uit 1707 dateert.

Architectuur en beheer van het godshuis

Het godshuis bestond uit zeven woningen of eerder kamers, die bestemd waren voor zeven arme weduwen, geboren in Brugge of het Brugse Vrije, die minstens vijftig jaar oud waren. In tegenstelling tot andere godshuizen werd De Pelikaan niet beheerd door de oprichters, maar door de dis van de Onze-Lieve-Vrouwparochie.

Dit betekent dat de dagelijkse zorg en organisatie in handen was van de kerkelijke gemeenschap.

Tijdens de Franse overheersing in 1797 kwam het godshuis in handen van het Bureel Voor Weldadigheid, de voorloper van het OCMW. Rond 1830 werd in opdracht van het Bureel een renovatie uitgevoerd waarbij de oorspronkelijke natuurstenen vensterstijlen en dorpels werden vervangen door houtwerk. Later, tussen 1830 en 1914, werd deze wijziging opnieuw ongedaan gemaakt.

© Eva Tahon

→ Zicht op de binnenplaats van Godshuis De Pelikaan tijdens de werken april 2025

Renovaties en aanpassingen door de eeuwen heen

In 1911 voerde de Brugse architect Jozef Viérin herstellingswerken uit aan het bouwvallige godshuis. Viérin stelde voor om geen uitgebreide restauratie te doen, maar zich te beperken tot noodzakelijke herstellingen. Uit deze periode stammen onder meer de witstenen monelen in de ramen van de vleugel uit 1634.

In de jaren 1930 werd het interieur vastgelegd op foto's, waarvan onder meer de gotische schouwen met spindekastjes tot op vandaag bewaard zijn gebleven. Op het einde van de jaren 1960 werd architect Luc Dugardyn aangesteld om het godshuis te moderniseren. De oorspronkelijke zeven kamers werden omgevormd tot vier woningen, en binnenmuren werden gesloopt of aangepast. Ook werden

verschillende gevels opnieuw gemetseld. De werken werden in 1971 aanbesteed en waren in 1974 voltooid.

Deze tekst put uit het *Beheersplan Godshuis De Pelikaan, Brugge*, opgesteld door Benoît Delaey, B-Dobbelaere, Serck, 2020.

Godshuis De Pelikaan is sinds 6 november 1961 beschermd als monument.

mintus
zorg met een plus

foto Stadsarchief Brugge

foto Monumentenzorg Brugge

→ Kapel van Godshuis de Pelikaan ca. 1957

→ Fondatiesteen ingemetseld in de muur de topgevel rechts van de ingang

Huidige restauratie

In hun toestand zoals ze ontworpen werden in 1960, voldoen de woningen niet meer aan de huidige normen. Vooral op thermisch en bouwkundig dienen ze te worden aangepakt. Deze renovatie gebeurt dan ook naast of samen met de restauratie van de verschillende gevels met hun witsteen elementen en zo zal, naast het erfgoedkundig gedeelte, de woonkwaliteit sterk opgeschroefd worden. Innovatieve technieken en bouwprocessen zoals geothermie, warmtepompen, innovatieve isolatietechnieken en dergelijke worden toegepast binnen een erfgoedcontext. Door de woningen te renoveren en restaureren kan Mintus verder een toegankelijk en betaalbaar woningaanbod in de Brugse binnenstad aanbieden.

Het verder aanbieden van woonaccommodatie in erfgoedkundige context voorkomt dat het erfgoed een vervreemde functie zou krijgen en ook de eventuele aftakeling ervan. Het behoudt hierbij zijn intrinsieke functie en hiermee ook zijn waarde.

De godshuizen hebben sinds de laatste decennia een belangrijke toeristische rol toebedeeld gekregen en zijn een trekpleister geworden. De tuinen van de Godshuizen in Brugge kunnen bijna overal bezocht worden. Ook hierin speelt de restauratie een belangrijke rol. Mensen krijgen zo vanuit de tuinen een beter beeld van de Godshuizen.

Uit de conceptnota Godshuis De Pelikaan,
Lieve Wouters, architect technische dienst Mintus

foto Monumentenzorg Brugge

→ Pelikaan die zijn jongen voedt, reliëf boven de ingang van Godshuis De Pelikaan

Havenhuis De Caese

8

Hoogstraat 4

© Mathias Desmet

Zaterdag 14u-18u
& zondag 10u-13u en 14u-18u

Op reservatie met gids
en vrij bezoek

Godshuizen

Op het einde van het doodlopende straatje achter het Brugse Vrije, in het verlengde van de Mallebergplaats, laat Andries van den Bogaerde, schepen en schatkistbewaarder van het Brugse Vrije, het bouwvallige huis 'de Oude Caese' verbouwen tot een nieuw woonhuis. Een fundatiesteen in het keldergewelf van het pand verwijst daarnaar. De werken worden uitgevoerd in 1765 en 1767 door meester-metselaar Eugenius Goddyn, meester-timmerman Pieter Madere, steenhouwer Pieter Bral, plafonneur Joannes van Sassenbrouck, kunstsmid en koperdrijver Charles Benninck en andere ambachtslui. Een niet-ondertekende ontwerp voor de reiegevel is bewaard gebleven (Brugge, Rijksarchief, Brugse Vrije, bundel 693).

Misschien een ontwerp van Eugenius Goddyn, die als aannemersbaas én bouwmeester een zeer actieve rol speelt in de Brugse bouwsector in de tweede helft van de 18de eeuw.

Het woonhuis telt twee bouwlagen en heeft een ongewone bouwdiepte (28 m). De voor-en reiegevel is telkens in vijf traveeën onderverdeeld. Het middenrisaliet, de vooruitspringende gevelpartij over de gehele hoogte, loopt over drie traveeën. Het is afgezoomd met imitatiebanden, horizontaal geleed door lijstwerk en bekroond met een driehoekig fronton. Het gebeeldhouwde arduinen wapenschild van het Brugse Vrije vult het fronton, dat getopt is met een verguld koperen sieralement in rococostijl. De zijvleugels, zonder bovenverdieping, zijn afgewerkt met voluten. Deze zandstenen versiering in de vorm van een spiraal of krul ondersteunen het middenrisaliet. De linkerzijvleugel is niet volledig authentiek. De vensteropeningen zijn lichtjes segmentboogvormig en bevatten 19de eeuwse ramen met grote roedenverdeling. De gevel is volledig bepleisterd en beschilderd in de oorspronkelijke kleurschakeringen. In ondergeschikte orde is blauwe (deels imitatie-) hardsteen gebruikt voor het lijstwerk, de voluten en het fronton. Het jaartal 1765 is af te lezen op de arduinen latei van het keldervenster rechts.

De classicistische reiegevel is het beste zichtbaar vanaf de Steenhoudersdijk. De achtergevel vertoont kenmerken in dezelfde stijl als de voorgevel, al zijn de rococo-elementen hier minder uitgesproken. Alleen het smeedijzeren balkonhek, gedragen door twee natuurstenen consoles, verwijst nog naar de stijl van Lodewijk XV. Volgens de Romeinse cijfers op het hoofdstel onder het fronton is deze gevel voltooid in 1767. Tegen de late jaren 1760 laten de bouwmeesters de wat frivole rococostijl voor wat ze is, keert de voorkeur naar een strak lijnenspel terug. Geprofileerde horizontale lijsten, hoekbanden met imitatievoegen, uitspringende midden- en zijvleugels en vensteromlijstingen zorgen voor een subtiel licht-

© Jan Darthet

en schaduwspel. De ontwerper heeft voor de gevels de verhoudingen van de middeleevenredigheid of de Gulden Snede ($0,618/1$) toegepast. In vergelijking met de voorgevel is hier meer blauwe hardsteen gebruikt. Het ontwerp voorziet om de gevel te bekronen met drie natuurstenen vazen, wat niet is uitgevoerd. Na het verwijderen van de verflagen tijdens de restauratiewerken is op verschillende stukken arduin het steenhoudersmerk van Adrien Moudron uit Arquennes bij Nijvel ontdekt. Hetzelfde merkteken komt in Brugge voor op de arduinen gevel van het ambachtshuis van de timmerlieden en de schrijnwerkers in de Steenstraat (1763-1765) en op de arduinen gevel de kerk van het Grootseminarie aan de Potterierei (1775-1788).

Het huis is tussen 1991 en 1992 gerestaureerd in opdracht van het Vennootschap voor het Behoud van Historische Gebouwen (Paribas) dat de mooie salons wou inrichten als representatieruimten en vergaderzalen van de bankinstelling. Om het historisch pand aan te

passen aan haar nieuwe functie, is een bijgebouw gesloopt en vervangen door een nieuwe aanbouw. Trappen, lift en sanitaire voorzieningen zijn daarin gegroepeerd. De kunsthistorisch waardevolle interieurs zijn maximaal behouden, vakkundig hersteld en opnieuw aangekleed in de lijn van de 18de eeuwse wooncultuur. Huis Die Caese is in 2009 aangekocht door het Havenbestuur van Zeebrugge, sinds 2022 'Port of Antwerp-Bruges', die naar het huis verwijst als Havenhuis 'De Caese'.

Interieur

De plattegrond en de verdeling van de ruimten zijn zeer ingenieus en weerspiegelen de Franse 18de-eeuwse wooncultuur. De dienstlokalen situeren zich aan de rechterkant. Die worden met een tussenmuur van voor naar achter afgescheiden van de vestibule, het trappenhuis, de salons en de slaapkamers. Het huispersoneel kan via dienstgangen ongezien alle vertrekken bedienen. Op de gelijkvloerse en

de eerste verdieping is een enfilade van vijf aaneensluitende vertrekken, met elkaar verbonden door binnendeuren aan de linkerzijde. De voorste en achterste kamers zijn geflankeerd door antichambres, parloirs en boudoirs. Een antichambre is een wachtruimte die bij een spreekkamer (parloir) van een hooggeplaatste persoon hoort. Een boudoir is de ruimte gelegen naast de slaapkamer van de vrouw, waarin ze zich kon wassen en kleden.

De hoofdingang geeft toegang tot de vestibule, een soort wachtruimte voor het eigenlijke woonhuis. De eyecatcher in deze ruimte is de marmeren schouw versierd met stucwerk in rococostijl. Eenzelfde decoratiepatroon komt bij de overige schouwen in het gebouw voor.

De vestibule komt uit in het trappenhuis, waar de eiken trap de aandacht trekt. De aanzet en de tot op de zolderverdieping doorlopende

leuningwanden zijn versierd en opengewerkt met houtsnijwerk in rococostijl. Het wapenschild van het Brugse Vrije is verwerkt in het paneel ter hoogte van de tweede steek. Het is het werk van de beeldhouwer Judocus Faulte, die het snijwerk in 1766 leverde. Kleurenonderzoek heeft uitgewezen dat de traphal geschilderd was in grijze imitatiemarmers, wat bij de restauratie is herhaald.

Na het trappenhuis volgen twee salons met marmeren schouwen en stucboezems. Op basis van teruggevonden kleursporen zijn de lambriseringen, de schouwboezem, de deuren en de ramen in de oorspronkelijke kleuren geschilderd. Het eerste salon heeft een afwerking in grijstinten, het tweede in groenschakeringen gekregen. Het ruime salon aan de waterkant is rijk gestoffeerd, heeft een marmeren schouw, lambriseringen en textielbehang. De plafondlijsten en een centrale rozet

zijn uitgevoerd in een zwierige rococostijl. In tegenstelling tot de vorige salons, waar stucversieringen alleen op de schouwboezems voorkomen, is in het grote salon veel aandacht besteed aan het plafondlijstwerk. De drie schouwen in de opeenvolgende salons zijn telkens van een andere marmersoort. Uit de archieven is gebleken dat Pieter Thomas de marmeren schouwen levert en Johannes van Sassenbrouck voor de stucdecoraties instaat.

Op de verdieping bevindt zich een kleine kamer met koepelvormig stucplafond met het wapenschild van 't Brugse Vrije, groen beschilderde lambriseringen en een alkoof met fijn rococo-snijwerk, waarschijnlijk ook het werk van Judocus Faulte. Deze 'chambre de la maîtresse', heeft een verdoken deur naar een dienstrap die naar de kelder en een poortje aan de Reie leidt.

Huis De Caese is samen met het Landhuis van het Brugse Vrije op de Burg als monument beschermd bij K.B. van 25 maart 1938.

Meer lezen?

Brochure Open Monumentendagen 1991, 2010 en 2017.

L. DEVLIEGHER, 'Het Huis De Caese van het Brugse Vrije', in Biekorf, LXXXIX, 1989, pp. 61 -67.

© Matthias Desmet

© Matthias Desmet

Directeurswoning van de Marmerij Campers

Julius en Maurice Sabbestraat 42

Zaterdag 14u-18u
& zondag 10u-13u en 14u-18u

Op reservatie met gids

© Mathias Desmet

Inleiding

Deze indrukwekkende, half vrijstaande, modernistische directeurswoning werd in 1930-1931 gebouwd langs de toen recent aangelegde Julius Sabbestraat. Voor de aanleg van de straat werd dit gebied gekenmerkt door blekerijgronden. Het K.B. van 26 december 1908 voorzag de doortrekking van de straat tot aan de pas aangelegde Walweinsteinstraat. Vanaf 1909, maar voornamelijk tijdens het interbellum wordt de straat geleidelijk aan volgebouwd.

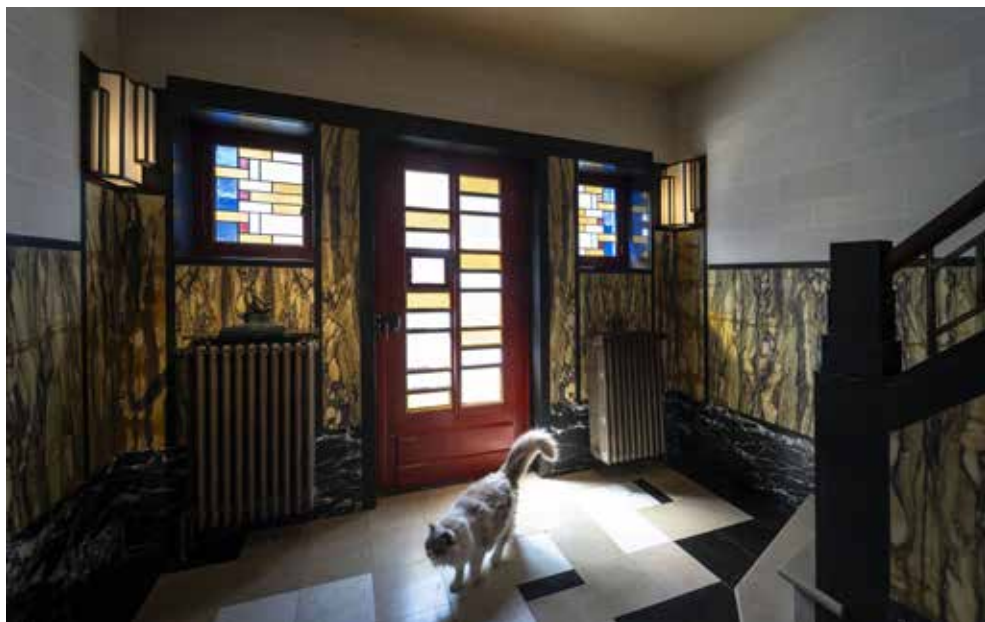
De geschiedenis van het steen- en marmerbewerkingsbedrijf Campers

De geschiedenis van het steen- en marmerbewerkingsbedrijf Campers start op het einde van de 19de eeuw. Anatole Auguste Campers (°14/08/1867, Pontoise), van beroep steenhouwer, vestigde zich eerst ter hoogte van Langerei nummer 61 (het huidige nummer Langerei 71).

Hij huwde met Malstaf Julie Sophie op 9 januari 1894. Gedurende de periode 1903-1923 kende het bedrijf een grote bloei wat blijkt uit de verschillende bewaarde bouwvergunningen.

Naar verluidt zou het bedrijf op zijn hoogtepunt honderd werknemers in dienst hebben en leverde de firma Campers natuursteen en marmers voor de restauratiecampagnes onder leiding van architect Louis Delacenserie op het einde van de 19de eeuw en het begin van de 20ste eeuw. De firma leverde natuursteen voor de restauratie van belangrijke historische gebouwen zoals onder andere het Gruuthuse paleis, Sint-Jacobskerk en de Onze-Lieve-Vrouwekerk. Ook buiten Brugge was de firma Campers gekend en leverde ze ook materiaal voor enkele belangrijke gebouwen in Oostende zoals "Hotel du Parc" en de "Venetiaanse galerijen" op de dijk.

De familie Campers was eigenaar van een groot stuk grond dat liep van aan de Langerei

tot aan de Julius en Maurits Sabbestraat. Met de aanleg van de Sabbestraat in 1929 werd het mogelijk gemaakt om hier een nieuwe toegang te creëren tot het marmerbedrijf.

De zoon van Auguste Campers, Alfred Campers volgde zijn vader op als directeur van het marmerbedrijf. Volgens bewaarde briefhoofden was de marmerij Campers toegankelijk vanaf de toen recent aangelegde Julius Sabbestraat.

Op een foto uit die periode zien we een imposante smeedijzeren hekken bevestigd aan natuurstenen pijlers. In het verlengde van de poort zien we op de achtergrond de pilasters of pijlers van de rollende brug die volgens een bouwvergunning dateert van 1922.

Naar verluidt zouden de activiteiten van de marmerij Campers gestopt zijn in 1944.

De geschiedenis van de voormalige directeurswoning bij de marmerij Campers

In 1930-1931 werd de directeurswoning bij de marmerij Campers gebouwd in opdracht van de heer Alfred Campers. De directeurswoning werd gebouwd op een vrij klein perceel met onregelmatige plattegrond.

Het ingediende en deels uitgevoerde ontwerp werd vooraf gegaan door een aantal voorontwerpen. Dankzij het archief van de familie Campers krijgen we inzicht in de voorontwerpen die werden gemaakt. Het eerste ontwerp is van de hand van architect Achille Coigne. De bouwheer vroeg aan de architect voor het ontwerpen van een cottagevilla. Hij had een voorbeeld gevonden in de publicatie "Pour construire sa maison" van J. Bourniquel.

De volgende ontwerpen zijn van de hand van architect Maurice De Meester. De firma Campers leverde toen marmer voor de aankleding van de inkomhal van de gistfabriek, een ontwerp van Maurice De Meester. Dit is wellicht de reden waarom de familie Campers deze architect aansprak om een ontwerp te maken. Bij de eerste ontwerpen zien we duidelijk de invloed van het Nederlandse modernisme. We vermoeden dat de architect carte blanche kreeg bij het maken van de ontwerpen die duidelijk onder invloed stonden van de Nieuwe Haagse school. Kenmerkend voor de Nieuwe Haagse School zijn de overstekende daken, de rechte en kubistische vormen, de horizontale lijnen van gevelbanden boven kozijnen, erkers en balkons, de stedenbouwkundige samenhang en de symmetrie.

Het ingediende plan week duidelijk af van de voorontwerpen. Waarom de voorontwerpen niet werden ingediend is niet duidelijk maar wellicht heeft het te maken met het conservatieve Brugge dat niet openstond voor enige vernieuwing.

Het bouwen van de woning

Aan de hand van de bewaarde foto's uit het archief van de familie Campers kunnen we het bouwen van de woning reconstrueren en inzicht krijgen in de toegepaste bouwtechnieken. De woning is bijna volledig opgetrokken uit natuursteenblokken wat zowel het exterieur als het interieur betreft, een vrij logische materiaalkeuze voor de opdrachtgever die directeur was van een natuurbewerkersbedrijf.

Het resultaat is een indrukwekkende half vrijstaand modernistische directeurswoning opgevat als een breedhuis. De voorgevel heeft een parement van zandsteenblokken in combinatie met blauwe hardsteen. De blauwe hardsteen wordt gebruikt voor de hoge plint die voorzien is van verschillende soorten van bewerking zoals freinslag en boucharderen.

De inkomtravee op de begane grond is volledig uitgewerkt in blauwe hardsteen. De centrale deur is gevat in een omlijsting met afgeronde kanten en wordt geflankeerd door twee kleinere vierkante vensteropeningen. Op de borstwering links en rechts van de deur bevindt zich een beeldhouwd gestileerd bloemmotief. Boven de voordeur situeren zich twee monumentale smalle rechthoekige vensters die zorgen voor de verlichting van de imposante traphall. De vensters van de traphall zijn voorzien van glas-in-loodramen met typische geometrische vormgeving voorzien van gekleurd en gehamerd glas met name rood, wit, blauw en geel.

Een staalkaart van materialen

In deze woning vinden we een staalkaart terug van verschillende marmersoorten die op verschillende manieren werden toegepast en verwerkt in het interieur. In de woning treffen we meer dan tien verschillende soorten marmer aan. Dit illustreert de technische kennis van de bouwheer die deze marmers op een artistieke en kunstige manier integreerde in zijn woning die als staalkaart diende. De gekozen marmersoorten zijn ook terug te vinden bij enkele icoongebouwen uit de jaren 1930 zoals "villa Empain" en "Villa Cavroix". Het pronkstuk van deze woning is de imposante inkomhal waar het vakmanschap duidelijk tot uiting komt.

Het kleurenpalet

Het gebruikte kleurenpalet van zowel het interieur als het exterieur sluit mooi aan bij het kleurgebruik van "De stijl" en de jaren 1930. Zowel het exterieur als het interieur bewaart grotendeels de oorspronkelijke kleurenstelling. In het interieur komen de basiskleuren rood en zwart in combinatie met een lichte toets van goud overal terug. Het salon aan de straatzijde bleef ongewijzigd sinds het bouwen van de woning in de jaren 1930. De muren zijn beschilderd met verspringende, donkerrode en donkerblauwe banden en bovenaan afgewerkt met een vergulde lijst.

De kamer aan de achterzijde (woonkamer) is veel eenvoudiger en lichter qua kleurgebruik. De vloer bestaat er uit zwarte en grijze cementtegels volgens een geometrisch patroon. Alle aandacht wordt getrokken door de monumentale, gevlamde marmeren schouw *à livre ouvert* met twee marmeren zitbanken. Bij het verwijderen van het jaren 1980 tapijten behangpapier werd een beschildering met geometrisch motief aangetroffen.

De restauratie

Gedurende vijf jaar hebben we deze woning in zijn oude glorie hersteld na een leegstand van bijna zeven jaar. We willen met de restauratie en uitbreiding aantonen dat er een compromis mogelijk is tussen enerzijds een maximaal behoud en herwaardering van de erfgoedkenmerken en -elementen en anderzijds een hedendaagse gezinswoning met aandacht voor comfort en energie.

In het beschermde volume is de oorspronkelijke indeling ongewijzigd gebleven. Op basis van gesprekken met de familie Campers, oude foto's en de oorspronkelijke bouwplannen, werden enkele latere ingrepen teruggedraaid.

De architectuurhistorisch waardevolle elementen en interieuraankledingen werden behouden, hersteld en gerestaureerd of gereconstrueerd waar nodig. Het schrijnwerk van de voorgevel heeft een hoge authenticiteitswaarde en is nog het origineel schrijnwerk uit de jaren 1930. Het schrijnwerk is door zijn vormgeving en technische uitvoering typerend voor de art deco architectuur van het gebouw. De artistieke waarde van het schrijnwerk is dan ook zeer hoog, daarom werd dan ook besloten om het schrijnwerk te restaureren. Het oorspronkelijk schrijnwerk van de achtergevel werd helaas in de jaren 1990 vervangen door PVC schrijnwerk. Op basis van oude foto's was het mogelijk om het schrijnwerk te reconstrueren naar oorspronkelijk model.

Een tweede doelstelling bestaat uit het energiezuiniger maken van de woning. Aangezien de buitengevels niet bijkomend kunnen geïsoleerd worden opteerden we voor het bouwen van een aanbouw tegen de achtergevel die als het ware als een buffer en isolerende buitenschil vormt aan de tuinkant. Hiervoor zijn twee hoofdredenen, enerzijds omdat het leven zich vooral aan deze zijde moet situeren, gezien het uitzonderlijke zicht op de tuin en het park. De vroegere salons bevonden zich aan de straatkant, wat jammer is qua beleving en rust. Anderzijds willen we de impact op het monument zoveel mogelijk beperken. Met name een keukenruimte is een ruimte met veel technische impact: afvoeren, watertoevoer, veel elektriciteit, dampkap, etc. Door dit buiten het beschermde volume te brengen, wordt de authenticiteit van het hoofdvolume niet aangetast. Daarom wordt een nieuwe leefkeuken voorzien in de oksel achteraan tussen het hoofdvolume en de garage. Hierdoor blijft de visuele impact relatief beperkt, en blijft het hoofdvolume als semi-vrijstaand volume zichtbaar vanaf het park en de toegangsweg. Om de zitruimte in het hoofdvolume te verbinden met de leefkeuken, wordt een kleine, beglaseerde erker of wintertuin toegevoegd. Een dergelijke beglaseerde uitbouw

stond reeds op de oorspronkelijke bouwplannen, maar werd niet gerealiseerd. Bij de verbouwing van die raampartij in de jaren '50, werd een stalen profiel in de gevel geplaatst, en door deze nieuwe constructie kan dit visueel storend element gecamoufleerd worden. Om de impact van dit volume te beperken, wordt een plat dak voorzien.

Aangezien de nieuwe leefkeuken volgens de verordeningen moet worden voorzien van een hellend dak, werd gezocht naar een systeem om de visuele impact zoveel mogelijk te beperken. Daarnaast werd deze vereiste gekoppeld aan de wens/noodzaak om enkele milieubewuste ingrepen te integreren en het pand zo duurzamer te maken. Door het hellend dak te oriënteren naar het zuiden, kunnen hier zonnepanelen op geplaatst worden, die onzichtbaar blijven vanaf het park en de openbare weg. Deze panelen liggen verzonken in het hellend dak, waarbij rondom een opstand zal worden gecreëerd. De bestaande open parkeerplaats achter de dubbele poort werd overbouwd. Door de realisatie van de leefkeuken, zal de garagepoort achteraan toch al aan het zicht onttrokken zijn. Bovendien werd gemerkt dat de twee houten poorten veel koude en tocht doorlaten. Om de poorten zo weinig mogelijk te moeten aanpassen, kunnen we de luchtdichtheid van de garage sterk verbeteren door een nieuwe gevel te bouwen met een grote raampartij, die luchtdicht is uitgevoerd. De achterste poort kan dan gewoon als oud element behouden blijven, en staat open in de tweede garage. Hierdoor kan ook de auto meer naar voor staan, en moet de garage niet zo diep worden gebouwd. Door glas te voorzien naar de tuin, blijft het gevoel van de doorrit behouden.

Door het aanbouwen van een zeer transparant volume, dat zwevend boven het maaiveld hangt wordt een evenwicht gezocht in een maximaal respect voor de waardevolle elementen en een maximaal leefcomfort.

Bij de aanleg van de tuin werd gezocht naar een evenwicht tussen openheid naar het park en privacy. De zone in het verlengde van de zitruimte en wintertuin zal een open perspectief blijven behouden richting park, terwijl de leefkeuken meer aan zijkant ligt en meer geborgen is, mede door de bestaande grote planten.

Stefanie Gilté en Koen Vandeweghe

De Directeurswoning van marmerij Campers is beschermd als monument sinds 16-04-2004.

Meer weten?

Brochure OMD 2014, p. 84-90.

GILTE S, VANDEWEGHE K., Voormalige directeurswoning Campers. Julius en Maurits Sabbestraat 42, beheersplan onroerend erfgoed, 2020 (onuitgegeven studie)

't Keerske, de Sint-Pieterskapel en het ambachtshuis van de kaarsgieters

10

Keersstraat 1, Philipstockstraat 13

© Mathias Desmet

Enkel opengesteld op
zondag 12u-17u

Vrij bezoek, geen reservatie
nodig, gids beschikbaar

Uitgebreid bezoek met gids
op reservatie

→ Binnenzicht in de Sint-Pieterskapel

Net ten noordoosten van de Burg staat een kapel met een oude kern, in wat vandaag de Keersstraat heet, genoemd naar de roepnaam van het gebouwtje: 't Keerske. De oudere benaming voor de straat is 't Galgenveld. Voor de eerste omwalling is er de eerste terechtstellingsplaats van de graaf, net buiten de grafelijke Burg van Brugge gesitueerd.

Het ambachtshuis van de kaarsgieters

Het witgeschilderde breedhuis van zeven traaveën en twee bouwlagen met een verankerde bakstenen lijstgevel, is het ambachtshuis van de kaarsgieters.

Het gebouw heeft een trapgevel uit de 17de eeuw, een toegangsdeur met natuurstenen deuromlijsting, rechthoekige muuropeningen met luiken op begane grond, afgeschuinde dagkanten en geblokte ontlastingsbogen. In de top is een rondbogige opening met geblokte omlijsting. In de linkerzijmuur zijn nog sporen van een dichtgemaakt kruisvenster.

Aan de Keersstraat verraden de ankers het bouwjaar "1615". Opvallende elementen in de linkertraveeën zijn de oculi met roedeverdeling. De zolderopening is verwerkt in een korfboognis.

In het gebouw zijn tal van authentieke elementen bewaard: een gesculpteerd deurstuk rechts van de inkom, een 18de eeuwse bordestrap, geglazuurde tegels, moer- en kinderbalken op natuurstenen consoles en boven de kerk een 14de-eeuws schaargebint met telmerken.

De Sint-Pieterskapel

De bakstenen Sint-Pieterskapel uit de 14de eeuw is bereikbaar via het ambachtshuis. Het gebouw heeft een tuitgevel met een halfronde traptoren waarvan de overgebleven trap dankzij een raam te zien is. Een gedeelte van de gevel naast de traptoren is opgetrokken uit veldsteen, wat de vroege ontstaansdatum van het gebouw verraaft. Veldsteen is ook teruggevonden aan de zuidelijke gevel in de Philipstockstraat, waar ze is weggewerkt achter een nieuwe bakstenen muur waarop een herdenkingsplaat is aangebracht. In de noordwand is nog een overblijfsel van de veldsteenmuur verborgen achter een houten deur in het ambachtshuis. Volgens de overlevering heeft graaf Robrecht de Fries de kapel laten bouwen in 1080. Wat zeker is, is dat de kapel in 1389 door een zware brand is beschadigd en nadien terug opgebouwd. Hendrik Pulinx op zijn beurt, heeft een reconstructie van de toen vervallen kapel in 1723-1725 begeleid. Van die periode dateren het hoge segmentboogvensters rondom de

gebedsruimte, waarvan twee in de noordgevel niet zijn opengewerkt aangezien die aansluiten op het ambachtshuis. Na de Franse revolutie raakt de Sint-Pieterskapel in verval en wordt ze voor verschillende doeleinden gebruikt. Zo fungeerde de kapel als herberg, theater en opslagplaats.

De bovenkapel is gewijd aan de Heilige Petrus, daaronder is de kapel van de Heilige Katharina 'in de crog' (= de crypte). De Sint-Pieterskapel was ten noorden ooit geflankeerd door twee kleinere kapellen, gewijd aan de Heilige Barbara en de Heilige Martinus (voor de wijnmeters). Die laatste wordt gesloopt in de 16de eeuw en vervangen door een woonhuis, dat naderhand uitgroeit tot het ambachtshuis van

→ De westgevel van 't Keerske, volledig ingebouwd aan een binnenkoertje

de kaarsgieters. Voor de kaarsgieters heeft de voetbooggilde van Sint-Joris de kapel minstens twee eeuwen voor haar erediensten gebruikt. De kaarsgieters trekken in de kapel vanaf het einde van de 16de eeuw en voorzien het gebouw van schilderij met de Geboorte van Christus en een drieluik met een Annunciatie. De vensters krijgen (nu verdwenen)- glasramen met wapenschilden, onder andere van de familie d' Ognies,

als eerbetoon aan Adriaan d' Ognies, heer van Willerval. Hij schenkt in 1587 het perceel van de afgebroken Martinuskapel voor de bouw van het nog bewaarde ambachtshuis. De Barbarakapel is nog even in gebruik naast het nieuwe ambachtshuis, gelegen om de hoek met de Cordouaniersstraat en wordt in het begin van de 17de eeuw afgebroken.

De bovenkapel heeft een enkele beuk met een driezijdig koor. Kapel en koor zijn overwelfd met graatgewelven, moerbogen met caissons rusten op met bladmotief versierde kraagstenen.

De Katharinakapel onder de kerk is fragmentair overgebleven. In de middeleeuwen zouden de pottenmakers de ruimte hebben gebruikt als overdekte marktplaats. Ook de pijl- en boogmakers houden er hun vergaderingen. De crypte wordt officieel aan de eredienst onttrokken door bisschop Brenart, in de 18de eeuw.

Van de Katharinakapel blijven enkel twee kolommen uit de 12de eeuw, de ene rond, de andere veelkantig, beide met een kapiteel in Doornikse steen. De vloer is belegd met natuurstenen tegels. De wijnrekken zijn gemetseld in functie van de in het gebouw ingerichte herberg in de 19de eeuw.

Het afschaffen van de eredienst tijdens de Franse Revolutie zorgt voor een functieverandering van het gebouw. Vanaf 1792 en tot 1866 is 't Keerske een herberg. Daarna wordt het gebouw gebruikt als magazijn. In 1918 springt de vervallen kapel in het oog van architect Theo Raison. Hij ziet er de geknipte locatie in voor een restauratieproject en herbestemming als herdenkingsmonument voor slachtoffers van de Eerste Wereldoorlog. Het voorstel wordt niet daar, maar in de Kartuizerinnenstraat uitgevoerd. Dankzij zijn rijk geïllustreerde studie en ontwerpen is de toestand van de kapel omstreeks 1918 grondig in kaart

© Matthias Desmet

→ Een van de zuilen van de Heilige Katharina in de krog crypte

foto Stadsarchief Brugge

→ In 1985 worden deze aan de Sint-Pieterskapel aangebouwde huizen in de Philipstockstraat afgebroken

gebracht. Vanaf de jaren 1930 tot aan de restauratie van 1983 is het de zetel van de Koninklijke Gidsenbond en heeft ook de Kring voor Overzeese en Maritieme Belangen er een vergaderruimte en museum.

In 1983-1984 begeleidt architect Luc Dugardyn de sanering en restauratie van 't Keerske, in opdracht van stad Brugge. Het ambachtshuis en de kapel worden ontdaan van storende tussenconstructies, zodat ze opnieuw hun functie kunnen vervullen. De twee 18de-eeuwse huizen

in de Philipstockstraat, tegen de zuidelijke gevel aangebouwd, worden dan afgebroken. Dergelijke aanbousels zijn niet ongewoon. In de loop van de tijd zijn wel vaker huisjes, winkeltjes en andere gebouwtjes tegen kerkgevels aangebouwd. Deels uit plaatsgebrek en uiteraard ook omdat stedenbouwkundige spelregels van later dateren. Sporen van dergelijke, opnieuw afgebroken bouwsels zijn bijvoorbeeld ook terug te vinden aan de westgevel van de Onze-Lieve-Vrouwekerk, of in schilderijen van de Burg, voor de sloop van de Sint-Donaaskathedraal.

Sinds de grondige restauratie en sanering van de site in 1983-1987 is de kapel en het ambachtshuis opnieuw in gebruik voor de eredienst en de bijeenkomsten van de Anglicaanse Kerk en de Verenigde Protestantse Kerk.

't Keerske, de Sint-Pieterskapel en het ambachtshuis van de kaarsgieters, is beschermd als monument sinds 16 september 1966.

Centrale Begraafplaats

11

Kleine Kerkhofstraat 62

© Mathias Desmet

Zaterdag 14u-18u
& zondag 10u-13u en 14u-18u

Vrij bezoek en bezoek met
gids, geen reservatie nodig

→ De oudste centrale dreef naar het Calvariekruis

Het karakter van de centrale begraafplaats wordt bepaald door het samenspel van natuur, architecturale elementen en graftekens. Het landschappelijk geheel krijgt daardoor het karakter van een park, een oase van rust en meditatie in een stedelijke omgeving.

Op de Centrale Begraafplaats van Brugge kom je een afspiegeling van de gangbare bouwstijlen van een bepaalde periode tegen. De voorbije jaren zijn tijdens Open Monumentenweekend Brugge rondleidingen georganiseerd waar markante figuren en hun grafmonumenten in de kijker zijn gezet. Al meer dan 200 jaar is de begraafplaats van Steenbrugge-Asse-

broek als Centrale Begraafplaats gebruikt. De Oostenrijkse Keizer Jozef II vaardigt in 1784 het Edict uit dat begraven rond de kerktoeren verbiedt. Pas in 1804, onder het Franse Bewind, wordt dit de algemene regel. Vanaf 1810 wordt in Brugge iedereen begraven op het 'Rapestik', de grond aangekocht van het Sint-Trudoklooster in Assebroek. Uit dat jaar dateert ook het poortgebouw, aanvankelijk met kapel en woningen voor de kapelaan en de grafmaker. Een gedenkplaat in de koetsdoorgang getuigt daarvan.

Gegoede families kopen een eeuwigdurende concessie dichtbij de Calvarie terwijl de graven

van de armen zich letterlijk in de rand te vinden en na vijf jaar worden ontruimd. Het oorspronkelijke begrafenisterrein is strak geometrisch aangelegd met brede hoofddreven en symmetrisch voortgezette dwarsassen. De centrale gang met het Calvariekruis aan het einde vormt de erelaan. Daarvoor ontwerpt Jean-Brunon Rudd het neoclassicistische voetstuk. Beeldhouwer François Dumon vervaardigt het gietijzeren kruisbeeld.

In 1841 blijkt een eerste uitbreiding noodzakelijk. Het kerkhof is dan 2 ha groot. Achter de calvarie wordt een oppervlakte van ruim 1 ha bijgevoegd. Op dit nieuwe stuk komen perce-

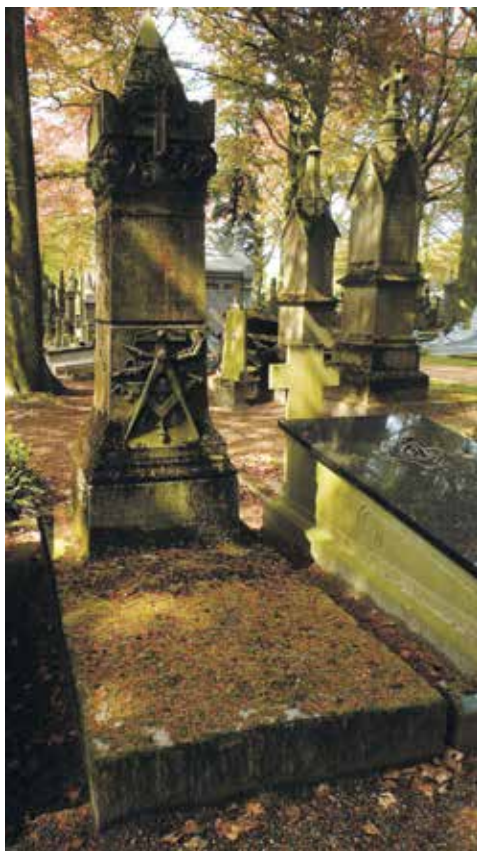
len voor de religieuze orden, zoals de jezuïeten en de begijnhofzusters. Er is een apart perceel voor anglicanen van de Engelse kolonie in Brugge en niet-gewijde grond voor ongelovigen. In 1864 volgt een tweede uitbreiding naar het zuiden. De neogotische kapel van het kapittel van de Sint-Salvatorkathedraal is ontworpen door Jean-Baptiste Bethune. Huib Hoste breidt de grafkelder uit in 1909-1912. Na de Eerste Wereldoorlog, in 1919, volgt opnieuw een uitbreiding met een militair gedeelte (ook voor Duitse soldaten) en plaats voor oorlogsslachtoffers en oud-strijders.

Uit de ontstaansgeschiedenis van de begraafplaats volgt logischerwijs dat alle architectuurstijlen uit de 19de en 20ste eeuw aanwezig zijn, soms gemengd tot eclectische bouwsels. Typologisch zijn er zerken, grafplaten, kruisen en kapellen en decoratieve elementen zoals (neo)classicistische obelisksen, tombes, sarcophagen, zuilen, stèles en urnen, neogotische lijk-kistvormige monumenten en pinakelvormige gedenktekens. Het neoclassicisme vinden we terug bij de oudste graftekens, al leeft deze stijl verder tot in de 20ste eeuw. Voorbeelden daarvan zijn de privé-kapel van de familie Lebailly (V2/11), het witstenen grafteken van de beeldhouwersfamilie Pickery (V9/11), de Calvarie (1852) die de centrale hoofddreef domineert met de drie flankerende portieken (V1/65 en V2), de sarcofaag van Generaal-Majoor Ferdinand D'hauw (1830, V1/13), de portieken van de musici Jean-François en Louis-François Ancot (1848, V3/7 en 1836/V5/27), de obelisk van architect Pierre Buyck (1877, V13/13) en de hoge obelisk van de geneesheren Isaac-Joseph De Meyer (1861, V15/1) en Désiré-Joseph De Meyer (1926, V15/1).

Neogotische graftekens zijn uiteraard in grote getale aanwezig: de slanke, hoge pinakel van Eugenius De Keersgieter (1852, V4/2), het grafteken van de priesters Carolus en Joannes Van Westerveldt (1835, V5/16), de witstenen stèle van priester Edouard Campe (1875, V1/42), het gerestaureerde pinakelvormig grafteken van

Jacques De Mersseman (1856, V18/22), het monumentale grafteken van Guido Gezelle (1906, V12/19).

Het romantische grafteken voor de jong gestorven Herman Sabbe is gebeeldhouwd door Gustaaf Pickery. Het grafteken van wederopbouwarchitect Théodore Raison (1937, V13/24) is in art déco-stijl ontworpen, maar ook latere bouwstijlen zijn verspreid over de begraafplaats te vinden.

→ Het grafteken van architect Charles/Karel De Wulf

Een bijenparadijs

De Centrale Begraafplaats is een uitgestrekt terrein van 12 hectare waar tot vandaag mensen worden begraven. Minder bekend is dat deze begraafplaats ook landschappelijk waardevol is. Het is een ecologisch rijke omgeving, zelfs één van de 'hotspots' waar wilde bijen voorkomen. Ze worden opgevolgd dankzij een beheersplan om dit bijzondere habitat voor wilde bijen te beschermen.

Troeven voor de bijen zijn het goed ontwikkelde, soortenrijke struisgrasland, met grote aantallen bloemen en korte open vegetatie, geschikt voor bodemnestelende bijen. Belangrijke bijenplanten zijn vooral composieten zoals Muizenoor, Kleine leeuwentand en Gewoon biggenkruid. Daarenboven is de beplanting tussen de graven, met vroegbloeiers als Druifhyacint, Kruipende smeerwortel en heidesoorten heel bevorderlijk voor het bijenbestand.

In 2020 heeft Natuurpunt een uitgebreid onderzoek naar de bijenpopulaties op de Centrale Begraafplaats opgezet, in samenwerking met vrijwilligers. Toen is vastgesteld dat er 48 verschillende bijensoorten 'gebruik maken' van de begraafplaats. De meeste daarvan zijn bijen die nestelen in de bodem, niet bovengronds. De suggesties in het rapport zijn door de dienst Openbaar Domein ter harte genomen. Pesticiden worden al jaren niet meer gebruikt. In plaats van de blote, dode grond, is het kerkhof een natuurlijke oase geworden met een diverse plantengroei. Sinds 2020 wordt het gazon om de 3 tot 4 weken gemaaid, waardoor voedselplanten voor bijen de kans krijgen om te bloeien. Bovendien wordt niet het volledige terrein gemaaid, zodat er steeds bloemen aanwezig blijven.

Bij weinig gebruikte delen, waar enkel oude graven staan, wordt nog minder vaak gemaaid.

→ Beplanting met bijenvriendelijke druifhyacint op de Centrale Begraafplaats

Naast positieve effecten voor bijen is deze maatregel ook goed voor vlinders en sprinkhanen. In het oudste gedeelte geven de reusachtige rode beuken de begraafplaats een uniek karakter met schaduw en sfeer. Door de jaren heen zijn over het gehele terrein beuken, essen, linden, esdoorns, berken en lijsterbessen aangeplant.

Aan de achterzijde van de begraafplaats, aan de Zeventorensstraat, is geleidelijk overgeschakeld naar bijenvriendelijke bomen en struiken, vooral wilgensoorten. Ook Brem is een heel dankbare bijenplant. In het voegsel van de muren zorgt zachte kalkmortel voor nestgelegenheid van bijvoorbeeld metselbijen.

Participatief beheer

De Stad inventariseert, restaureert, regelt overnames voor het funerair erfgoed op de 11 Brugse begraafplaatsen. Elk jaar worden monumenten gerestaureerd die waardevol zijn omwille van hun (kunst)historische karakter, een bij-

zondere ontwerper of omdat er een bekende Bruggeling is begraven. Burgers en verenigingen kunnen ook mee zorgdragen voor het Brugse funerair erfgoed.

Als een concessie verloopt, kan zo'n vervallen grafteken worden overgenomen om er zelf te worden begraven, of een dierbare. Een persoonlijk opschrift (zoals de naam, geboorte- en sterftejaar) mag, als dat het oorspronkelijke grafteken niet beschadigen. Daarnaast geldt een onderhoudsplicht. Via dit systeem hebben ondertussen meer dan 130 merkwaardige graftombes een nieuwe gebruiker gevonden.

Je kan ook peter of meter worden van een oud grafteken en zo jouw bijdrage leveren aan de bescherming van het Brugs funerair erfgoed. Je engageert je dan om een grafteken in goede staat te houden. Duik je liever in de archieven op zoek naar het verhaal van een overledene of een ontwerper van een grafteken, ook daarvoor kan je je aanmelden bij de Stad.

Nabestaanden kunnen bijdragen aan de ecologisch diverse en bijenvriendelijke omgeving door bloemborderplanten te plaatsen.

Art nouveau-woning

12

Zaterdag 14u-18u
& zondag 10u-13u en 14u-18u

Op reservatie met gids

Koningin Elisabethlaan 8

Een zeldzaam vleugje art nouveau in Brugge

In de 19de eeuw is de tweede stadsomwalling aan de westelijke zijde van stad nog steeds bewaard gebleven. De Komvest of Rempart du Bassin was een met bomenrijen omzoomde dreef die liep van de Ezelpoort tot de latere gistfabriek. Vanaf 1863 loopt de spoorlijn Brugge-Blankenberge hier: treinen rijden via de Gulden Vlieslaan en de Komvest over de Warandeburg naar de kust. Bebouwing was er nauwelijks: een windmolen ter hoogte van de kruising van de Sint-Claradreef en enkele hoekpanden op de aansluiting met de Vlamingdam en Blokstraat. Het perceel van het huidige pand Koningin Elisabethlaan 8 maakte op dat moment nog deel uit van een grote 'moeshof' bij een van de panden aan de Ezelstraat. Pas in 1887 kwam er voor het eerst bebouwing wanneer er een nieuwe blekerij met washuis werd opgericht.

In 1899 worden zowel de binnen- als de buiten-vestinggracht langs de Komvest gedempt om aan te kunnen sluiten op de nieuw te ontwikkelen woonwijk aan de overzijde, het Stübbenkwartier. De spoorlijn verdwijnt circa 1910 en in 1919 wordt het openbaar domein heraangelegd tot de huidige brede boulevard. Ook in 1919 wordt het eerste deel vernoemd naar de Belgische koningin Elisabeth.

Circa 1900 is de nieuwe rooilijn gekend en moet de bestaande, bescheiden bebouwing ter hoogte van de Ezelpoort plaats maken voor rijkere herenhuizen in zogenaamde boulevard-architectuur. In 1900 worden dossiers ingediend en vergund voor de woningen nummers 4, 6 en 10, in 1902 volgt het hoekpand (nummer 2) en in 1905 het pand nummer 8. Het gebouw op de hoek (met toen een café op de gelijkvloerse verdieping) is een neobarok ontwerp van architect Charles Dewulf in opdracht van de heer Leon De Meulemeester. Het duo met huisnummers 4 en 6 werd in eclectische stijl opgetrokken door de Oostendse architect Achille-Emile Raoux voor aannemer Eugene Sabbe. Ook in het nummer 4 was beneden een 'drinkplaats' voorzien met daaronder een bierkelder. Het burgerhuis nr. 10 werd eveneens in een eclectische stijl gebouwd door aannemer en eigenaar Polidoor Willems.

Dat het toenmalige stadsbestuur zeer opgetogen was met deze architectuur bewijst de foto in het zogenaamde album Ronse uit 1905, een huldeboek voor toenmalig ex-schepen Alfred Ronse. We zien de drie splinternieuwe panden met onder meer café 'drankhuis het Torentje', herberg 'Le Boulevard' en de naam Pol. Willems op de zijgevel van nr.10.

Voor de woning nummer 8 kwam deze foto net te vroeg. De bouwheer, Joost Van Aken, diende zijn bouwvraag in op 2 mei 1905. Van Aken is afkomstig uit Mechelen en slaagde in 1885 voor het toelatingsexamen Burgerlijk-Ingenieur van de Universiteit Gent. In 1890 was hij zeker afgestudeerd en in het Brugge stads-

© Matthias Desmet

archief duikt hij voor het eerst op als bouwheer op een bouwaanvraag uit 1901. Hij kreeg toen een (nooit uitgevoerde) vergunning voor de bouw van een woning met Normandische cottage-allures in de huidige Dirk Boutsstraat. Op dat moment is hij 'ingénieur provincial' bij de Nationale Maatschappij van Buurtspoorwegen (NMVB) en woont hij aan de Gulden-Vlieslaan 29. Een briefje uit 1906 bevestigt dat Joost Van Aken op dat moment in de splinternieuwe woning aan de Koningin Elisabethlaan woont. Reeds in 1911 echter verkoopt hij het huis aan mevrouw Elvira Delanghe, weduwe van Ernest Somerlinck. Nadien trekt hij naar Antwerpen, waar hij gaat wonen aan de Cuylitsstraat 21.

De architect van het pand Koningin Elisabethlaan 8 staat helaas niet vermeld op de plannen en is onbekend. De straatgevel is opgetrokken

in een eclectische stijl. Verschillende stijlelementen worden daarbij gecombineerd: de horizontale, natuursteen banden en karakteristieke geveltop met een overhoeks topstuk zijn geïnspireerd op neobarokke voorbeelden terwijl de erker eerder neoclassicistisch is. Naast deze traditionele elementen zijn er vele art nouveau-accnten, wat in Brugge erg zeldzaam is. Zo zien we tegeltableaus met florale motieven in de kleine boogvelden boven de ramen en een sierlijke zweepslag op de natuursteen sluitstenen er net boven. Ook in de borstweringen van de ramen boven de voordeur en in de geveltop zijn tegeltableaus aanwezig. De art nouveau is ook duidelijk herkenbaar in andere details zoals de panelen onderaan de voordeur en de erker en het smeedwerk van de kelderramen en deuren. Opmerkelijk zijn de fraaie ramen met gebogen middenkalf en kleinhoutverdeling met geslepen glas in de

bovenlichten. Het slijpen van glas gebeurde met roterende slijpstenen en kwam vanaf het begin van de 19de eeuw in de mode. Het origineel gevelbeeld is vrij goed bewaard gebleven. Wel werden de twee gelijkvloerse ramen in 1968 verlaagd. De vensterdorpel lag oorspronkelijk in één lijn met de doorlopende dorpel in de gevel. Bij de restauratie in 1997 werden de meeste raamvleugels vernieuwd, maar bleven de originele bovenlichten behouden.

Ook binnen zijn tal van originele elementen bewaard gebleven. In de inkom- en traphal springt de mozaïekvloer met bloem- en kersmotieven het meest in het oog. De wanden met marmerimitatie, als putti uitgewerkte consoles en de fraaie houten bordestrap zijn neoclassistisch. Ernaast vormen de twee salons en de wintertuin een indrukwekkende enfilade. Beide leefruimtes zijn voorzien van neoclassistische schouwen, originele radiators en verbonden door een vierdubbel deurgeheel. Opmerkelijk is dat het schrijnwerk van de wintertuin, conform de voorgevel, een frivole art nouveau-uitwerking kreeg. Ook hier herkennen we de kenmerkende zweepslag in het schrijnwerk in de achtergevel, de lanternau en de deuren naar de keuken toe.

De vijf burens werden in 2004 samen met een aantal andere panden langsheen de Gulden-Vlieslaan en Koningin Elisabethlaan beschermd als monument. Als motivatie werd meegegeven dat het representatieve exponenten zijn van de architecturale invulling van de 20ste-eeuwse aanleg van de noordwestelijke stadsring, met name eclectische burgerwoningen ontworpen door toonaangevende Brugse architecten als Henri Fonteyne, Théo Raison, Alphonse De Pauw en Charles De Wulf of de Oostendse architect Achille Raoux.

© Matthias Desmet

© Matthias Desmet

Kapel van Hof Bladelin

13

© Mathias Desmet

Zondag 10u-13u en 14u-18u

Bezoek met gids,
geen reservatie nodig

Naaldenstraat 17

In 1816 richtte de Brugse priester Leo de Foere in het Hof Miraumont, gelegen naast het Hof Bladelin, een kantschool op. Om die te leiden, stichtte hij een *nieuwe kloostergemeenschap*: de zusters van Onze-Lieve-Vrouw-Hemelvaart. Tegen 1829 nam de kantschool het hele Hof Miraumont in, terwijl de zustercongregatie zich vestigde in het Hof Bladelin. Om de twee stadspaleizen met elkaar te verbinden, liet Leo de Foere voor de congregatie een laatclassicistische kapel bouwen, mogelijks geïnspireerd op de vroegchristelijke basiliek *Sant'Agnese fuori le mura* (Heilige Agnes buiten de muren) in Rome. Een opvallende overeenkomst tussen de beide bouwwerken is de aanwezigheid van een *matronaeum*. Deze galerij op de eerste verdieping is eigenlijk een vroegchristelijk bouwelement, typisch voor een basilicale bouw, waar (meestal) vrouwen de viering konden meevolgen.

→ Een van de glasramen die zijn ontworpen door Dobbelaere ca. 1900.

De kapel werd omstreeks 1830 naar ontwerp van de Brugse architect François-Xavier Cools-Uzé gebouwd op de open ruimte van de voormalige Naaldenmarkt en op 11 april 1832 gewijd. Het is een eenvoudig bakstenen gebouw onder leien zadeldak met een kleine dakruiter. Het interieur is driebeukig, zes traveeën lang.

De *middenbeuk* wordt van de zijbeuken gescheiden door rijen in imitatiemarmeer geschilderde zuilen (op de begane grond van Dorische orde, op de galerij van Ionische orde). Het schip wordt overwelfd door een *tongewelf* met verdiepte vierkante cassettes met bloemmotieven die oorspronkelijk een polychrome afwerking hadden. De pilasters en de rondboog die de *apsis* omkaderen, zijn versierd met grisailleschilderingen van de hand van de Gentse schilder Joseph Paelinck in 1834.

Aan weerszijden van de grisailles staat een beeldhouwde *engelen van Laurent Delvaux* (1696-1778), afkomstig uit de Hofkapel van Karel van Lotharingen in Brussel. In de nis boven de koorapsis prijkt een gepolychromeerd *Mariabeeld* dat toegeschreven wordt aan Pieter Pepers (1730-1785). De *glasramen* dateren van 1901 en werden geleverd door het atelier door Jules Dobbelaere uit Brugge. De glasramen zijn samen met de engelen van Laurent Delvaux opgenomen in het project 'Vlaamse Meesters op hun Plek', een initiatief van Toerisme Vlaanderen.

De koperen *balustrade* werd gegoten door Willem en Jacob Dumery, die tot een belangrijk geslacht van klokkengieters behoorden.

Samen met de kapel werd vermoedelijk het orgel gebouwd het tussen 1833 – 1836. Het is met een vrij grote zekerheid toe te schrijven aan Simon-Gerard Hooghuys (Middelburg, 1780 – Brugge, 1853).

De kapel bewaart ook nog vandaag haar religieuze functie voor liturgische vieringen voor

de aanpalende assistentiewoningen van de vzw Curando. Daarnaast biedt ze ook een aantrekkelijk kader voor klassieke concerten.

Het Hof Bladelin met de kapel is als monument beschermd sinds 09-07-1974.

Meer lezen?

<https://hofbladelin.be/>

<https://www.flemishmastersinsitu.com/nl>

Brochure Open Monumentenweekend 2024, p. 112-119.

foto KIK-IRPA

→ Laurent Delvaux, Biddende engel, marmer, 1761-1763

Kapel van de Zusters Maricolen

14

© Mathias Desmet

Zaterdag 14u-18u
& zondag 10u-13u en 14u-18u

Bezoek met gids,
geen reservatie nodig

Oude Zak 34-38

De congregatie van de zusters Maricolen heeft haar wortels in Dendermonde in 1663. Geïnspireerd door Theresa van Avila beginnen bij Anna Puttemans en een aantal gezellinnen er in dat jaar een “nederige vrije familie”, al snel en eerder spottend de *‘marollen’* of *‘marollekes’* genoemd (in het Brugse *‘marullen’*). Enkele jonge vrouwen van de Sint-Jakobsparochie in Brugge tonen interesse en contacteren de stichting. Anna Puttemans komt hen met twee vrouwen uit Dendermonde vervoegen en de kleine gemeenschap gaat circa 1667 in het Rozendal wonen. Ze willen er samen leven in de *“geluckigen en rijcken staedt van de heilige aermoede”* en volgens *“den soeten en sekeren wegh des inwendich gebets”*. Anna Puttemans sterft op 29 november 1673 en wordt begraven op het kerkhof van Sint-Jakob. Vanaf 1675 betrekken de marollekens het huis Sint-Guinten, eveneens in het Rozendal, een

complex van vijf gebouwen met een erf en waterput. Eind 17de eeuw worden verschillende aanpalende panden verworven, maar in 1797 wordt alles door de Fransen onteigend en verkocht.

Vanaf het begin van de 19de eeuw, circa 1802, krijgen de Maricolen het statuut van een kloostercongregatie op het moment dat ze zich meer en meer op het onderwijs richten (eerst vooral kleuter- en basisonderwijs, vanaf 1900 ook beroepsschool) en daarnaast ook zieken- en bejaardenzorg en missiewerking. In 1804 vestigen ze zich daarvoor aan de Oude Zak, het huidige nummer 34, dat ze in 1836 ook konden kopen. In de loop van de 19de eeuw breidt de school zich vanuit de oudste gebouwen aan de Oude Zak steeds verder uit en volgen vele stichtingen in de wijdere omgeving van Brugge. Een zeer bepalende figuur is Catharina De Bock, de overste van 1814 tot

1860. Onder kanunnik Henri Vuylsteke telt de congregatie in 1892 achttien huizen met in totaal 144 zusters en twaalf novicen en postulanten. Bij het eerste eeuwfeest in de Oude Zak in 1904 krijgen de zusters de officiële bevestiging van de paus om zich Maricolen (of 'Maria dienende') te noemen, een variëteit benaming die in Brugge was geaccepteerd geraakt in de 19de eeuw.

Vandaag leven de zusters in vier gemeenschappen. In het hoofdhuis aan de Oude Zak zijn een aantal diensten van de congregatie gecentraliseerd en komen alle zusters geregeld samen. De hoogbejaarde en zorgbehoevende zusters worden hier zo lang het mogelijk is, verzorgd. Om de hoek, in de gemeenschap Rozendal, wonen vier zusters, sterk verbonden aan de Welzijnsschakel Integraal. Twee zusters

wonen in Huize Sint-Arnold, vlakbij de Abdij van Steenbrugge en twee zusters wonen in huis Emmaüs in Oostkamp.

De kapel

Op Open Monumentendag focussen we op de opmerkelijke kapel van de zusters Maricolen. In 1717 wordt er voor het eerst een huiskapel ingericht aan het Rozendal nadat men daartoe de toestemming van de bisschop kreeg. Men mag er de mis lezen en de begrafenis van de eigen zusters laten doorgaan. Aan de Oude Zak wordt een eerste kapel gebouwd in 1833-1834, die verfraaid wordt met glasramen in 1866 en nogmaals verbouwd in de periode 1906-1913 in het kader van de 250ste verjaardag van de stichting door Anna Puttemans.

foto zusters Maricolen

→ Het interieur van de verdwenen neogotische kapel en zijkapel

In 1965 echter krijgt aannemer Gerard Vansteelant de opdracht om de neogotische kapel, waarvan nog enkele plannen en foto's bewaard gebleven zijn, te slopen. De school is in die periode een echte bouwwerf onder leiding van de Roeselaarse architect André Deleu (1934-2002), die ook de nieuwe kapel zal ontwerpen. Hij werkt reeds voor de zusters aan verschillende scholen in enkele stichtingen. Van zijn oeuvre vermelden we nog zijn medewerking aan de zeer opmerkelijke, futuristische Christus Koningkerk (1961) van Sleihage bij Hooglede.

De nieuwe kapel bestaat uit een hogere hoofd-beuk en lage zijbeuk of devotiekapel. Typisch voor die tijd is het asymmetrische vlinderdak. Het is opgebouwd uit betonnen ribben en boven het hoofdaltaar is een verdoken daklicht voorzien om indirecte lichtinval op het altaar toe te laten. Het enorme glasraam is van de

hand van de Wevelgemse kunstenaar Lionel Holvoet (1937-2015). De bewaarde tekeningen tonen dat Deleu de kapel tot in het kleinste detail ontwerpt. De houten bekleding van het plafond van de devotiekapel wordt doorgetrokken over een deel van de wanden, waarachter niet alleen kasten maar ook biechtstoelen weg-gewerkt zijn. Opmerkelijk zijn onder meer de toegangsdeuren met kruisvormige trekkers, het asymmetrische tabernakel en de indirecte verlichting. Ook de gecombineerde zit- en knielbanken zijn van de hand van Deleu. Vanaf de binnentuin, komt de dynamiek van de dak-vorm en de schuine achterwand helemaal tot zijn recht. Het betonnen klokkentorentje met zwevende betonnen ringen springt in het oog. In het originele ontwerp zijn onderaan de toren een gestileerd beeld en een kleine vijver voorzien.

foto Stadarchief Brugge

→ De gevels aan de Oude Zak kregen een premie Kunstige Herstelling en een vermelding in het Album Ronse

© Dominique Provost

→ Onze-Lieve-Vrouw van de Lotelingen

In het klooster zijn twee opmerkelijke beelden bewaard: een Onze-Lieve-Vrouw van de lotelingen en een Onze-Lieve-Vrouw van de moeders.

Het eerste beeld dateert van rond 1500 en werd eind 19de eeuw gerestaureerd door beeldhouwer Leopold Blanchaert en schilder Adriaan Hubert (of Leon?) Bressers. Op dat ogenblik zijn hun ateliers klinkende namen in de wereld van de neogotiek, een stijl die in katholieke kringen fel gesmaakt wordt. Waarschijnlijk is het de geestelijke overste van de zusters, Henri Vuylsteke, die de restauratieopdracht heeft gegeven. In zijn kloosterkroniek lezen we het volgende: *'Dit beeld is vanouds vereerd door de lotelingen die hunnen naam zenden om onder Maria's mantel of voet gelegd te worden tot den dag der loting, met de hoop bevrijd te worden van den krijgsdienst.'*

In het jonge België bestaat een systeem van loting om soldaten te rekruteren voor het leger. Daarbij moeten alle jonge mannen aan de loting deelnemen in het jaar dat ze 19 worden. Theoretisch gebeurde de trekking, een openbaar gebeuren, op 1 maart. De lage nummers (= de nummers lager of gelijk aan het aantal rekruten dat nodig was) hadden zich ingeloot. De hoge nummers waren vrijgesteld. Er was echter ook een systeem van plaatsvervanging. Ronselaars of 'zielhonden' gingen naar plaatsvervangers op zoek en diens familie kreeg daarvoor een premie. Het systeem van

loting wordt in 1909 vervangen door de wet op de beperkte persoonlijke dienstplicht, waarbij elk gezin één zoon moest opgeven voor dienst in het leger. Bijzonder is dat het beeld van Onze-Lieve-Vrouw van de lotelingen vooral door de Brugse bevolking en minder door de kloosterlingen zelf wordt vereerd. Daarvan getuigt een dankbriefje, weggestopt in een zilveren hartje (ex-voto), dat de zusters Maricolen vandaag nog steeds bewaren. Op het briefje lezen we: *'Hartelijken dank aan O.L.Vrouw voor het lot 445 van Emiel Maréchal en van zijnen broeder 571 Julien Maréchal door O.L.Vrouw bekomen.'*

De broers hebben respectievelijk in 1891 en 1899 geluk bij de loting en tonen hun dankbaarheid aan Onze-Lieve-Vrouw door het juweeltje te schenken.

De zusters Maricolen hebben in hun klooster nog een tweede beeld dat door de Brugse bevolking wordt vereerd: Onze-Lieve-Vrouw van de moeders. Het kleurige houten beeldje is slechts elf centimeter hoog en stelt Maria voor met het kind Jezus op de arm. Hij kruipt aandoenlijk tegen zijn moeder aan. Het beeldje dateert waarschijnlijk uit het derde kwart van de 18de eeuw. Tot in de jaren 1950 is het gebruikelijk dat zwangere vrouwen, vooral familieleden van zusters en oud-leerlingen van de school, voor hun bevalling het beeldje in het klooster komen ophalen. Ze houden het bij zich tot na de geboorte van hun kind en brengen het terug na hun kerkgang. Beide zijn voorbeelden van de rijke Mariaverering in Brugge.

Kapel van de voormalige Sint-Trudoabdij

15

Pelderijnstraat 14

© Mathias Desmet

Zaterdag 14u-18u
& zondag 10u-13u en 14u-18u

Bezoek met gids,
geen reservatie nodig

Een hoogtepunt in het oeuvre van Arthur Degeyter

In 1953 verhuizen de Zusters van Sint-Trudo van de Brugse binnenstad naar het kasteel van Male, dat ze huren van baron Gillès de Pélichy. Het kasteel, dat door de Duitse bezetters ingepalmd werd tijdens WOII, bevindt zich dan in een erbarmelijke staat. De zusters stellen architect Arthur Degeyter aan om de gebouwen te restaureren en uit te breiden tot een abdij. De eerste jaren lag de focus op het bewoonbaar maken van het oostelijk deel van de zuidvleugel en de oostvleugel, inclusief het verlengen van de oostvleugel met een nieuwbouw. Het nieuwe deel werd door Degeyter in een neobarokke stijl ontworpen en huisveste onder meer een overwelfde refter in de kelder, bibliotheek, recreatiezaal en zusterkamers.

Links van de meestertoren stond in het midden van de 19de eeuw enkel een bescheiden éénlaags, sober bakstenen dienstgebouw van vier traveeën. Ook de westelijke vleugel was toen erg bescheiden en in gebruik als stal.

In 1920 werd het kasteel en het domein aangekocht door Charles Gilles de Pelichy – Van der Renne de Daelenbrouck. Hij zal het bijgebouw naast de toren tijdens het interbellum op historiserende wijze verbouwen door het aanbrengen van kruismonelen, glas-in-lood, dakkapellen met trapgevels en een imposante schouw. In de periode 1955-1956 verschoof de werfzone van de zusters naar deze westelijke zijde van de meestertoren: de door de Pelichy opgesmukte aanbouw werd samen met de achterliggende paardenstallen afgebroken. De plannen voor de vervangende nieuwbouw waren ambitieus: aan de voorzijde moest een volume van drie bouwlagen met hoektoren komen dat herinnert aan de toestand van vele eeuwen geleden en meer symmetrie in het geheel brengt. Beneden wordt er een feestzaal of 'ridderzaal' voorzien, boven een gastenverblijf met tal van slaapcellen en daarachter verrijst de nieuwe kapel. De gebouwen worden opgetrokken op de historische fundamenten van het vroegere slot.

Een eerste ontwerp voor de kerk in het dossier is braaf en bescheiden en volgt de neobarokke vormtaal van de oostelijke vleugel aan de overzijde. De centrale toren is een herneming van de historische toren die ooit in het midden van deze vleugel stond. Aanvankelijk tekent Degeyter vrij kleine vensteropeningen, een spits op de toren en schets hij een zeer neobarok interieur met kruisgewelven op consoles zoals de zogenaamde ridderzaal. Het ontwerp evolueert echter snel. De vensteropeningen aan het binnenplein worden enorm uitvergroot. De toren wordt een evenwichtsoefening tussen traditionele en uitgesproken hedendaagse elementen, als het ware een modernistisch broertje van de meestertoren. Enerzijds hanteert Degeyter eenzelfde materiaalgebruik met overwegend baksteen en enkele natuursteen elementen en grijpt hij terug naar klassieke elementen zoals steunberen en een halfronde traptoren. Anderzijds wordt dit gecombineerd met een zeer sobere en robuuste volumewerking (waarbij de spits volledig verdwenen is) en strak gestileerde, metershoge ramen aan binnen- en buitenzijde. Ook de noordelijke eindgevel was origineel sterk geaccentueerd met een schermgevel en gelijkaardige raampartijen. Deze gevel raakte echter ingebouwd in de periode 1970-1972, wanneer de noordwestelijke hoektoren heropgebouwd werd. De aansluitende pandgang met opmerkelijke gestileerde bogen en zuilen die de noordelijke zijde van het binnenplein afsluit, werd in 1959 opgetrokken.

De kerk is toegewijd aan de Verrijzende Christus en werd op 14 juli 1956 ingewijd door bisschop E.J. De Smedt van Brugge. Het interieur van de kerk is uitgesproken eigentijds. Degeyter verving de gewelven van het initiële ontwerp door een zichtbaar gelaten constructie met betonnen ribben. De wanden zijn sober bepleisterd en geschilderd. Het schip wordt aan de zijde van de binnenkoer verlicht door drie enorme glasramen van Cyriel Maertens in paars en wit glas. Verschillende heiligen worden voorgesteld: de H. Helena en H. Martinus,

foto Stadsarchief Brugge

→ Zicht op de rechtere vleugel van het Kasteel van Male voor de ingreep van Degeyter, ca. 1919-1939

St.-Thomas Becket, St-Trudo, H. Augustinus, St.-Gertrudis, Jacobus de Mindere en Karel de Goede. Aan de overzijde werd een kruisweg in de natte bepleistering gegrift naar ontwerp van en uitgevoerd door Roger Vandeweghe. Boven de toegang bevindt zich een opmerkelijk betonnen doksaal.

In de dwarsbeuk of toren is het glas-in-lood hoofdzakelijk opgebouwd uit mat en klaar glas met bovenaan paars-geel gekleurd glas. Het centrale altaar in Franse witte natuursteen werd gekapt door Arthur Somers en bewerkt door Cyriel Maertens. In het altaarblok zijn relieken bewaard van de heilige Thomas Becket, aartsbisschop van Canterbury en Karel de Goede, beide huisheiligen van Male. Aan de westzijde staat een tabernakel, voorzien van houten geribde deurtjes en twee flankerende kandelaars. Sinds december 1973 en tot de zusters de abdij verlaten, hing aan de oostzijde

De noordelijke wand van het koor, waar nu zenitaal licht binnen valt, was oorspronkelijk voorzien van glasramen met zestien kleurrijke blazoenen van de vroegere abdissen. Bij de bouw van de achterliggende hoektoren in 1971-1972 werden deze dichtgemaakt. Volgens de overlevering zouden de glasramen nog in de wand verwerkt zitten. Het orgel dateert uit 1972 en werd tegen deze wand gebouwd volgens de ambachtelijke methode door orgelbouwer Jean-Pierre Draps naar ontwerp van Antoine Fauconnier. Het originele kerkmeubilair uit de jaren 1950 is nog steeds bewaard: koorbanken, lezeaar, kerkbanken, misdienaarkrukken, biechtstoel, offerblok. Het werd gecombineerd met oudere elementen zoals het 16de-eeuwse doopvont. Ook veel vloertegels in de kerk zijn hergebruikt recuperatiemateriaal.

De grote toren van het kasteel van Male is beschermd als monument sinds 05-05-1959; het kasteel als geheel is beschermd sinds 04-07-1996, het uitgestrekte kasteeldomein is vastgesteld bouwkundig erfgoed sinds 14-05-2024.

Dit bezoek wordt begeleid door Timeless Trails.

Deze tekst is grotendeels gebaseerd op de bouw-historische nota van het beheersplan, opgemaakt door Callebaut Architecten bvba i.s.m. Anneleen Cassiman

een kruisweg van Albert Servaes bestaande uit veertien houtskooltekeningen. Sinds 2024 hangt op die plaats het werk 'Fading Faith' van de Spaans-Guineese kunstenaar Chidy Wayne, naar aanleiding van de tentoonstelling 'Echoes of the Self'. In de muren grifte keramist Rogier Vandeweghe de staties van de kruisweg in de bepleistering. De twaalfde halte wordt ingenomen door het vieringskruis, de graflegging is te zien in de traphal naar de crypte achteraan de kapel.

Arthur Degeyter (1919-2004)

Arthur Degeyter is zonder twijfel één van de meest bepalende Brugse architecten uit de tweede helft van de 20ste eeuw. Na les te volgen aan de Academie voor Schone Kunsten in Brugge, studeerde hij aan het Sint-Lucasinstituut te Gent en volgde hij stage bij Jozef en Luc Viérin. In zijn carrière als zelfstandig architect vanaf 1947 realiseerde hij een bijzonder omvangrijk oeuvre, naar eigen schatting circa duizend ontwerpen.

Erg gekend zijn de talrijke villa's van zijn hand, maar Degeyter ondernam ook grote restauratieprojecten en bouwde evenzeer kerken als appartementsgebouwen, industriële complexen en kantoren. Opmerkelijk is de veelheid aan stijlen die hij hanteert, gaande van traditionele, historiserende, vaak neo-barokke projecten tot een uitgesproken modernistische architectuur, geïnspireerd door Scandinavische architecten als Alvar Aalto en Arne Jacobsen. Voormalige medewerkers roemen zijn grote talent voor de juiste verhoudingen en proporties.

Wat betreft Brugge springen in zijn uitgebreide oeuvre volgende realisaties het meest in het oog: de Sint-Godelieveabdij, het slot van Male, de kerk van Maria Assumpta, zijn eigen woning en kantoor aan de Zeeweg,... Degeyters Centrum voor Kunstmatige Inseminatie te Loppem uit 1962 werd intussen beschermd als monument, net als het Diocesaan centrum Virgo Fidelis te Torhout uit de periode 1955-1959.

Degeyter sloot zijn ontwerp bureau in 1992 en werkte nog een tiental jaren met zijn zoon Jan. Arthur Degeyter overleed op 26 juli 2004 thuis te Brugge.

Adornesdomein met Jeruzalemkapel en godshuizen

16

© Studio de Formanoir

Zondag 10u-18u

Vrij bezoek en bezoek met
gids, geen reservatie nodig.

Peperstraat 3

Algemene situering

In het midden van een gezellig pleintje in de Sint-Annawijk staat de Jeruzalemkapel. Dit religieus erfgoed maakt deel uit van het Adornesdomein, een uniek familiedomein dat sinds de 15de eeuw verbonden is met de familie Adornes. Vandaag wonen hun nazaten er nog steeds en openen ze het domein voor het publiek.

De kapel en haar ontstaan

De oorsprong van de familie Adornes begint in het Italiaanse Genua in de 13de eeuw. Toen migreerde de stamvader van de familie Adorno

→ Miniatuuraafbeelding van de Heilig Grafkerk te Jeruzalem in de 15de eeuw. Uit het Getijdenboek van René D'Anjou, ca. 1405-1410

naar Brugge. In de generaties na hem werden de familie Adornes een echte Brugse patriciërsfamilie door verstandshuwelijken en het onderhouden van goede relaties met de hertogen van Bourgondië. De familie kocht ook enkele panden in Brugge, waaronder de grond waar het huidige Adornesdomein staat.

Begin 15de eeuw plannen de broers Jacob en Pieter II Adornes de bouw van een eigen kapel. Op 12 mei 1427 krijgen ze hiervoor toestemming van paus Martinus V. De kapel krijgt een klokkentoren en wordt in 1429 ingewijd voor misvieringen. De ruimte zou ook dienstgedaan hebben als een openbare bibliotheek, met klassieke werken van onder andere Vergilius en Cicero, humanistische teksten van Lorenzo Valla en manuscripten over astronomie en geografie.

Anselm Adornes, de zoon van Pieter II, zet het project voort. Als diplomaat, ridder en zakenman was hij een veelzijdig man, maar hij staat vooral bekend om zijn indrukwekkende bedevaart naar het Heilige Land in 1470-1471. Na dat avontuur vol gevaren als overvallen, bedrog, epidemieën en andere hindernissen kwam Anselm terug in Brugge met nieuwe plannen voor de kapel. Anselm werkte de kapel verder uit tot hoe die vandaag is: een replica van de Heilig Grafkerk in Jeruzalem. Zo nam Anselm een stukje Jeruzalem mee naar Brugge.

Godshuizen als daad van naastenliefde

Anselm Adornes laat naast de kapel enkele godshuizen bouwen, waar voorheen beginnen waren gevestigd. De godshuizen zijn bedoeld voor twaalf alleenstaande vrouwen die verarmd waren door het verlies van een partner of ziekte. Op die manier vervulde Anselm zijn christelijke plicht om de armen te helpen. De huisjes zijn vandaag ingericht als museum. Ze vertellen het verhaal van de familie en de symboliek van de kapel.

Anselm Adornes

Anselm Adornes (1424–1483) bouwt de Jeruzalemkapel zoals we die vandaag kennen. Op zijn 19de trouwt hij met Margareta Van der Banck. Hij maakt carrière in de Brugse elite en neemt deel aan het toernooi van de Witte Beer.

Anselm is diplomaat, ridder en zakenman. Hij onderhoudt nauwe banden met Schotland en wordt door koning James III geridderd in de Orde van de Eenhoorn. Zijn pelgrimstocht naar het Heilige Land blijft zijn bekendste wapenfeit. Zijn zoon Jan schrijft het hele avontuur neer. Die tekst blijft tot vandaag een waardevolle historische bron.

Religieuze en culturele functies vandaag

De kapel en godshuizen worden vandaag opengesteld en maken deel uit van een bezoek aan het Adornesdomein. De kapel blijft een rooms-katholieke gewijde plek. Ze ontvangt nog steeds religieuze vieringen zoals doopvieringen. Daarnaast vinden er af en toe klassieke concerten en lezingen plaats. Bij nocturnes wordt de gehele kapel verlicht met kaarsen.

Architectuur van de kapel

Symboliek en buitenarchitectuur

De architectuur van de Jeruzalemkapel laat zich volledig inspireren door de symboliek-vorming over het Heilige Land. De buitenarchitectuur baseert zich op de Verrijzeniskerk in Jeruzalem, waar Jezus Christus begraven

→ Kaart van de pelgrimstocht van Anselms Adornes (1470-1471)

zou zijn. Op die plek zou ook Anselm Adornes tijdens zijn pelgrimstocht geweest zijn. De toren verwijst naar Jeruzalem door zijn acht-hoekige vorm (de acht pijlers van Anastasis Rotonde), de maan en de zon die het Oosten symboliseren en op de top van de toren is er de wereldbol, het Jeruzalemkruis, het Catharinarad en een palmtak als teken van de vrede.

De oriëntatie van de kapel wijkt af van de traditie: de kapel volgt een noord-zuid-as in plaats van de gebruikelijke oost-west oriëntatie. Aan gezien de kapel Jeruzalem symboliseert, werd die Oostelijke oriëntatie niet nodig geacht. De buitenkant oogt relatief sober, met zijn bakstenen materialen en leien dak. Het contrasteert met de rijke decoratieve en symbolische elementen van het interieur.

© Adornes vzw

→ Geleid bezoek bij de godhuizen

→ Binnen in de Jeruzalemkapel, verlicht met kaarsen bij een nocturne

→ Drone-foto van het Adornesdomein

Interieur: gelaagde betekenis

Het interieur van de Jeruzalemkapel is op zijn eerste indruk erg opvallend: het bestaat uit twee verdiepingen die de Golgothaberg verbeelden. Boven is er een hoogkoor dat via een bidkapel verbonden is met het privéhuis. Beneden zijn er twee altaren te vinden (het Golgotha-altaar en het altaar in de crypte). Vroeger zou de kapel volledig beschilderd zijn met groen-rode tinten, nu zijn de muren kaal door een 20e-eeuwse ingreep. De kapel werd vroeger ook sterk gedecoreerd met kussens, altaarkleden en gordijnen. Veel van die elementen zijn vandaag nog steeds te zien in de kapel.

In de benedenskapel trekt het praalgraf, ontworpen door Cornelis Tielman, de aandacht. Het monument is uitgevoerd in Doornikse steen en versierd met de wapenschilden van de familieleden. Hier rust Margareta van der Banck, de echtgenote van Anselm. Anselms eigen lichaam ligt in Schotland begraven, maar zijn

hart werd overgebracht naar Brugge en vervolgens in het graf geplaatst. Andere familieleden vinden er eveneens hun laatste rustplaats.

Het Golgotha-altaarstuk toont scènes van de kruisiging op de Calvarieberg en hun symbolen. In de crypte staat een grafimitatie van het Heilig Graf van Christus, gerealiseerd in opdracht van Jan de la Coste, genaamd Adornes.

Ook de zes glasramen uit de tweede helft van de 16de eeuw sieren de kapel. Ze tonen echtparen uit de Adornesfamilie, elk met hun patroonheiligen en wapenschilden.

De architectuur, binnen en buiten, ademt symboliek en spiritualiteit. Ze weerspiegelt niet alleen de verbondenheid met Jeruzalem, maar ook het persoonlijke karakter van dit familiaal monument.

→ Interieur van de Jeruzalemkapel

De godshuizen

Naast de kapel maken ook de godshuizen deel uit van het Adornesdomein. De huizen werden in opdracht van Anselm Adornes gebouwd. Deze eenvoudige bakstenen huisjes, klaar in 1483, liggen in het verlengde van de kapel. Elk huisje telt één kamer met een deur, een venster en een haard. De huisjes werden bewoond door de 'vrouwkens van de Jheruzalem'. Zij baden dagelijks voor het zielenheil van de familie en hielpen in het huishouden in ruil voor onderdak. De inwoners werkten ook in de typische vierkante Renaissance tuintjes, zoals men op de kaart van Marcus Gerards kan zien.

In 1973 erkent men de godshuizen als beschermd monument. In 1986 volgt een restauratie waarbij de huisjes met elkaar worden verbonden. Ze deden jarenlang dienst als onderdeel van het Kantcentrum en later als museumruimte. In het voorjaar van 2025 werd een Renaissance tuintje aangelegd, in het najaar staan restauratiewerken gepland in de godshuizen.

Vlaamse Meesters op hun plek

Het Adornesdomein maakt deel uit van het project '**Vlaamse Meesters op hun plek**' van Toerisme Vlaanderen. Dit initiatief focust op kunstwerken die nog steeds op hun originele locatie te zien zijn. Want waar kom je beter tot de essentie van een kunstwerk dan op de plaats waar de kunstenaar moet gestaan hebben?

In de Jeruzalemkapel ontdek je het grafmonument van de familie Adornes, het Golgotha-altaarstuk, de zes glasramen uit de 16de eeuw en tenslotte twee schilderijen: een drieluik met de tronende Madonna en een drieluik met Christus aan het kruis. De kunstwerken en hun plek versterken elkaar. Je voelt het verhaal van de plek in elke penseelstreek.

Bezoek het Adornesdomein

Het Adornesdomein is open van maandag tot en met zaterdag, telkens van 10 tot 17 uur. In de zomermaanden blijft het domein op zaterdag open tot 18 uur. Op zondag is het domein gesloten.

Een ticket geeft toegang tot: het museum, de Jeruzalemkapel en de tentoonstellingsruimte waar vaak moderne kunst wordt getoond. In de Scottish Lounge staat een honesty bar klaar met koffie, frisdrank en gebak. Ook de tuin wordt tijdens de zomermaanden opengesteld.

<https://www.adornes.org/>

ADORNES
DOMEIN

Restauratiewerken

Vanaf 15 september 2025 zijn de godshuizen in restauratie. Tijdens de werken verhuist het museum tijdelijk naar de tentoonstellingsruimtes op het domein. De geplande heropening van de gerestaureerde godshuizen vindt plaats in het najaar van 2026. Dan opent er een nieuw, permanent museum in de huisjes.

→ Het Adornesdomein op de Marcus Gerards kaart in 1562

Gemeenteschool met directeurswoning

17

© Mathias Desmet

Zaterdag 14u-18u
& zondag 10u-13u en 14u-18u

Bezoek met gids,
geen reservatie nodig

Rijsselstraat 71

→ Luchtopname van de dorpskern van Sint-Michiels

De gemeenteschool met directeurswoning in de Rijselstraat is een ontwerp van Huib Hoste uit 1926.

Hoste ontwerpt in zijn carrière verschillende scholen. In een artikel uit 1933 heeft Hoste het over het belang van natuurlijk licht en lucht in klaslokalen. Hij wil af van wat hij omschrijft als 'gevangenis scholen': *'Het eerste kenmerk ervan was hun geslotenheid; zij waren als een soort eiland midden in dorp of stad. Niemand mocht zien wat er op dit eiland gebeurde; eenmaal het grondgebied ervan betreden waren de schoolkinderen als van de buitenwereld gescheiden. Het onderdeel der klasramen was met ondoorzichtbaar glas bezet; niets mocht immers de leerlingen verstrooiing bijbrengen. Nu is men, zelfs in ons land, tot ruimer inzichten gekomen; men is b.v. gaan inzien dat ingeslotenheid precies nadelig werkt op de kinderen; die vertelt hun inderdaad dat het buiten licht is en zonnig, dat zij zich moeten houden alsof er geen zon in*

de lucht hing, alsof er geen groen was aan de bomen; dat zij gevangen zijn. Men weet nu dat een speelplein niet met een muur doch met een hek van de straat moet afgescheiden zijn; zo spelen de kinderen onder het oog van al wie langs de straat voorbijgaat; zo krijgen de ouders te zien hoe hun kinderen behandeld worden op school. Men durft grote ramen aanwenden in de schoolgebouwen, al blijkt het dat nog vaak te zware stijlen en kozijnen het vrij toetreden van licht belemmeren.'

In de doorzonklasjes van de gemeenteschool in de Rijselstraat stroomt het licht overvloedig binnen langs grote zuidgerichte puien en de heldere gangen.

Naar aanleiding van een toekomstige renovatie werd in opdracht van de stad Brugge een kleurhistorisch onderzoek uitgevoerd in het exterieur en interieur van de school en bijhorende woning. Tijdens het kleurhistorisch

onderzoek zijn de opeenvolgende kleurlagen vrijgelegd om zo de geschiedenis van de verschillende kleurstellingen van het exterieur en interieur van de gemeenteschool en directeurswoning te achterhalen.

Volgens Hoste bevorderen functionele klaslokalen met grote glaspartijen aan beide zijden van de ruimte de ontwikkeling van de kinderen. Hij was bovendien van mening dat een school er nooit te vrij en te vrolijk kan uitzien: *‘alles moet ertoe helpen de kinderen in een blijde opene stemming te brengen. Zij moeten toch leren zich gedragen anders dan onder dwang, want er komt een ogenblik dat er geen onderwijzer meer zal zijn om hun te zeggen: doe nu dit, en nu dat. Van daar ook komt de veroordeling der schoolban-*

ken. Voor iedere leerling een tafel en een stoel; dit geeft hem een zeker gevoel van eigenwaarde: hij is niet meer nummer zoveel op de zoveelste rij; hij is iemand wiens waarde men erkent en wie op zijn tafel heer en meester is.’

Het interieur van de school is in 2018 onderzocht. De klaslokalen baden in het licht, zoals Hoste het wilde, via grote glaspuien met speelse kleinhoutverdeling. De vloeren waren uitgevoerd in abstracte patronen van keramische tegels in okergeel, beige, crème, bruinrood en zwart. De oorspronkelijke vloeren zijn in de klassen op de gelijkvloerse verdieping zijn niet bewaard gebleven.

Op een historische foto van het schooljaar 1955-'56, is op de wanden een smalle tegelfries te zien. Deze tegelfries, een groene majolicategel van 2,5 cm hoogte, is nog steeds aanwezig in de klaslokalen, de gangen en traphal, verborgen onder een verfpakket en glasvliesbehang. De lambrisering onder de tegelfries was aanvankelijk een in de massa gekleurde grijs-groene cementering. De wanden, plafonds en balken waren geschilderd in een beigegroene lijmvurf.

Tot viermaal toe zijn de klaslokalen, gangen en traphal voorzien van een nieuwe verflaag in grijs. De wanden kregen warme tinten. Rond het eind van de 20ste eeuw zijn de muren (fries, lambrisering en wanden) integraal gespoten in een gespikkelde beige synthetische verf. In een laatste schildercampagne van de klassen is een glasvliesbehang (type Tasso) aangebracht, geschilderd in lichte tinten.

Op de pui tussen de klassen en de gang is een compositie met donkergroen, groen en okergeel teruggevonden aan de zijde van de klassen en donkerrood, roodbruin en okergeel langs de gangzijde. De glaspuien in de buitengevels van de klaslokalen zijn vernieuwd. Daardoor is het originele kleurenschema uit 1926 niet bewaard gebleven. Naar alle waarschijnlijkheid is dit een herhaling van het kleurenpalet

© Matthias Desmet

→ De huidige kleurige aankleding van het schoolgebouw

op de binnenpui. Ook in de gevels van de gang is geen origineel schrijnwerk meer aanwezig. De trap is voorzien van een metalen balustrade die aanvankelijk metallic grijs geschilderd was met een blank gelakte beukenhouten handgreep. De trapstijlen en zijwanden van de trap waren, net als de lambriseringen in de gangen en klassen, uitgevoerd in een groengrijze cementering.

Het schoolgebouw is opgetrokken uit baksteen-metselwerk, afgewisseld met natuursteen-imiterend pleisterwerk. Deze 'pierre-simili' bezetting is een mengsel van witte cement en kalk, fijn gemalen natuursteen en kwarts-korrels waarbij de kleur bepaald wordt door het soort natuursteen dat toegevoegd is. Op de zuidgevel is het originele aspect van deze

pleister goed bewaard gebleven. Later is de pierre-simili gekaleid met een okerkleurige kalkverf die grotendeels uitgelopen is. Op alle gevels, met uitzondering van de zuidgevel, is de originele bezetting en de kaleilaag overschilderd met een synthetische verf. Het houten buitenschrijnwerk is volledig vernieuwd deels met enkele en deels met dubbele beglazing.

De directeurswoning is net als het schoolgebouw opgetrokken in baksteen met accenten in pierre-simili op de sokkel, luifel en een grote zone van de puntgevel. Alle bezetwerk en een deel van het baksteenmetselwerk is geschilderd in een lichtgrijze en witte synthetische verf.

De houten kozijnen en de voordeur van de directeurswoning zijn niet vervangen waardoor er kleurenonderzoek kan worden uitgevoerd. Op de raamkozijnen en de voordeur is als oudste verflaag een donkergroene olieverf aanwezig. De ramen zelf zijn vervangen waardoor niet kon worden vastgesteld of er aanvankelijk een tweekleurig of bichroom kleurenschema aanwezig was, zoals in veel projecten van Hoste uit die periode.

In het interieur van de directeurswoning heeft Hoste voornamelijk de planwerking bepaald en de afwerking grotendeels overgelaten aan de bewoners.

De meest intacte ruimte is de keuken. Net als in het schoolgebouw is hier een tegelvloer aanwezig in een abstract patroon van okergele, crème, bruinrode en zwarte keramische tegels. De wanden van de keuken waren in een groenblauwe lijmv verf geschilderd. Het kozijn van de keukendeur naar het sas toont, in tegenstelling tot de meeste deuren in de woning, de typische Hoste-detaillering. De deur zelf is vernieuwd maar deze van het toilet is bewaard en in oorsprong eveneens groen.

© Matthias Desmet

→ De directeurswoning aan de straatzijde heeft origineel schrijnwerk behouden

Hoste, Huib

In 1911 laat Hoste (°Sint-Michiels bij Brugge 1881), die architectuurstages loopt bij Charles De Wulf en Louis Cloquet (stationsgebouw Gent Sint-Pieters) in Sint-Michiels bij Brugge zijn eerste woning bouwen. Het Lindenhof, Canadastraat 5, is een traditioneel Landhuis. Bij het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog vlucht hij met zijn gezin van Brugge naar Nederland. Daar komt hij in aanraking met de bouwstijl van Berlage en de architectuur van De Stijl en de Amsterdamse School. Eens terug in het land wordt hij een voorvechter van de Nieuwe Zakelijkheid. Na de Eerste Wereldoorlog is er een woningtekort in de Westhoek. Hoste speelt in die wederopbouw een rol als architect en stedenbouwkundige. Hij past voor het eerst de principes van standaardisatie toe. Hoste verwerft in de jaren 1920 en 1930 internationale bekendheid. Hij werkt samen met architecten met wereldfaam zoals Le Corbusier en Braem. Op 16 november 1926 slaat echter het noodlot toe. Bij verbouwingswerken aan het Sint-Jozefinstituut in de Zilverstraat in Brugge stort een deel van het gebouw in. Vier arbeiders laten hierbij het leven. Hoste wordt samen met de aannemer veroordeeld voor onvrijwillige doodslag. Daardoor komt hij in de financiële problemen, opdrachten vallen weg en hij verliest zijn leerstoel aan het Hoger Instituut voor Sierkunsten Ter Kamerenbos in Brussel. Hij vecht de uitspraak aan en wordt in eer hersteld in 1936. Maar Brugge heeft hij dan achter zich gelaten. Hij gaat wonen in Het Withof in Hove bij Antwerpen, waar hij overlijdt in 1957.

Huib Hoste realiseerde in Vlaanderen en Brussel grote projecten, zoals de kerk van Zonnebeke, de woonwijk Kapelleveld in Sint-Lambrechts-Woluwe, het Zwarte Huis in Knokke en de wijk Klein-Rusland in Zelzate. Door lezingen over moderne architectuur en talrijke artikels in vakbladen probeerde hij zijn visie op architectuur te verspreiden. Zijn leuze zegt alles: 'Woon modern en zonnig'.

In en rond Brugge laat Huib Hoste tot vandaag sporen na. In 2024 kon tijdens Open Monumentenweekend de Sint-Jozefskliniek aan de Komvest worden bezocht, enkele jaren daarvoor was de woning Billiet met Diamantslijperij te bezoeken.

De rest van het interieur van de directeurswoning is zeer traditioneel gedetailleerd met geprofileerde deurkozijnen en afgewerkt met hout- en marmerimitaties. De binnenzijde van de voordeur en de gang waren geschilderd in een grijze marmerimitatie, de trap, leuning, plinten en sommige deuren waren voorzien van een houtimitatie. De meeste ruimtes waren steeds behangen. Het zijn de sporen van gebruik door verschillende bewoners, eerder dan typische Huib Hoste concepten.

Voor deze bijdrage is geput uit het onderzoek van 2018 van Ann Verdonck & Karin Gärtner van FENIKX bvba, in opdracht van Stad Brugge.

Meer weten?

HOSTE, H., *Nieuwe zakelijkheid en politiek, Opbouwen*, jg. 3, n° 7, juni 1933.

Kasteel Bloemenoord, voormalig Administratief Centrum Sint-Michiels

18

Rijsselstraat 98

© Mathias Desmet

Zaterdag 14u-18u
& zondag 10u-13u en 14u-18u

Bezoek met gids,
geen reservatie nodig

In het centrum van Sint-Michiels ligt het kasteel Bloemenoord, dat tot voor kort fungeerde als stedelijk administratief centrum. Dit imposante bouwwerk heeft geschiedenis die teruggaat tot de 18de eeuw. Het gebouw en zijn omgeving weerspiegelt de transformatie die Sint-Michiels in de laatste eeuw heeft doorgeemaakt en herinnert nog aan de Belle Epoque, een periode waarin de gegoede burgerij statige buitenverblijven op het nabije platteland liet bouwen.

Het domein vindt zijn oorsprong in de 18de eeuw als hofstede van Jacob Denys. Uit de kadastrale legger blijkt dat de Brugse aannemer Henri-Joseph Sion en zijn vrouw Petronella Vandenaabeele in 1847 eigenaar zijn van de percelen 385 (land), 386 (tuin), 387 (huis en plaats) en 388 (boomgaard). Als het gezin in de Brugse binnenstad komt wonen, maakt ene Clémence Van Daele deel uit van het huishouden. Wat haar rol of functie binnen het gezin is, is niet duidelijk. Op 24 augustus 1857 overlijdt Henri Sion. Zijn vrouw Petronella Vandenaabeele erft de site en zet deze naar haar hand. In de plaats van de vier gebouwen die er staan, komt er in 1858 op het perceel 387a een "hof en remise" en op perceel 387b een huis. Perceel 388b wordt ook een "hof". Juffrouw Clémence Van Daele trouwt in 1856 met Joannes Van Wint. Ze krijgen samen 3 kinderen, twee zonen en een dochter. In 1859 laat weduwe Sion-Vandenaabeele de percelen 387a en 387b samenvoegen tot een nieuw perceel: 387c. Hierop staan een huis, tuin en stalling.

Petronilla Vandenaabeele overlijdt in 1874. De familie heeft geen directe erfgenamen meer. Vermoedelijk wordt Victor Van Wint, de oudste zoon van Clémence Van Daele en Joannes Van Wint de erfgenaam, maar hij overlijdt al in 1878. De nieuwe eigenaar wordt zijn broer, Léon Van Wint. Hij laat aanpassingen uitvoeren aan de gebouwen. Zo wordt het huis opgesplitst in een koetshuis en stal (387d) en wordt er een kasteel (387e) en een broeikas (387f) gebouwd.

© Matthias Desmet

De tuin is een lusttuin (388c). In het kadaster wordt het omschreven als "partage et conversion d'un bâtiment en écurie et remise – nouvelle construction". Het huis wordt vanaf dan in het kadaster omschreven als kasteel.

In 1881 trouwt Léon Van Wint met Marie Carton. Het koppel verhuist ten laatste in 1889 naar Gent. Léon van Wint vestigt er zich als industrieel. Gent wordt op dat ogenblik ingrijpend stedenbouwkundig ontwikkeld, met architect Léon Morial en aannemer Albert Tertzweil als protagonisten. Kennelijk maakt dat indruk

op Van Wint, die in 1906 terugkeert naar Sint-Michiels. Als de familie omstreeks 1908 het kasteel laten bouwen, is de architect van dienst Léon Morial. Het is een typisch eclectisch ontwerp met neoclassicistische, neobarokke en neorenaissance elementen. De bepleisterde en geschilderde gevel wordt gekenmerkt door een leien mansardedak met dakvensters. Een opvallend detail aan de achterzijde is de smeedijzeren markies met bolle glazen wanden, die het gebouw een verfijnd karakter geeft.

Het interieur weerspiegelt de weelderige levensstijl van de oorspronkelijke bewoners. Bij binnenkomst valt de majestueuze bordes-trap op, met een gesculpteerde trappaal in de vorm van een ramskop, de versierde deuromlijstingen, spiegels en gedetailleerde deurklinken.

De aanpassingen en uitbreidingen van 1908 zijn een derde fase in de bouwgeschiedenis van

deze plek. Opmerkelijk is dat de traptoren met uitgewerkte drielichten en het verlengde van de gang pas nu duidelijk zichtbaar is op de kadasterplannen. Dit doet vragen rijzen over de datering van de traptoren. Er zijn namelijk wel funderingen aanwezig. Enkel muurarcheologisch onderzoek kan dit verder uitklaren.

Bewaarde foto's van 1910 en 1915 tonen een uitkijkplatform op de toren, een balustrade aan het dak waar de bibliotheek was en een sierlijke smeedijzeren versiering aan het afdak aan de achtergevel. Bouwelementen die niet meer te zien zijn op foto's vanaf de jaren '50.

Léon Van Wint overlijdt in 1918. Kasteel Bloemenoord blijft in handen van zijn weduwe Marie Carton. Het perceel aan de andere kant van de spoorweg, naderhand de Koning Albert I-laan die ook in handen van de familie Van Wint zijn, wordt een aangelegd privépark met een vijver.

→ Tegelfries in de grote salons links van de inkomhal

Een ijzeren weg dwars door het domein

De aanleg van de spoorweg Brugge-Torhout in 1847 zorgt voor een duidelijke splitsing van de gronden op het grondgebied Sint-Michiels. De verschillende percelen worden allemaal opgesplitst in een a en een b. De aanleg van de spoorweg is duidelijk zichtbaar op de oude topografische kaarten, zoals de Vandermaelen-kaart.

Het eerste en tweede Brugse station staan op het Zand. Aan het einde van de 19de eeuw besluit men om een nieuw station te bouwen net buiten het centrum. De onteigeningswerken starten in 1912-1913 maar door de Eerste Wereldoorlog worden de werken pas in 1933 gestart. De nieuwe locatie van het station heeft als gevolg dat een gedeelte van het spoorwegtracée niet meer nodig is. Het wordt omgevormd tot een nieuwe toegangsweg: de Koning Albert I-laan. De Koningin Astridlaan, die toen Zandstraat heette, wordt volgens het kadaster verbreed in 1939.

Duitse bezetters in het kasteel

Tijdens de Tweede Wereldoorlog neemt het Duitse leger bezit van het kasteel. Achter het kasteel staat het paviljoen 'Kamer van Retorika', oorspronkelijk een Duitse barak uit 1942. In 1965 werd deze verplaatst en heropgebouwd. Vermoedelijk gaat het om een TODD-type-barak, destijds gebruikt voor krijgsgevangenen in de Limburgse steenkoolmijnen.

Na de oorlog zoekt de gemeente Sint-Michiels toenadering tot de weduwe Van Wint om het kasteel te huren. In oktober 1944 wordt in opdracht van de gemeente en weduwe Van Wint een proces-verbaal van vaststelling opgemaakt van de toestand van de gebouwen en de aanwezige schade die door de bezetting is veroorzaakt. Uit het proces-verbaal kan er min of

meer een beeld gevormd worden van de indeling van het kasteel.

Net voor de verhuur aan de gemeente Sint-Michiels in 1944, wordt het perceel van de tuin opgesplitst. Het deel van de tuin rondom het kasteel blijft bij het gebouw, de rest van het terrein ten zuiden van het kasteel langs de Rijsselstraat, wordt verkaveld. Een kleine strook aan de Koningin Astridlaan (387p, ter hoogte van de huidige parking) blijft nog in handen van de familie Van Wint-Carton.

foto Stadsarchief Brugge

→ Kasteel Bloemenoord, eigendom van M. Van Wint, met het uitzichtpunt op de toren

Op 12 mei 1945 besluit de gemeenteraad van Sint-Michiels om het "Kasteel Van Wint" te *pachten* met een optie tot aankoop. De gemeente Sint-Michiels verbindt zich er ook toe om een weg aan te leggen van aan de Rijselstraat tot aan de autosnelweg. Deze weg moeten laatste aangelegd zijn op 31 december 1946 of voor het moment dat de gemeente het kasteel aankoopt.

De familie Van Wint engageert zich om de herstellingen te laten uitvoeren ten gevolge van de bezetting door de Duitsers tijdens WO II.

Op 21 juni 1947 wordt de aankoop van het kasteel goedgekeurd in de gemeenteraad voor de som van 1 250 000 frank. De akte wordt verleden op 11 juli 1947.

De gemeente laat de wapenschilden van de families die het laatste de "Heerlijkheid Tillegem" in hun bezit hadden aanbrengen in de feestzaal, zoals de wapenschilden van de laatste eigenaars van het kasteel (de familie Raemdonck van Megrode en de adellijke familie de Preudhomme d'Hailly de Nieuport waarmee Agnes Van Wint getrouwd was). De heren van

Tillegem waren volgens een brief van de rijksarchivaris: de familie de Baenst (1523-1549), de familie van Poeke (1549-1572), de familie de Mataça (1573-1664), de familie de Damhouder (1664-1667), de familie de Schietere (1667-1730) en tot slot de familie le Bailly (1730-1796). Deze wapenschilden zijn nog steeds aanwezig in de indrukwekkende feestzaal op de gelijkvloerse verdieping, waar tot voor kort een filiaal van de Openbare Bibliotheek te vinden was.

In 1955 wordt het stuk straat op het kruispunt van de Koning Albert I-laan en de Koningin

Astridlaan verkocht aan de gemeente. Op dat moment worden de bestaande bijgebouwen gesloopt en worden de percelen 387n, o en p samengevoegd tot een gemeenteplein (387t). Het gemeentehuis krijgt het kadastraal nummer 387s. Een jaar later wordt het gemeenteplein heringericht en opgesplitst in drie percelen: 387 v, w en x. Het gemeentehuis krijgt het kadastraal nummer 387u.

In maart 1967 keurt de gemeenteraad de plannen voor de aanpassings- en verbeteringswerken goed. De kosten worden geraamd op 2 076 917 fr. In september worden ze toegewezen aan aannemer A. Himpe uit Sint-Michiels. De werken zelf starten pas op 16 januari 1968. Op deze plannen verschijnt onder andere de nieuwe conciërgewoning, die pas in 1981 effectief in het kadaster verschijnt. In de loop van 1968-1970 gebeuren er nog kleinere inrichtingswerken zoals het plaatsen van zonnepanelen en het herinrichten van het kabinet van de burgemeester, maar geen structurele aanpassingen.

In 1978 gebeuren er herstellingswerken aan de daken en de goten, de eerste ingrepen van de nieuwe eigenaar, Stad Brugge. De centrale verwarming wordt aangepast in 1981. Het plafond in de bibliotheek is gerestaureerd in 2000 en de dakconstructie is vernieuwd in 2009.

Geleidelijk zijn er stadsdiensten in het gebouw betrokken, om er een voor een opnieuw uit te trekken. Als laatste is er nog een filiaal van het Huis van de Bruggeling actief in 2025. Als dit kantoor de deuren sluit, is het Kasteel Bloemenoord klaar voor een volgend hoofdstuk in de geschiedenis.

Deze tekst is grotendeels gebaseerd op de geïntegreerde oefening van de opleiding Postgraduaat Renovatietechnieken en Monumentenzorg 2017-2019 van Howest, campus Brugge.

Stationsgebouw

19

Zaterdag 14u-18u & zondag
10u-13u en 14u-18u

Vrij bezoek en bezoek met
gids, geen reservatie nodig

Stationsplein 4-5

De 20ste-eeuwse stadspoort van Brugge

Het is vele Bruggelingen bekend dat het huidige gebouw aan het Stationsplein eigenlijk het derde Brugse (hoofd)station is. Na de plechtige inhuldiging van de spoorlijn Gent-Brugge op 12 augustus 1838 raakte het eerste station op 't Zand pas afgewerkt in 1844. Door de spoorlijn door de historische stad te trekken en daar een halte te voorzien, hoopte men op een grote economische heropleving van het centrum. Dit station was een neoclassicistisch ontwerp van de Brusselse architect Auguste Payen (1801-1877). Al snel blijkt het veel te klein en al in 1879 wordt gestart met de bouw van een veel imposanter, neogotisch treinstation van de hand van Joseph Schadde (1818-1894).

Het eerste station wordt daarbij ontmanteld en heropgebouwd in Ronse, waar het nog steeds in gebruik is. De bouw van het tweede station loopt uit tot in 1886, maar ook dit is geen lang leven beschoren.

Vanaf 1899 worden plannen gemaakt voor een spoorwegcomplex buiten de stadsmuren. Door het toenemende treinverkeer wordt de druk op de binnenstad immers onhoudbaar en raakt West-Brugge meer en meer afgesneden. De eerste, voorbereidende werken starten in 1909 met het ophogen van de bestaande spoorlijn Oostende-Brussel, maar vallen tijdens en na de Eerste Wereldoorlog stil tot de jaren 1930. In juni 1937 werden twee tunnels gebouwd in de intussen gerealiseerde, verhoogde spoorwegberm: dit zullen later de reizigers- en

© Matthias Desmet

→ De grote lokettenzaal met de muurschilderingen van René Depauw

goederentunnel worden. Voor het nieuwe spoorwegstation wordt in datzelfde jaar een architectuurwedstrijd uitgeschreven die gewonnen wordt door de Brusselse architecten Josse en Maurice Van Kriekinghe. Het veelzijdige oeuvre van Josse Van Kriekinghe (1877-1963) evolueert van art nouveau tot modernisme. Hij studeerde aan de Mechelse en Antwerpse academie en associeerde zich in 1930 met zijn zoon Maurice (1908-1969). Zij kiezen voor een ontwerp in 'modern classicisme', geïnspireerd door de nieuwe zakelijkheid. De statige en sobere bouwstijl moet macht, orde, stabiliteit en grootsheid uitstralen.

Oorspronkelijk had het gebouw, dat officieel geopend werd op 5 augustus 1939, naast een hoofd vleugel ook een zijvleugel langs de zuidoostelijke zijde van het plein. Deze secundaire vleugel was origineel geconcipieerd voor een aantal dienstfuncties (een ruimte voor de telegraaf, een ruimte voor de dragers,...) en met een 'verkoopgaanderij' en een watertoren annex horlogetoren op de kop naar de stad toe. Deze vleugel werd uiteindelijk ingekort en vereenvoudigd en is intussen reeds geruime tijd gesloopt om plaats te maken voor de nieuwe ontwikkelingen daar.

De bouw van het station werd uitgevoerd door de gebroeders Goetinck uit Brugge, het schrijnwerk werd gemaakt door de S.A. Chamebel uit Vilvoorde. Ingenieur G. Boxstael was verantwoordelijk voor de betonstudies. De voorgevel wordt gekenmerkt door een zeer monumentale en symmetrische opbouw. De typische gele baksteen met opmerkelijk metselverband was afkomstig van de 'briketerie' of steenbakkerij Florizoone uit Nieuwpoort. De gevels worden geritmeerd door hoge verticale vensterpartijen met fijn stalen schrijnwerk en brede arduinen omlijstingen. Het hoge en vooruitgeschoven centrale volume met hoofdinkom en lokettenzaal wordt extra geaccentueerd.

"Les façades sont larges, simples, bien rythmées, coupées d'entrées pratiques et larges, de baies généreuses. Un excellent appareillage de briques rugueuses de nuance ocrée et de petit granit accuse la fermeté harmonieuse des proportions." (tijdschrift Bâtir, april 1939).

foto Stadsarchief Brugge

→ Zicht op Spoor 0 met seinhuis in 1936

© Matthias Desmet

→ Zicht op Spoor 0 met seinhuis in 2025

→ Eerste pagina van het artikel over het nieuwe station van Brugge uit tijdschrift Bâtir, april 1939

Bij het betreden van de lokettenzaal (salle des pas perdus) wordt de reiziger overweldigd door de wandschildering 'Myn Landekyn ter Eere' van de Brugse kunstenaar René De Pauw (1887-1946), die er meer dan een jaar aan werkte. Het is een moraliserende ode aan ons land met tal van historische en culturele details om de reiziger te inspireren en het toerisme te promoten. Op de wand tegenover de inkom herkennen we de volledig kuststrook van De Panne tot Knokke. Dit deel van de schildering werd aangebracht op 56 panelen van samen 90m² die op de wand bevestigd werden. De woonkernen zijn in het goud weergegeven en Brugge, als middelpunt, werd op een afzonderlijk houten paneel geschilderd. Rechts onderaan heeft de schilder zichzelf afgebeeld en de titel van het werk weergegeven op een schildersezel. Bij de overige wanden werd rechtstreeks op de muur geschilderd. Boven de origineel bewaarde loketten staan onder

meer de Eiffeltoren, een aantal strijders van de Guldensporenslag en (links) de Waalse industrie en steenkoolmijnen. Aan de overzijde tot slot zien we Brussel, de Gentse torens, Has-selt en de Limburgse mijnwerkers.

Rechts van de lokettenzaal lagen een 'wacht-zaal eerste en tweede klasse' en een 'wacht-zaal derde klasse', die beide verbonden waren met het restaurant. Het meest zuidwestelijke deel van de gelijkvloerse verdieping werd ingenomen door het postkantoor. Tussen de loketten en de onderdoorgang naar de sporen was een ruime bagagedepot voorzien waar fietsen gestald werden maar ook bagage gewogen werd en via een lift naar de ondergrondse verbindingsgangen gebracht. Op de eerste verdieping waren tal van dienstruimtes ingericht: kamers om te rusten, ruimtes voor de werklieden en wachters, een kleine verpleegzaal, een dokterskabinet en kantoren voor sectie-oversten, klerken, inspecteurs en tekenaars. In het meest noordwestelijk deel van de eerste verdieping was zelfs een volwaardige woning met vier slaapkamers ingericht voor de stationschef.

Aan het doorgaans voor het publiek ontoegankelijke perron 0 valt het originele seinhuis op. Met zijn afgeronde hoeken, luifel en ronde ramen is het architecturaal wat minder streng en sluit het aan bij de zogenaamde modernistische pakketbootstijl. Historische foto's tonen dat de muurdammen tussen de ramen van zowel de kantoren aan dit perron als het seinhuis bekleed waren met tegels en dat de muur die beide verbindt, er ooit architecturaal één geheel mee vormde.

Op de bovenste verdieping van het seinhuis zijn – zeer uitzonderlijk – drie generaties seininstallaties bewaard gebleven: het oorspronkelijke elektromagnetische systeem van 1939 van ACEC (Ateliers de Constructions Electriques de Charleroi), een 'All Relais' systeem uit de jaren 1960 en tot slot een computergestuurd oproepsysteem uit de jaren 1990. Vandaag

wordt alles aangestuurd vanuit het nieuwe seinhuis aan de andere zijde van het perron. Van het oudste systeem dateren de groengelakte, metalen bedieningstafels met glazen deksels en het optisch controlebord met elektrisch grondplan van alle treinsporen, seinen en wissels. Het 'All Relais'-systeem bestaat uit een controlebord en bedieningstafel aan de rechterzijde. De relais zijn zichtbaar aan de achterzijde van de schakelkasten. De meest recente modernisering hier was een aanvullend computersysteem met kathodische schermen en processoren. Hiervan is enkel nog de tafel aanwezig waarin de schermen zich bevonden en het omroepsysteem met eigen optisch bord.

Het stationscomplex werd in 2012 beschermd als monument omwille van zijn historische, architectuurhistorische, artistieke, industrieel-archeologische en sociaal-culturele waarde. Recent werden de daken hersteld en op heden worden de wandschilderingen fasegewijs gerestaureerd. Als volgende stap naar de toekomst zoekt de NMBS naar partners om een groot deel van het gebouw een nieuwe invulling te geven.

© Matthias Desmet

→ Het oude seinhuis met verschillende mechanische en elektronische systemen

→ Het oude seinhuis

Heroriëntatie en renovatie

Doorheen de jaren onderging het stationsgebouw van Brugge kleine en grote renovaties. In 2004 werd gestart met de uitbreiding van het station kant Sint-Michiels. Er kwam een volwaardige stationshal, een brede onderdoorgang, een ondergrondse parking, concessieruimtes en kantoren. De perrons werden verhoogd en vernieuwd en autonoom toegankelijk gemaakt voor minder mobiele reizigers. De Zuidvleugel kreeg in 2014 een flinke verbouwing in functie van de huisvesting van de spoorwegpolitie.

Ondertussen is het historische gedeelte van het Brugse stationsgebouw bijna 90 jaar oud. NMBS besloot om in 2024 het gebouw te renoveren en te restaureren. Er werd een studiebureau aangesteld om te bekijken hoe het gebouw binnenin kan gemoderniseerd worden, rekening houdend met de erfgoedwaarde van het stationsgebouw.

De volledige restauratie van het stationsgebouw zal in verschillende fases verlopen en dient te voldoen aan een duurzame instandhouding van het station als monument en poort naar de stad Brugge. Alle publieke zones - zoals de stationshal met muurschilderingen, de verbindingshal en het deel van de onderdoorgang met toegangsdeuren tot het station - worden door het studiebureau nagekeken. Ook de restauratie van de historische muurschilderingen en het dak zijn hierin opgenomen en maken integraal deel uit van de restauratiestudie.

De 'look and feel' van het historische stationsgebouw is uiterst belangrijk: kleuren, verlichting en vormgeving van de historische elementen. Dit alles in een modern/ energiezuinig jasje gebruikmakend van energiezuinige technieken, klaar voor de toekomst.

Godshuizen Elisabeth Zorghe, Paruitte en de Schippers

20

Zaterdag 14u-18u
& zondag 10u-13u en 14u-18u

Vrij bezoek,
geen reservatie nodig

Stijn Streuvelsstraat 3-49

Situering van het project

De godshuizen in de Stijn Streuvelsstraat dateren van ca. 1923. De oorspronkelijke godshuizen van de stichting door Elisabeth Zorghe in 1631 werden opgericht nabij de Carmersbrug. Ze worden afgebroken in 1923 voor uitbreidingswerken aan de brouwerij Aigle Belgica. Ter compensatie worden nieuwe godshuizen gebouwd in de Stijn Streuvelsstraat even verderop. Het is huisvesting voor ongehuwde vrouwen van vijftig jaar of ouder, van goede naam en faam, en niet verdacht van ketterij. Doorheen de tijd werd de doelgroep aangepast aan de maatschappelijke noden, telkens met een sociale inslag. Na de restauratie zullen de godshuizen hun woonfunctie voor een sociale doelgroep behouden.

In hun huidige toestand voldoen de woningen niet meer aan de van toepassing zijnde normen, zoals de Codex Wonen. Zowel thermisch, sanitair als bouwkundig zijn ze gedateerd en ruim onvoldoende. Bij de restauratie zal, naast het erfgoedkundig gedeelte, de woonkwaliteit sterk opgeschroefd worden om uiteindelijk in overeenstemming te worden gebracht met de Codex. Hierbij wordt onder andere hernieuwbare energie geïntroduceerd.

Uitvoeringstermijn

De werken zijn opgestart in mei 2025. Ze zullen een uitvoeringstermijn kennen van 1,5 jaar om te eindigen omstreeks half 2026.

Maatschappelijke meerwaarde

De godshuizen werden tot op heden voornamelijk aangeboden aan een behoeftige, oudere doelgroep met een diverse achtergronden. Door de woningen te renoveren en restaureren kan Mintus verder een toegankelijk en betaalbaar woningaanbod in de Brugse binnenstad aanbieden.

Het verder aanbieden van woonaccommodatie in erfgoedkundige context voorkomt dat het erfgoed een vervreemde functie zou krijgen. Het behoudt hierbij niet alleen zijn intrinsieke functie maar hiermee ook zijn waarde.

De godshuizen hebben sinds de laatste decenia een belangrijke toeristische rol toebedeeld gekregen en zijn een trekpleister geworden. Ook hierin speelt de restauratie een belangrijke rol. Het samenspel tussen erfgoed en wonen wordt op deze manier zeer visueel en tastbaar in de maatschappij.

Voorbeeldfunctie van het project

Het samengaan van de woonfunctie in het erfgoed is een speerpunt in dit project. Het zal aantonen dat wonen binnen een erfgoedcontext op een duurzame en ecologisch verantwoorde manier mogelijk is.

Daarnaast vormt het huwelijk tussen erfgoed en innovatieve technische uitrustingen en bouwtechnieken een rode draad in dit project.

Naast de woningen, zal ook de tuin onder de loep genomen worden. Op heden is dit een mooie kijktuin, deze bewerkstelligt echter weinig interactie met of participatie van de bewoners. Bedoeling is hier terug te keren naar de vroegere functionaliteiten van de tuin, met respect voor de bestaande tuinstructuren. Hierdoor kan de tuin opnieuw een deel van het leven op de site opnemen.

Door zijn grote toeristische rol krijgt het godshuizencomplex een internationaal publiek over de vloer. Hierdoor krijgt het project een grote blootstelling aan een breed publiek. Zo kan het een toonbeeld worden van de samenhang tussen erfgoed en wonen enerzijds, en erfgoed en technologie anderzijds.

Innovatie binnen de onroerend erfgoedzorg

In een eerder proeftuinproject werd de energie-optimalisatie onderzocht in historische woon-erven. Hierbij werd ecologie en duurzaamheid voorop gesteld. Aansluitend op de ervaring die werd opgedaan in dit proeftuinproject, worden in dit project de aldaar onderzochte resultaten en technieken verder ontwikkeld, geëvalueerd en verder uitgerold. Zo worden innovatieve technieken en bouwprocessen zoals geothermie, warmtepompen, innovatieve iso-

latietechnieken en dergelijke toegepast binnen een erfgoedcontext.

Samen met de architect en het studie bureau wordt verder gewerkt aan een optimale en vooral betaalbare toepassing van deze technieken. De herhaling van dergelijke projecten moet op termijn zorgen voor een opschaling van de hele keten rond deze technieken. Dit opschalen draagt bij tot toegankelijke technologische ontwikkelingen en producten binnen de markt.

→ De oude rij huizen van de stichting Elisabeth Zorghe, voor ze werden afgebroken in 1923.

Concept en visie

Mintus, en voorafgaand het OCMW van Brugge, zetten sinds hun oprichting in op het aanbod en ontwikkeling van betaalbare huisvesting voor die doelgroepen die om diverse redenen niet terecht kunnen binnen de klassieke sociale huisvesting.

Door de aanwezigheid van verschillende sociale en begeleidende diensten binnen eigen gedingen houdt de Zorgvereniging een vinger aan de pols. Hierdoor kan ingespeeld worden op noden en wensen die signaleerd worden vanuit het werkveld.

Kwaliteit van de uitvoering

Het onderhoud en restaureren van het patrimonium maakt gedurende het hele bestaan van zowel OCMW als Mintus een essentieel onderdeel uit van de werking.

Naar aanleiding van de huidige restauratie werd eerder een beheersplan opgesteld en goedgekeurd. De werken worden binnen dit kader uitgevoerd. Aansluitend wordt het duurzame en ecologische karakter van de restauratie bewaakt door de externe architect, studiebureau Sweco en KU Leuven enerzijds, en de interne diensten betrokken bij dit project anderzijds.

Duurzaam karakter

Alle toegepaste bouwmaterialen en -technieken worden getoetst aan hun duurzaamheid. Dit gaat over de impact op het milieu en mens bij gebruik van de materialen in de gebruiksfase van het gebouw. Maar minstens evenzeer moet de impact bij de productie en het transport van deze materialen in rekening genomen worden.

Het aanbieden van betaalbaar wonen in de binnenstad draagt hier bij aan een duurzame ontwikkeling van steden, zonder hierbij kostbare open ruimte aan te snijden. Daarnaast zorgt wonen in stedelijke kernen voor een betere benutting van gemeenschappelijke voorzieningen zoals openbaar vervoer, collectieve warmtenetten, sociale voorzieningen, ...

foto Musea Brugge

→ Stichters Elisabeth Zorghe op haar sterfbed, anoniem, 17de eeuw

Enkele partners aan het woord

Architectenbureau Compagnie Costume

De architectuuropdracht bestaat erin een Ingrijpend Energetische Renovatie (IER) door te voeren voor de 15 godshuizen binnen de context van het bouwkundig erfgoed.

Alle geveldelen worden grondig gerenoveerd en gerestaureerd naar het bestaande uitzicht. De huidige volumetrie en waardevolle beeldwaarde blijven behouden.

De interieurs vertonen geen waardevolle elementen en hebben dusdanig geen erfgoedwaarde. Een screening van de gebouwen leert dat ze nauwelijks geïsoleerd of winddicht zijn en als warmtebron wordt gebruik gemaakt van individuele gaskachels opgesteld per ruimte. Hierdoor voldoen ze niet aan de hedendaagse en toekomstgerichte fossielvrije energetisch-ecologische standaard. Een grondige totaalrenovatie dringt zich bijgevolg op, waarbij de isolatie van de buitenschil (vloeren, buitenwanden en daken) in combinatie met een duurzame verwarmingsoplossing moet leiden tot een vooruitstrevend energetisch-ecologisch project met een E-peil <E60

De ecologische meerwaarde van deze toepassing binnen de complexe erfgoedcontext, wordt ook doorgetrokken in de integrale benadering van het waterbeleid. Binnen de zeer beperkte oppervlakte van de binnentuinen wordt regenwater gerecupereerd per woning en gebufferd in wadi's.

Studiebureau Sweco

We hebben ervoor gekozen om af te stappen van individuele warmte-opwekking per woning. De aardgas-aansluitingen worden verwijderd en er komt een lokaal warmtenet in de plaats. In een technische ruimte centraal op de site zal warmte opgewekt worden door een combinatie van geothermische en aerothermische warmtepompen.

Een modelgebaseerde voorspellende regeling laat toe om op elk moment automatisch te kiezen voor de warmtebron met het hoogste rendement.

Hybride zonnepanelen die zowel warm water als stroom produceren, worden gebruikt om de bodem – acht grondboringen tot 125 m diepte – 's zomers te regenereren. Het warmtenet en de residentiële technieken worden maximaal op de (niet-bewoonbare) zolders geplaatst zodat op het gelijkvloers zoveel mogelijk netto vloeroppervlakte overblijft voor de bewoners.

KU Leuven

De hybride collectieve oplossing voor gebouwverwarming en -koeling, volledig op basis van hernieuwbare energie, vraagt een slimme systeemintegratie, zowel in ontwerp- als in operationele fase. Vanuit een co-creatieproces (met bouwheer Mintus Brugge, studiebureau Sweco, kenniscentrum KU Leuven, MPC bedrijf Builtwins, architectenbureau Compagnie Costume en warmtepompfabrikant Daikin), opgezet binnen het Europese project SEEDS, werden niet alleen de inzichten maar ook de onzekerheden gedeeld om samen tot een duurzame, robuuste en kosteneffectieve oplossing te komen. In dit kader werden door KU Leuven heel wat concepten,

geïnspireerd door het andere reeds gerenoveerde beluikje De Schipjes, dynamisch gesimuleerd met een optimale regelaar als systeemintegrator. Zo kon de flexibiliteit, inherent aanwezig in het systeem, optimaal worden ingezet en een betere schatting worden gemaakt van de dimensionering die echt nodig is of de installatie meer future-proof maakt. Deze optimale regeling zal in het werkelijke systeem vertaald worden in een MPC (modelgebaseerde voor-spellende regelaar) die het systeemgedrag kent via modellen, een technologie die door Prof. Lieve Helsens van KU Leuven op de kaart werd gezet voor systemen in gebouwen en die door Builtwins in de markt is gezet.

Landschapsarchitect Artisjok

Een kwalitatieve omgevingsarchitectuur mag verfrissend of net historisch getrouw zijn, maar dient daarnaast ook een

antwoord te geven op comfortseisen, toegankelijkheid en beheersbaarheid.

Op vandaag wordt uit de tuin veel groen-afval afgevoerd. Om de onderhoudszorg te reduceren wordt het concept “gazon” in vraag gesteld. Het vervangen ervan door een vegetatie met een grotere “low/(k)now-maintenance factor” leidt tot een grotere biodiversiteit, een betere ecologische uitgangssituatie en een visueel aantrekkelijker resultaat.

De paden volgen het originele grid, aan te leggen in een authentieke materialisatie van mozaïekkeien. De afrondingen en uitbuikingen van de paden brengen een eigentijdse gelaagdheid aan. Een degradé van cementvoegen naar open grasvoegen zorgt voor een “verteerbaar” compromis van een comfortabele breedte vs. de fijnmazige schaal van de omliggende architectuur.

SEEDS

mintus
zorg met een plus

Europacollege, voormalig Jezuïetenklooster

21

© Mathias Desmet

Zondag 10u-18u

Enkel bezoek met gids,
geen reservatie nodig

Verversdijk 16

De site van het Europacollege tussen de Verversdijk en Boomgaardstraat werd bewoond vanaf de tweede helft van de 13de eeuw. Archeologen vonden er onder meer de resten van verscheidene ateliers van blauw- en roodververs: stookplaatsen, sporen van turf, vierkante bakken, ronde kuipen en zelfs sporen van planten zoals meekrap en wouw die gebruikt werden bij het verven.

Voor de Sociëteit van Jezus of jezuïeten waren bepalend voor de verdere geschiedenis van deze plek. In 1570 komen twee jezuïeten naar Brugge waar ze van Rome toelating krijgen om een college op te richten. Tussen 1596 en 1638 slagen ze er in een veertigtal huizen te kopen in het bouwblok Sint-Maartensplein, Boomgaardstraat, Kandelaarstraat, Verversdijk en Hoornstraat. Het betreft zowel grote als kleine huizen, waarvan verschillende nog in hout waren opgetrokken.

De jezuïeten hebben ambitieuze bouwplannen. Als eerste wordt de zogenaamde 'Sodaliteit' gebouwd tussen 1607 en 1608 door metselaar Jacques Huyssens, steenhouwer Lauwerens Pieters, timmerman Robert Blomme, leidekker Jan De Brouwer en de schrijnwerkers Steven en Toussain de Meestere. Opvallend zijn de drie tudorboogdeuren en het gebruik van zandsteen voor de plint, de negblokken rondom de ramen en de kruismonelen. De gelijkvloerse verdieping was oorspronkelijk ingedeeld in vijf klassen die door grote centrale openingen met elkaar verbonden waren. Elke klas was rechtstreeks bereikbaar door een buitendeur in de westgevel van het gebouw. De eerste verdieping, de Sodaliteitsruimte, was één grote ruimte, 6,40 meter hoog onder het moeder- en kinderbalkenplafond. Deze vleugel werd gerestaureerd in de periode 2010-2012. Daarbij werden onder meer dakkapellen en een nieuw trappenhuis in een hedendaagse vormgeving toegevoegd. Het trappenhuis kwam tegen de noordgevel. Doordat het gebouw tijdens de late 18de of vroege 19de eeuw hier met een travee werd ingekort, was deze gevel immers

© Matthias Desmet

niet meer origineel. De nieuwe aanbouw moest ook zo smal mogelijk zijn zodat hulpdiensten nog op de site kunnen. Het volume is maximaal beglaasd, om het visueel zo licht mogelijk te maken en een zo groot mogelijk architecturaal contrast te krijgen.

Na het Sodaliteitsgebouw werd onder leiding van Pieter Huyssens in 1619 gestart met de bouw van een grote kerk (de huidige Sint-Walburgakerk), die pas in 1642 voltooid werd. Het tweede oudste gebouw op de huidige site van het Europacollege situeert zich aan de Verversdijk. In 1699 geven de jezuïeten de opdracht voor de bouw van een nieuwe kloostervleugel met verblijf voor de paters en infirmerie. De vleugel is mogelijk ontworpen door jezuïetenbroeder Willem Lambrichts en de werken zijn

uitgevoerd onder leiding van meester-metseelaar Zegher Acket, die in 1684 en 1700 deken is van het ambacht. De zijgevels en achtergevel vertonen alle kenmerken van de barokstijl met gebruik van baksteen verfraaid met witte natuursteen voor de horizontale banden, de negblokken rondom de vensteropeningen en de intussen verdwenen kruismonelen. De gevel aan de Verversdijk werd later, in 1865, door stadsarchitect Rudd bepleisterd en voorzien van sierankers.

In 1773 werd de jezuïetenorde door keizerin Maria Theresia afgeschaft en op 20 september van datzelfde jaar werd de Brugse vestiging gesloten en gedeeltelijk openbaar verkocht. Het complex krijgt verschillende functies. In 1832 volgen verschillende verbouwingen met het oog op de herbestemming als Atheneum, in 1852 neemt de Rijksmiddleschool de ge-

bouwen aan de Boomgaardstraat in. De werken worden telkens begeleid door toenmalig stadsarchitect Jean-Brunon Rudd (1792-1870). Hij is verantwoordelijk voor de bouw van de toegangspoort aan de Verversdijk (1851), die vroeger toegang gaf tot een koer en de woning van de prefect. Boven de poortingang zien we een houten reliëf in het boogveld met opschrift SPQB en het stadswapen tussen een Brugse beer en een Vlaamse leeuw. Aan de Kandelarsstraat wordt een intussen verdwenen klasvleugel gebouwd (1851-1852) en iets verder aan diezelfde straat een portierswoning en een toegangspoort opgetrokken (1851). Aan de Boomgaardstraat bouwt Rudd een nieuwe vleugel (1865) met onder meer studiezaal haaks op het Sodaliteitsgebouw en in een vormgeving die daar bij aansluit. Ook de overdekte gaanderij tegen de muur aan straatzijde is van zijn hand.

Zeer opmerkelijk is de toegangspoort aan de Boomgaardstraat, die dateert uit het begin van de 17de eeuw en gedeeltelijk afkomstig is van het huis "Onze-Lieve-Vrouw van Monserrat" aan de Mallebergplaats. De renaissancistische portiektravee werd in 1876 in de gevel geïncorporeerd door architect Louis Delacenserie en verfraaid met beeldhouwwerk van Hendrik Pickery. Delacenserie volgde Jean-Brunon Rudd op als stadsarchitect na diens overlijden in 1870. Bovenaan de poort herkennen we centraal het wapen van België, links en rechts putti met een boek en aardbol en een bekroonde Minerva, godin van de wijsheid.

In 1990 verlaat de Rijksmidschool het complex. Vijf jaar later wordt het Europacollege de nieuwe eigenaar van de verwaarloosde site. In een eerste fase wordt de kloostervleugel aan de Verversdijk gerestaureerd in combinatie met een ambitieuze nieuwbouw onder leiding van het Bouwteam Architectenbureau Vanasche, Architectenbureau Michel Van Langenhove en Xaveer De Geyter architecten bvba.

Op ongeveer dezelfde plaats als de gesloopte schoolvleugel aan de Kandelaarsstraat en de voormalige prefectenwoning aan de inkompoort ontwierp Xaveer De Geyter architecten twee nieuwe volumes: een L-vormig volume aan de Kandelaarsstraat met een gelijkvloerse fietsenstalling en drie verdiepingen klaslokalen en een volume met twee auditoria aan de overzijde. Ze omarmen het binnenplein en herdefiniëren de besloten buitenruimtes. Door ze volledig los te zetten van het bestaande monument en poortgebouw ontstaat er een spanning en sterk contrast. Het bovenste deel van een van de auditoria zweeft tot boven de poort om een glimp te kunnen opvangen van de rei en zich subtiel te tonen aan de passanten.

Voor het Europacollege, dat een expliciet internationaal en multicultureel karakter heeft, ontwierp De Geyter een uitgesproken uniform gevelsysteem waarbij een regelmatig grid van geprefabriceerde betonnen elementen over de

grotendeels beglaasde gevels heen loopt. Dit brengt rust en eenheid op een complexe site en zorgt voor een neutrale omkadering waarbij de focus nog steeds op de historische architectuur komt te liggen. De lichte kleur zoekt aansluiting bij de bepleisterde gevels en witstenen speklagen en negblokken van de bestaande gebouwen. Binnen ontstaat een gefilterde en egale achtergrond en lichtinval voor de geconcentreerde studenten en professoren. Gelmelleerde houten balken dragen het boogvormig, zinken dak. Deze gebouwen worden officieel geopend op 31 augustus 2007. Met de restauratie van de Sodaliteitsvleugel in de tweede fase onder leiding van architect Benoît Delaey werd de volledige site herbestemd en voltooid in 2012.

© Matthias Desmet

Gebouw van de Mariacongregatie, voormalige bibliotheek Lode Zielens

22

© Mathias Desmet

Zaterdag 14u-18u & zondag
10u-13u en 14u-18u

Vrij bezoek en bezoek met
gids, geen reservatie nodig

Westmeers 33-35

→ Zicht op de benedenverdieping, in gebruik als bibliotheekfiliaal Lode Zielens tot 2023

→ Bovenverdieping van de Mariacongregatie

'De Germana', gelegen aan de Westmeers 33-35, is een monumentaal neogotisch gebouw dat in 1881 werd gebouwd als congregatie- en patronaatsgebouw. Sinds 1973 is het vooral gekend als openbare bibliotheek Lode Zielens. Door zijn indrukwekkende gevelbreedte en hoogte valt het rijke neogotische gebouw op tussen de lagere arbeiderswoningen van de Westmeers.

De congregatie de Germana was oorspronkelijke gevestigd op de hoek van de Oostmeers en de Zonnekemeers waar in 1953 de verpleegsterschool zou worden ingericht. Hier had priester Capron in 1837 een avondschool geopend waar 15- tot 17-jarige jongens na hun dagtaak Frans, Vlaams, rekenen, aardrijkskunde, muziek en tekenen werd onderwezen. Vier jaar later in 1841 vestigt ook de congregatie van kanunnik Tanghe zich hier.

Deze patronaten of congregaties werden in de 19de eeuw veelvuldig opgericht op initiatief van kloosterordes, parochies of leken met als doel om scholieren en jonge arbeiders en arbeidsters te begeleiden bij de mis en bij een gezonde ontspanning op zondag. Door een sterke bevolkingstoename was namelijk een groot deel van de bevolking werkloos en behoeftig waardoor de zeden verruwend en alcoholmisbruik hoogtij vierde.

De naamgeving is dan ook niet toevallig en verwijst naar Germaine Cousin, een jonge Franse herderin uit de 16de eeuw die in 1867 pas heilig werd verklaard. Het beeld van de herder die zijn kudde beschermt en de weg baant symboliseert hier het spirituele leiderschap van de patronage.

De site in de Oostmeers werd in 1845 als stichting Capron-Dezutter geschonken aan de kerkfabriek van Sint-Salvator. In de stichtingsakte van de fundatie Capron-Dezutter wordt expliciet vermeld dat de middelen enkel en alleen mogen worden ingezet om jongeren en anderen bepaalde dagen van de week samen te

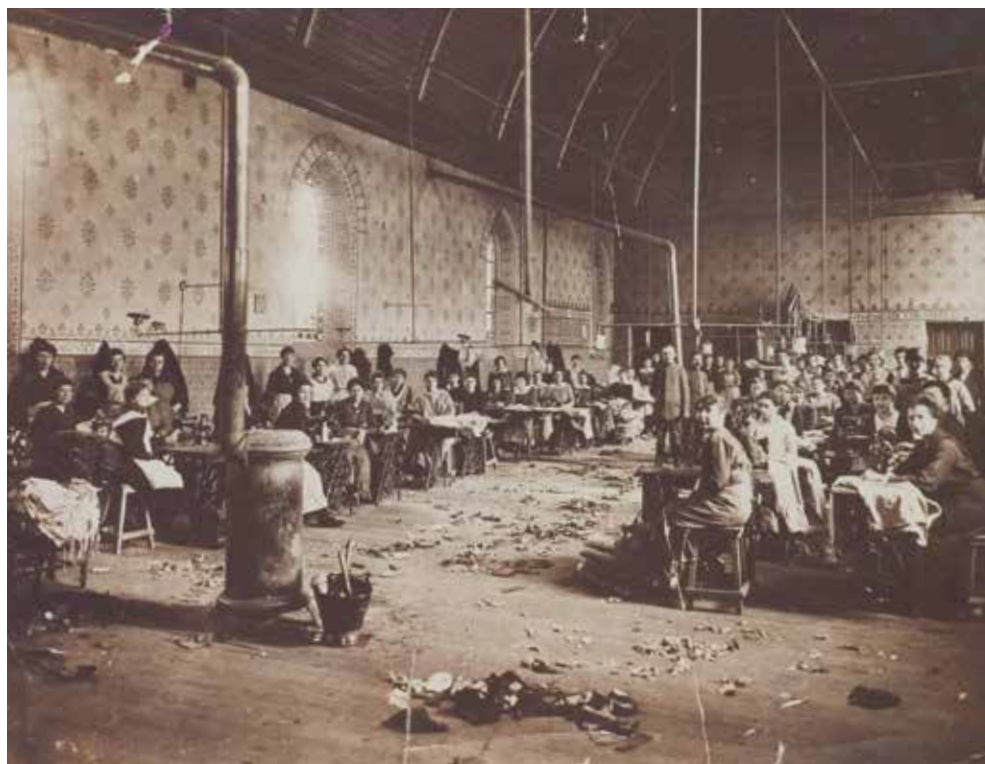

foto Stadsarchief Brugge

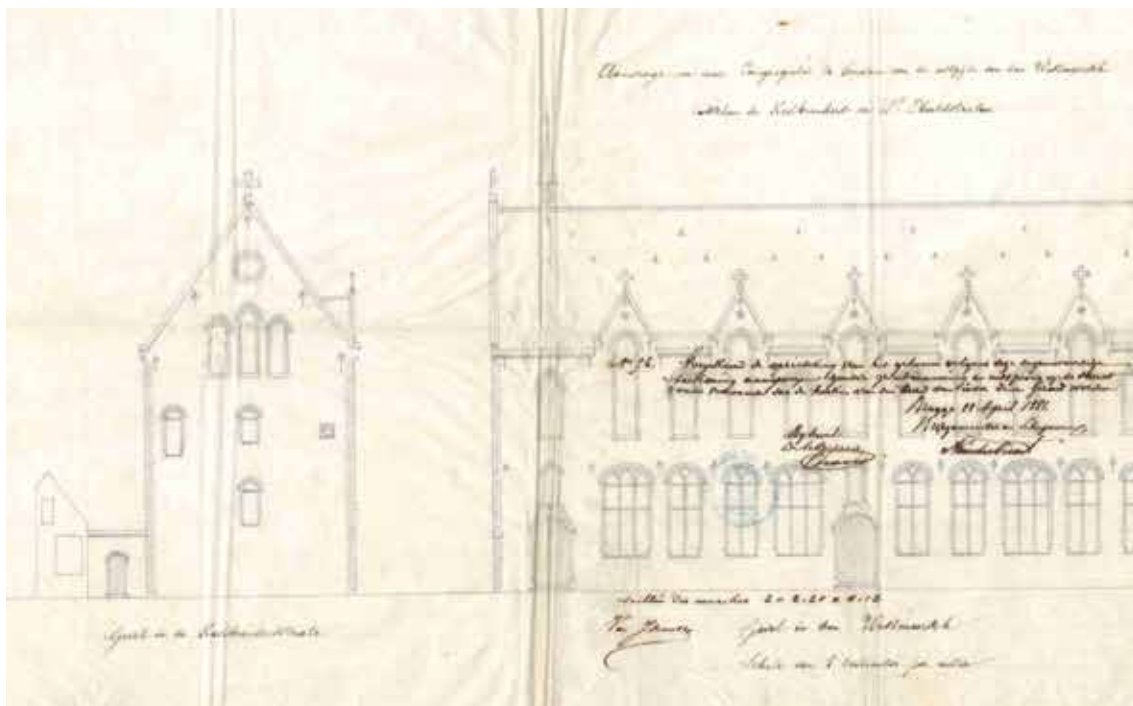
→ Naaiatelier op de bovenverdieping tijdens de Eerste Wereldoorlog

brengen zodat ze religieus onderwijs en basis-onderwijs kunnen krijgen in combinatie met *'recreatie en ontspanning, die er op gericht moet zijn de zeden te verzachten en te polijsten en alle eerlijke gevoelens die het geluk van het leven vormen te voeden en te versterken; die recreatie heeft ook het voordeel dat ze de jongeren weghoudt van de behoefte om cantines en cabarets te frequenteren waar men slechte gewoontes opdoet en die vaak leiden tot de verwoesting*

van families'. Onder het bestuur van de kerk-fabriek bloeide de patронаats- en congregatiewerking tot een van de grootste van de stad.

Vanwege de schoolstrijd en de invoering van de wet-Humbeek* in 1879 kwam de werking van de congregatie op losse schroeven te staan en moesten de gebouwen in de Oostmeers gedwongen worden afgestaan aan de stad.

* De hoofdbepalingen van deze wet waren dat iedere gemeente ten minste één officiële school moest onderhouden; de gemeenten geen vrije school mochten subsidiëren; de onderwijzers in de gemeentescholen een diploma van een rijks-normaalschool moesten bezitten; godsdienstondericht uitsluitend buiten de lesuren kon gegeven worden en op uitdrukkelijk verzoek van de ouders worden ingericht. De katholieke strekking zag dit conflict als een gevecht om 'de ziel van het kind' en noemde de wet dan ook 'de ongelukswet'.

→ De plannen van Verschelde uit de bouwaanvraag van 1881

Om het voortbestaan van de congregaties te garanderen hadden de voorzienige kerkfabriek en pastoor van de Sint-Salvatorparochie al een oplossing bedacht. Op een boogseut, in de al even uitgesproken volkse Westmeers, hadden ze een ruim hoekhuis en vier aanpalende kleinere woningen aangekocht met de bedoeling op deze percelen een nieuw congregatiegebouw op te trekken. Voor het ontwerp stelde de kerkfabriek architect Karel Verschelde aan die voor de katholieken in de gemeenteraad zetelde en een vooraanstaand pleitbezorger was van de 'ouden Brugschen trant'. Hij had de Brugse architectuur en patrimonium uitgebreid bestudeerd en dat vertaalde zich ook duidelijk in zijn ontwerp.

Het eenvoudig rechthoekig volume onder zadeldak neemt met zijn twee hoge bouwlagen en elf travéeën de volledige bouwblokbreedte in tussen de Sint-Obrechtsstraat en de Koolbrandersstraat. De neogotische tuit- en lijstgevels zijn uitgewerkt in een verfijnde baksteenarchitectuur met gebruik van kalkzandsteen voor hoekkettingen, kruisvensters en dekstenen. Verschelde kiest daarnaast voor een onderscheid tussen de vensters van de begane grond, kruisvensters onder een rondboog met maaswerk en korfboogdeuropeningen in een gekoppelde beeldnis en deze van de verdieping spitsboogvensters met glas-in-loodinvulling.

Deze gevelopbouw weerspiegelt de eenvoudige ruimte-indeling met een ruime benedenzaal onder moerbalkenroostering en een even

© Matthias Desmet

→ Detail van de rijke neogotische wandbeschildering en de gebrandschilderde glasramen op de eerste verdieping

grote kapel onder een houten spits tongewelf op de verdieping. De wanden van deze kapel zijn integraal gestoffeerd met een indrukwekkend decor van neogotische polychrome sjabloonschilderingen waaronder een afbeelding van de Annunciatie.

De inhuldiging van de nieuwe congregatie leidde tot een volksfeest in de Meersen. Een artikel in de Gazette van Brugge beschrijft een stoet van meer dan 500 congregantisten, *'eenige maagdekens'* en religieuzen die vanuit de Sint-Salvatorskerk langs versierde en bevlagde straten, onder triomfbogen en doorheen een zingende mensenmassa naar de nieuwe congregatie trok, *'schooner en prachtiger dan de eerste'*. Amper twee weken later overlijdt architect Verschelde onverwacht op 39 jarige leeftijd.

Tijdens de Eerste Wereldoorlog gebruikte de Duitse bezetter de Germana Westmeers als een naaiatelier voor kledij van de militairen. Na de Tweede Wereldoorlog verloor het gebouw zijn oorspronkelijke functie en in 1973 werd het verkocht aan de stad Brugge die er de bibliotheek 'Lode Zielens' inrichtte. Deze bibliotheek sloot in december 2022. Het gebouw staat momenteel te koop.

'De Germana' is sinds 2004 beschermd als monument.

Deze tekst put grotendeels uit het online artikel ["Van "Germana" tot de bibliotheek "Lode Zielens" en daarna ..." op de website erfgoedforumbrugge.be](#)

Heb jij een
monumen
voor mij?

Activiteiten

800 jaar Begijnhof: doorlopend verschillende activiteiten

Al eeuwenlang wonen vrouwen in het Begijnhof van Brugge. En zowel nu als vroeger helpen ze elkaar waar nodig. Samen sterk!

De tentoonstelling "Beschermd en geborgen" belicht de erfgoedwaarden van het Begijnhof en illustreert ze met tastbare objecten en verhalen. De meest recente stand van zaken van het Masterplan komen de onderzoekers ter plaats en toelichten. Verspreid over de site is werk van verschillende studierichtingen van Deeltijds Kunstonderwijs Brugge te zien. Uitzonderlijk is de boomgaard van het Begijnhof tijdens Open Monumentenweekend toegankelijk.

Voorleessessies

Plaats van afspraak wordt kort vooraf meegedeeld

Duur: 30 minuten

Enkel met reservatie

Zaterdag 13 september om 14.00 uur

Zondag 14 september om 10.00 en om 14.00 uur

Drie bewoners openen uitzonderlijk hun woonkamer voor een voorleessessie uit het prentenboek *Laurette en de begijnen*. Het verhaal, geïnspireerd door de vroegste jaren van het Begijnhof en geschreven en getekend voor kinderen uit de derde kleuterklas, laat de lezertjes kennismaken met enkele dappere meisjes die voor elkaar opkomen. Enkel met reservatie!

Masterclass technisch tekenen (Engelstalig!)

Begijnhof 42 (SNT)

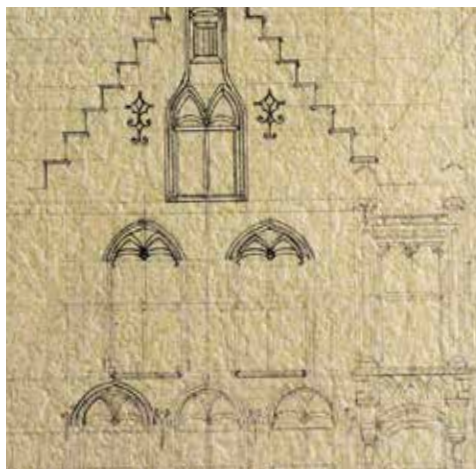
Enkel met reservatie

Zaterdag 13 september 14.00-18.00

Zondag 14 september 14.00-18.00

De masterclass technisch tekenen is bedoeld voor volwassenen en richt zich specifiek op de architectuur van het Begijnhof. Voorkennis niet vereist.

Dit is een activiteit van *La Table Ronde de l'architecture*.

LEZING**Restauratie Schouw Brugse Vrije
door conservatiearchitect Benoît Delaey**

Nu de Schouw van het Brugse Vrije van houtworm en klopkever is bevrijd, doet conservatiearchitect Benoît Delaey het verhaal van schade-analyse, onderzoek naar de oorzaken ten gronde, de behandelingen van alle kunstvoorwerpen maar ook van het gebouw. Een unieke inkijk in een proces dat vele jaren heeft geduurd, interessante ontdekkingen heeft opgeleverd en een prachtig resultaat. Na de lezing is er de mogelijkheid de Schepenkamer van het Brugse Vrije met de Schouw te bezoeken.

Goudlederbehangzaal Brugse Vrije

Zondag 14 september om 10.30, enkel met reservatie

LEZING**De begijnenbeweging:
een feniks die telkens
opnieuw uit zijn as herrijst.
Toekomstperspectieven
door Rita Fenendael**

"To be or not to be ... a beguine ...

Daar gaat het om. Niet om mijn diploma's. Noch om mijn loopbaan als prof Nederlands aan de Université catholique de Louvain (-la-Neuve). Zelfs niet om mijn levensverhaal. Het begijnenwezen, daar gaat het om. Ik ben eraan toegewijd. Vanuit deze passie zou ik met u een paar bedenkingen willen delen ...".

Rita Fenendael is experte op het vlak van begijnen en emeritus van de UCLouvain in de Germaanse talen, filosofie en theologie. Als zelfverklaard proto-begijn en voormalige bewoner van het begijnhof Lauzelle in Louvain-la-Neuve maakt ze de brug tussen de begijnen van toen, vandaag en morgen: wat is de oorsprong van de begijnenbeweging, wat betekent het om als begijn te leven vroeger en wat kunnen begijnen betekenen in de toekomst?

Begijnhof, Gastenkwartier

Zaterdag 13 september om 14.30,
enkel met reservatie

Zondag 14 september om 14.30,
enkel met reservatie

DEMONSTRATIE Lemen Merovingisch huis Sint-Andries

Leem zit weer helemaal in de lift. Het is goedkoop, leuk om mee te werken en het zorgt voor een gezond binnenklimaat. Elke doe-het-zelver kan er mee aan de slag. De intergemeentelijke onroerend erfgoeddienst Raakvlak organiseert samen met Avansa en leemspecialist Jos Maene een tweedaagse (betalende) workshop lemen, los van Open Monumentenweekend. De deelnemers gaan aan de slag aan het Merovingische hallenhuis. (meer info over de workshop via avansa-brugge.be)

Op zaterdag 13 september wordt het Hallenhuis afgewerkt en kunnen bezoekers het resultaat komen bekijken en nader kennis te maken met de technieken van het lemen. IOED Raakvlak voorziet tijdens het Open Monumentenweekend doorlopend verschillende activiteiten en infosessies.

Opgelet: om de rust van de WZC bewoners te garanderen is deze locatie enkel in de namiddag te bezoeken!

WZC Hallenhuis, Pastoriestraat 1B, 8200 Sint-Andries

Zaterdag 13 september tussen 13.00 en 17.00 uur

Zondag 14 september tussen 13.00 en 17.00 uur

DEMONSTRATIES EN SPEELSE ACTIVITEITEN

Het Provinciaal Hof

Doorlopend

Zaterdag 13 september van 14.00 tot 18.00 uur

Zondag 14 september van 10.00 tot 18.00 uur

Provinciaal Hof, Markt 3, 8000 Brugge

DEMONSTRATIE

De eindeloze mogelijkheden van glas-in-loodkunst

Voor de restauratie van het Provinciaal Hof, zijn dan 600 m² glasramen uitgehaald en gerestaureerd. Ontdek de verschillende stappen van het restauratieproces: herstellen, bijsnijden, lood vlechten, waterdicht maken, verstevigen... in het tijdelijke atelier van Birgit Verplancke in het Provinciaal Hof.

DEMONSTRATIE

Restauratie van schilderijen: een huzarenwerk

De schilderijen in het Provinciaal Hof werden in atelier Kerat in Wervik vakkundig gerestaureerd. Zo'n restauratie gaat in vele stappen: het verwijderen van stof, vuil en nicotine, afnemen van vergeelde vernislagen en oude overschilderingen, retoucheren van schade, beschermen met een eindvernislagen.

Het resultaat is in volle glorie te bewonderen in het Provinciaal Hof.

Frederik Cnockaert, erkend conservator-restaurator, deelt graag zijn passie en enthousiasme tijdens deze demonstratie.

Quiz mee!

Deze quiz focust op vakmanschap, technieken die bepalend zijn voor de uitstraling en het karakter van een gebouw. TIP: ga zeker eens bij de demonstraties langs.

Alle deelnemers ontvangen een kleine attentie bij het indienen van je formulier aan het onthaal.

Audioguide

Ontdek de rijke geschiedenis van het Provinciaal Hof, het restauratieproces en ongekennde verhalen met de gratis audioguide.

Duur: 40 minuten

Beschikbaar in het Nederlands, Frans, Engels en Duits.

Familiezoektocht

Hofbots zijn kleurrijke, robotachtige wezens die leven in het Provinciaal Hof. Ze hebben je hulp nodig om hun krachten in te zetten voor de provincie.

Duur: 45 minuten

Beschikbaar in het Nederlands, Frans, Engels en Duits.

Volg het Provinciaal Hof op de voet via www.provinciaalhof.be

THEMAWANDELING

'In het spoor van Delacenserie' ism. Provinciaal Hof

Een wandeling met Louis Delacenserie, de architect van het Provinciaal Hof in de hoofdrol. Bekijk het 18de- en 19de-eeuwse Brugge en de kracht van de neogotiek door de ogen van Delacenserie. Het idee groeide dat het behoud van het middeleeuwse karakter van de stad toeristische bloei zou mogelijk maken. En terecht, gezien de vele toeristen die het Venetië van het Noorden bezoeken. De gids leidt je langs enkele belangrijke realisaties van Louis Delacenserie.

Start: Provinciaal Hof

Duur: 1,5 u

Met reservatie

Zaterdag 13 september
om 14.00 en 15.00 uur

Zondag 14 september
om 11.00, 14.00, 15.00, 16.00 uur

THEMAWANDELING

'Groen-blauw Noord-Brugge' ism. Openbaar Domein

Ga samen met de gids op pad langs een deeltje van het groen-blauwe netwerk van Brugge.

Groen: parken en plantsoenen, zoals het idyllische Hof De Jonghe dat al veertig jaar toegankelijk is voor het grote publiek, terwijl je toch het gevoel hebt van een privédomein.

Blauw: door slim en duurzaam beheer van de reien en andere waterlopen werkt Brugge aan een meer water- en klimaatrobuste stad. De waterkwaliteit en -kwantiteit worden gemonitord door de instap in het 'Waterwijs' programma. Zo wordt een beter evenwicht tussen mens, plant en dier bereikt, met meer biodiversiteit en gezonder blauw en groen in de stad. Ontdek hoe het onroerend erfgoed en het stedelijke landschap de sleutel biedt voor dit duurzame plan.

Start: binnengebied Hof Campers en Hof De Jonghe, ingang park naast Julius en Maurits Sabbestraat 42

Duur: 1,5 uur | **Met reservatie**

Zaterdag 13 september
om 13.30 en 15.30 uur

Zondag 14 september
om 11.00 en 14.00 uur

Toegankelijkheid en informatie

Toegankelijkheid

Volgende sites zijn (deels) toegankelijk voor personen met een beperkte mobiliteit, al zijn enkele traptreden niet uitgesloten.

- Albert Serreynstraat 1, Administratief Centrum Sint-Andries
- Beenhouwerstraat 2, Logegebouw La Flandre
- Begijnhof
- Burg 11, Renaissanceschouw in het Landhuis van het Brugse Vrije
- Groenerei 8, Godshuis De Pelikaan
- Hoogstraat 4, Havenhuis De Caese
- Julius en Maurice Sabbestraat 42, Directeurswoning van Marmerij Campers
- Keersstraat 1, 't Keerske
- Kleine Kerkhofstraat 62, Centrale Begraafplaats
- Naaldenstraat 17, Kapel van Hof Bladelin
- Oude Zak 34-38, Kapel van de Zusters Maricolen
- Pelderijnstraat 14, Kapel van de voormalige Sint-Trudoabdij
- Peperstraat 3, Adornesdomein met Jeruzalemkapel en godshuizen
- Rijselstraat 71, Gemeenteschool met directeurswoning
- Rijselstraat 98, Kasteel Bloemenoord, voormalig Administratief Centrum Sint-Michiels (enkel benedenverdieping)
- Stationsplein 4-5, Stationsgebouw (enkel stationshal)
- Stijn Streuvelsstraat 3-49, Godshuizen Elisabeth Zorghe, Paruitte en de Schippers
- Verversdijk 16, Europacollege, voormalig Jezuïetenklooster herbestemd
- Westmeers 35, Gebouw van de Mariacongregatie, voormalige bibliotheek Lode Zielens (enkel benedenverdieping)

Activiteiten

- 800 jaar Begijnhof
- Lezing restauratie Schouw Brugse Vrije door conservatiearchitect Benoît Delaey
- Lezing Begijnen en begijnengemeenschappen door Rita Fenendael
- Demonstratie Lemen Merovingisch huis Sint-Andries
- Provinciaal Hof

In de aanloop naar Open Monumentenweekend kan je tijdens de kantooruren met vragen omtrent toegankelijkheid terecht bij Monumentenzorg & Erfgoedzaken:
omw@brugge.be – t 050 47 23 65.

Tijdens Open Monumentenweekend 2025 kan je terecht in de infokantoren van Visit Bruges

Infokantoor Markt (Historium)

Markt 1, op zaterdag 13 en zondag 14 september van 10.00 tot 18.00 uur.

Infokantoor Stationsplein (Station)

Stationsplein 5, op zaterdag 13 en zondag 14 september van 9.00 tot 13.00 uur.

Infokantoor 't Zand (Concertgebouw)

Op zaterdag 13 september van 10.00 tot 17.00 uur.

Het volledige programma met alle praktische informatie is vanaf 25 augustus raadpleegbaar op www.openmonumentendag.be/brugge.

De reservaties voor het Brugse programma starten online op woensdag 3 september om 19.30 uur.

Colofon

Deze brochure is een realisatie van Monumentenzorg & Erfgoedzaken Stad Brugge (Cluster Omgeving), Oostmeers 17, 8000 Brugge
Contact: omw@brugge.be of 050 47 23 65

Redactie en coördinatie

Eva Tahon

Met bijdragen van

Sofie Baert (site 6, 22), Karel Dendooven, Christophe Deschaumes (site 7, 11, 18), Joris Nauwelaerts (site 12, 14, 15, 18, 21) en Eva Tahon (site 1, 2, 3, 4, 5, 7, 10, 17, 18, 20), Monumentenzorg en Erfgoedzaken Stad Brugge

Leentje Gunst, Thybris Gerin, Elien Van Den Driessche en Linde Stellamans, Dienst Facilitair Beheer Stad Brugge (site 1, 3, 4, 5, 17, 18)

Wouter Delaere, Hof Bladelin (site 13)

Lieve Wouters, Steve Vantroostenberghe en Jan Arteel, Mintus (site 7, 20)

Stefanie Gilte en Koen Vandeweghe (site 9)

Met dank aan

De stedelijke diensten Hoofdcoördinator, Communicatie & Citymarketing, Omgevingsvergunningen en Planning, Facilitair Beheer, Openbaar Domein, Stadsarchief Brugge, Openbare Bibliotheek Brugge, Musea Brugge, Visit Bruges, In&Uit en de toegankelijkheidsambtenaar. De Intergemeentelijke Onroerenderfgoeddienst Raakvlak, Mintus, Provincie West-Vlaanderen, Agentschap Onroerend Erfgoed, Herita, de Vrijwilligerscentrale, Anima Eterna Brugge, de gidsen van de Koninklijke Gidsenbond, Hello Bruges, S-Wan, Timeless Trails en de gidsen-specialisten.

De vele vrijwilligers voor hun onmisbare hulp om dit Open Monumentenweekend te laten slagen.

Bijzonder woord van dank aan de zusters Maricolen, de bewonersgroep van het Begijnhof, VZW La Flandre, het Adornesdomein, Port of Antwerp-Bruges, NMBS Site Management Brugge en alle eigenaars om bezoekers op hun domein toe te laten.

Lay-out

karacters.be

Herkomst foto's

Matthias Desmet, fotograaf dienst Communicatie & Citymarketing Stad Brugge, Jan Darthet en Jan Dhondt. De historische opnames zijn afkomstig van de collecties van Stadsarchief Brugge, vnl. Fonds Guillaume Michiels en Fonds Jaak Rau en het fotoarchief Monumentenzorg en Stadsvernieuwing. Bijkomende foto's: Eva Tahon en Thomas Wets.

Drukkerij

Jacobs Printing, Brugge

Verantwoordelijke uitgever

Colin Beheydt, Algemeen directeur Stad en OCMW Brugge

Notities

**OPEN
MONU
MENTEN
DAG**

€ 3

www.openmonumentendag.be